

Čs. dokumentační středisko
nezávislé literatury
Referenční exemplář dílny
ERLANGEN
XII 1986 Josef Jelínek

[OBSAH - LISTOPAD 1986]

O b s a h :

- Václav Havel: Děkovná řeč (2-7)
Eva Stuchlíková: Vzpomínka (8-12)
Alexander Watt: Evokace (13-14)
Jan Trefulka: Bloudění s mapou (18-21)
Martin Šimečka: O imperativě spisovatele (22-24)
Lenka Procházková: V koridoru osamělého běžce (25-44)
Zdeněk Urgánek: Krok přes hranici (45-75)
Jiří Kratochvíl: Legenda o Vrúnovi (76-93)
Eda Kriseová: Šňupátko (84-92)
Zdeněk Rotrekl: Podezřelá krajina s anděly ..... (89-94)
Petr Kabeš: Listopadky (95-96)
Karel Pecka: Doplněk k novinové zprávě (97-98)
František Pavlíček: Tři setkání s Vlastou Chramostovou (99-104)
Milan Uhde: Milý Jene Skácele (105-106)
Jaroslav Mezník: K šedesátinám Jaroslava Marka (107-115)
T.K.: Iná láska (116-126)
-mš- : Club 2 (127-129)
Milan Šimečka: Revoluce po sedmdesáti letech? (130-140)
Sergej Machonin: O jednom básnickém večeru (141-148)
Iven Klíma: Daleko od stromu (149-150)
Milan Jungmann: Opožděný kádrový posudek o Janu Nerudovi (151-159)
KO : Více než 13 řádky o: (157-180)
Ludvík Vaculík: Našim herečkám (181-183)

Copied from a type-written carbon copy (unbound sheets, A4), bound, continuously numbered and made available by

DOKUMENTATIONSZENTRUM ZUR FÖRDERUNG DER UNABHANGIGEN
TSCHECHOSLOWAKISCHEN LITERATUR e.V.

for research and information purposes. Copyright continues to be held by each individual author and must be strictly observed. If clarification is required, please consult the Center before publication of any item.

"OBSAH" must not be quoted as a periodical samizdat journal in any publication abroad.

O b s a h :

- Václav Havel: Děkovná řeč
Eva Stuchlíková: Vzpomínka
Alexander Watt: Evokace
Jan Trefulka: Bloudění s mapou
Martin Šimečka: O imperativě spisovatele
Lenka Procházková: V koridoru osamělého běžce
Zdeněk Urbánek: Krok přes hranici
Jiří Kratochvíl: Legenda o Vrúnovi
Eda Kriseová: Šňupátko
Zdeněk Rotrekl: Podezřelá krajina s anděly .....
- Petr Kabeš: Listopačky
Karel Pecka: Doplněk k novinové zprávě
František Pavlíček: Tři setkání s Vlastou Chramostovou
Milan Uhde: Milý Jene Skácele
Jaroslav Mezník: K šedesátinám Jaroslava Marka
T.K.: Iná láska
-mš- : Club 2
Milan Šimečka: Revoluce po sedmdesáti letech?
Sergej Machonin: O jednom básnickém večeru
Ivan Klíma: Daleko od stromu
Milan Jungmann: Opožděný kádrový posudek o Janu Nerudovi
KO : Více než 13 řádky o:
Ludvík Vaculík: Našim herečkám

Václav Havel

D ě k o v n á   ř e ě

Vaše Veličenstvo, Vaše královské Výsosti, dámy a pánové,

okolnost, že Erasmovou cenou bylo přede mnou poctěno tolik skvělých osobností, k nimž se přiřadit mi činí nemalé vnitřní obtíže, mi příliš neusnadňuje formulaci mého poděkování. Jediné, co můj pochopitelný ostych oslabuje, je pocit, že ocenění mé literární práce v sobě zahrnuje i ocenění Charty 77. Bez zkušeností, které mi desetileté působení v Chartě 77 dalo, a bez opory, kterou jsem v ní našel, bych totiž stěží dosáhl leccěhos z toho mála, čeho jsem v posledních letech dosáhl. V poctě, které se skrze mne - byť nepřímo - dostává Chartě 77, cítím ovšem ještě i cosi víc: uznání všem, kdo v té části Evropy, kde je mi dáno žít, usilují - navzdory všem těžkostem - o život v pravdě, kdo se i zde snaží nahlas říkat, co si myslí, zastávat se člověka proti všem znelidšující tlakům, usilovat o lepší svět, o svět bez válek, bez vlády lži, bez násilí, bez ponižování člověka a bez ničení té částičky kosmu, na níž žijeme.

Dovolíte-li tedy, poděkuji Výboru Erasmovy ceny za tuto vysokou poctu jak jménem svým, tak jménem všech lidí ve východní Evropě, kteří se snaží svobodně mluvit a ~~st~~řít, anebo kteří s těmi, kdo se o to snaží, sympatizují.

Skutečnost, že žijí v té části Evropy, která je od vás oddělena a do které Erasmova cena dnes putuje poprvé, mne zcela přirozeně vede k pokusu zamyslet se při této slavnostní příležitosti o otázce, jak čelit rozdělenosti našeho kontinentu.

Z mnoha stran, od vlád až po různá nekonformní společenská hnutí, slyšíme stále častěji o ideálu Evropy jako světadílu přátelské spolupráce nezávislých a rovnoprávných národů, z něhož by místo hrozby válečné konfrontace supervelmocí vyzařoval do světa mír.

Ať už je v různých případech jakkoli různá míra upřímnosti,

s níž je tato vize líčena, je to vize nepochybně krásná. Zatím to je ale bohužel jen vize. Evropa je rozdělena vysokou zdí, jejímž materializovaným symbolem je zeď berlínská.

Co můžeme udělat pro to, aby se tato krásná vize proměnila jednoho dne ve skutečnost? Co můžeme udělat pro to, aby každý evropský národ byl svéprávný a plnoprávný a aby se nemusel bát svých sousedů? Co můžeme udělat pro to, aby se všechny evropské země mohly těšit z politické demokracie a sociální spravedlnosti a aby dokázaly pomáhat méně vyspělým oblastem světa způsobem, který by skutečně odpovídal jejich možnostem? Co můžeme udělat pro to, aby se každý Evropan cítil svobodně a bezpečně, aby měl právní jistoty a aby mohl žít důstojně a smysluplně? Co můžeme udělat pro to, aby naši mladší spoluobčané nemuseli trávit dlouhá léta tím, že se učí zabíjet lidi, a aby evropští vědci mohli věnovat svůj důmysl záchraně přírody místo konstruování stále rafinovanějších zbraní?

Myslím, že každý z nás může udělat přinejmenším dvě věci. A cítím hluboký symbol v tom, že obě tyto věci jakýmsi volným způsobem souvisejí s odkazem velkého Evropana Erasma Rotterdamského.

První věc: všichni máme možnost znovu a znovu opakovat, že chceme to, co chceme; všichni můžeme navzdory všem tvrdým politickým realitám a navzdory všem omezením, plynoucím z lidské povahy a duchovního, mravního a sociálního stavu soudobé civilizace, nahlas artikulovat své ideály a činně je prosazovat; všichni můžeme těmto ideálům i mnohé ze svého soukromého štěstí obětovat, pakliže aspoň trochu věříme s českým filozofem Janem Patočkou, že jsou věci, které stojí za to, aby člověk pro ně trpěl; všichni můžeme přijmout ten zvláštní, logický a zároveň záhadný imperativ, který říká, že člověk by se měl chovat tak, jak si myslí, že by se měli chovat všichni. Každý z nás má zkrátka možnost pochopit, že i on - byť by byl sebebezvýznamnější a sebebezmocnější - může změnit svět. Záhadnost tohoto imperativu je v neuvěřitelnosti představy, že by kdokoli z nás mohl tak říkajíc pohnout zeměkoulí. Jeho logika je v tom, že nerozhodnu-li se já, ty, on, my, my všichni k této cestě, pak se opravdu nemůže pohnout ani svět, v němž žijeme, který spolutvoříme a za nějž odpovídáme. Začít musíme každý u sebe: kdyby čekal jeden na druhého, nedočkal by se nikdo. Není pravda, že to nejde: moc nad sebou samým, jakkoli v každém z nás problematizována povahou, původem, stupněm vzdělání a sebeuvědo-

mění, je tím jediným, co má i ten nejbezmocnější z nás, a zároveň tím jediným, co nikomu z nás nelze vzít. Kdo ji uplatní, možná ničeho nedosáhne. Určitě však ničeho nedosáhne, kdo nezkusí ani to.

Erasmus napsal pozoruhodnou knihu "Chvála bláznovství". Jak patrně, první věc, kterou zde doporučuji, je odvaha být bláznem. Bláznem v tom nejkrásnějším slova smyslu. Zkusme být blázny a žádat se vši vážností změnu údajně nezměnitelného! Ostatně není snad i na tomto místě dnes poctíván vlastně blázen? A nejsou tu snad jeho prostřednictvím poctívány desítky a stovky jiných bláznů, neváhajících svým osamělým voláním po změně nezměnitelného riskovat léta vězení a ochotných - zcela bláznivě - postavit proti obří moci státní byrokracie a policie ubohou moc svého psacího stroje? Jsem dalek toho, abych dával sebe nebo své přátele nebo východoevropské disidenty komukoliv za příklad. Víím, jak statečně se chovali například Holanďané za druhé světové války, a vůbec si nemyslím, že na Východě je víc statečných lidí než na Západě. Stát v týchž situacích, v nichž stáli a musí stát mnozí z nás, obstáli by mnozí z vás stejně a možná lépe. Kdybych toto nevěděl, neříkal bych to, co tu teď říkám. Doporučuji-li onen dobrý druh bláznivosti právě teď a zde, pak jen díky své jistotě, že jsou ho schopni lidé v celé Evropě. A že bez postupného ustavení jakéhosi celoevropského společenství bláznů nemůžeme nic ani my, ani vy.

Tím jsem vlastně už přešel k druhé věci, o níž si myslím, že je v moci každého z nás, a která rovněž souvisí s Erasmovým odkazem. Erasmus je právem chápán jako velká - a možná poslední - personifikace evropské integrity. Putoval po celé Evropě, oslovoval celou Evropu, trápil se celoevropskými problémy a byl celou Evropou ctěn a žádán o radu a pomoc. /Mimo jiné: vůbec prvním překladem jeho nejslavnější knihy z latiny do jiného jazyka byl překlad český!/ Nadcházející evropský rozkol nesl tíž než většina jeho současníků. Pokoušel se - bezúspěšně - tvářit v tvář tomuto rozkolu uchovat a zachránit jednotu evropského ducha, evropského vědomí, evropské tradice. Tyto hodnoty se mu přitom protínaly v myšlence, že to, co je v nejvyšším slova smyslu lidské, je i křesťanské, a že tudíž nárok lidskosti, budou-li ho ctít všichni, je schopen překlenout spory nároků jiných, ať už konfesijních, národních či mocenských. Snil dokonce o jakémsi nadnárodním bratrstvu moudrých. Jan Patočka, kterému se shodou okolností dostalo na samém závěru jeho života odvážného ocenění tím, že ho jako

mluvčího Charty 77 přijal při své pražské návštěvě váš ministr zahraničí, psal svého času o "obci otřesených". Není tato myšlenka jakousi soudobou variantou dávné ideje Erasmovy? A není otřesenost této obce vlastně zdrojem onoho dobrého druhu bláznovství? Nejde tedy de facto opět o ono evropské společenství bláznů?

Proč ale o tom všem teď mluvím: zdá se mi, že tu krásnou vizi svobodné, mírumilovné a do bloků nerozdělené Evropy nepřiblíží a nemohou přiblížit žádná jednání vlád či prezidentů, ať už v Helsinkách, Ženevě, Vídni či kdekoli jinde, pokud nebudou mít jejich účastníci podporu svých národů. Ba co víc: pokud nebudou přímo pod jejich tlakem. Tuto vizi si prostě musí Evropa na dnešním tvrdém světě vyvzdorovat; evropské vlády samy na takový úkol nestačí a očekávat jeho splnění pouze od velmocí by znamenalo popírat sám jeho smysl: tím přece není postoupit svou věc definitivně jiným, ale vzít ji naopak konečně do vlastních rukou. Evropané si ovšem mohou svou vizi vyvzdorovat jen tehdy, budou-li k tomu mít skutečně vážný vnitřní důvod, totiž bude-li je spojovat a společně motivovat cosi, co bych nazval evropským vědomím. Tedy hluboký pocit sounáležitosti. Hluboký pocit jednoty, byť jednoty v různosti. Hluboké vědomí tisícileté společné historie a duchovní tradice, dané souběhem a součinitelem živlu antického a židovsko-křesťanského. Obnovený respekt k těm duchovním principům, z nichž rostlo vše dobré, co Evropa vytvořila. Evropu tvoří převážně malé národy, jejichž duchovní a politické dějiny se tisícíroky navzájem proplétají v jedno jediné vazivo. Bez vědomí a prožitku této skutečnosti, bez nového porozumění jejímu smyslu a bez hrdosti na ni se žádné evropské vědomí neobnoví. A bez jeho obnovy se těžko lze nadít důsažnějších politických změn ve směru nějakého evropského společenství nezávislých národů. Vede-li tedy od erasmovské myšlenky humanistického bratrstva vzdělanců neviditelná spojnice k Patočkově "obci otřesených", neústí tato linie posléze v ideál jakési rekonstituce evropského sebevědomí?

Druhá věc tedy, která je - už teď a kdekoli - v naší moci, je nové pochopení naší společné evropské sounáležitosti.

Jsem člověk celkem střízlivý, nicméně mému zraku nemůže unikat fakt, že se náznaky přesně něčeho takového v průběhu posledních let objevují a množí.

Jen malý příklad: v padesátých letech byly v naší zemi na dlouhá léta uvězněny tisíce nevinných lidí a Západ o tom v podsta-

tě nevěděl, natož aby se o to staral. Počátkem sedmdesátých let bylo u nás zavřeno několik desítek politických vězňů. O těch se už ve světě dobře vědělo, ale mnoho projevů solidarity s nimi se neobjevilo /částečně z tragicky pochybeného chápání politiky détente jako sverepého mlčení ke svévoli druhé strany/. Když jsem byl koncem sedmdesátých let zavřen se svými přáteli já, pozvedl se ve světě už téměř chorál solidarity; do smrti jím budu dojat a za něj vděčen. Nedokazuje i tento příklad, že západní Evropané si začínají stále zřetelněji uvědomovat to, co si východní Evropané uvědomují už dlouho a bolestně: totiž že existuje i druhá půlka Evropy? A není toto zesilující se vědomí solidární sounáležitosti jednou z příčin nadějeplného faktu, že nás lze dnes zavírat přeci jen obtížněji, než kdyby se psala léta padesátá?

Projevem znovu se rodícího evropského vědomí - aspoň pro mne osobně - není tradiční, tradičně ideologická a víceméně rutinní antikomunistická rétorika některých západních státníků, určená obvykle k obhajobě zvyšujících se vojenských rozpočtů. Ta nás asi těžko zachrání. Oč běží, je něco jiného: neokázalé, oč méně ideologické, o to hlubší a niterněji cítěné, každodenně účinně projevované a co nejpevněji v duších a srdcích národů zakořeněné povědomí jednoty našich osudů. A právě na tomto poli zahlédám nadějně signály. Západním Evropanům jako by začínalo docházet, že jejich vlastní problémy se nevyřeší, pokud se nevyřeší i problémy východoevropské. Jako by si začínali uvědomovat, že ublíží sami sobě, když si zacloní pohled na Východ a namluví si, že co se tam děje, jich se netýká. Jako by stále silněji chápali, jak dvojsmyslné by bylo jejich západní štěstí, kdyby bylo natrvalo placeno východním neštěstím, a jak nutně ^{by} se dříve nebo později i ono muselo zvrátit v neštěstí. A jak se tak pomalu začíná krajina prosperujících západních zemí zaplňovat raketami s nukleárními hlavicemi, začínají si západní lidé klást otázku, jaký to má smysl. Tato otázka nutně obrací jejich pohled na druhou část Evropy, kde jsou podobné rakety a navíc ohromné konvenční armády. A ten pohled v nich probouzí zase další otázku: proč jejich východní sousedé tím nejsou zneklidněni tak, jak tím jsou zneklidněni oni? To si opravdu myslí, že jejich rakety jsou - na rozdíl od těch západních - mírové? Tato nová otázka posléze vyvolává zájem o poměry na Východě, o stav lidských práv v druhé půli Evropy, o situaci, v níž každý sebeskromnější protest proti nějaké raketě je brutálně tres-

tán a jakýkoli zájem o věci obecné hned v samém zárodku dušen. Paradoxní kruh se uzavírá: díky raketám, které se rozmísťují na Západě, začínají si tisíce Západoevropanů uvědomovat problematičnost konzumního štěstí, vykoupeného lhostejností k osudu člověka o pár set kilometrů na východ, začínají se o tohoto člověka zajímat, začínají ho vnímat jako svého bratra, jako toho, jehož osud je bytostně svázán s osudem jejich. Čili opět: rodí se evropské vědomí. Je smutné, že se o jeho znovuzrození zaslouhují - mimo jiné - tak strašlivé předměty, jakými jsou soudobé zbraně. Ale je dobré, že toto vědomí vzniká.

Náš osud je vsutku nedělitelný; čím modernějšími zbraněmi jsme obklíčeni, tím je jeho nedělitelnost zjevnější; naše jednotlivé svobody jsou stále zřetelněji svobodami nás všech; ohrožení jedněch znamená vždy také ohrožení druhých; děsivý samopohyb moderní moci, trvale řečníci o míru a trvale se připravující na válku, nás strhává všechny, společně a do téže propasti; útok na lidskou důstojnost a na lidská práva, jak je evropská tradice vytvořila a Amerika poprvé kodifikovala, je namířen - ať už je veden kýmkoliv a kdekoliv - proti všem.

Zastavme - my všichni a společně - zkázonosné bláznovství světa tím, že mu postavíme do cesty bláznovství jiné a lepší: totiž bláznovství své vize mírového celosvětového ^{evropského} společenství, bláznovství svého evropského vědomí.

Odvážím se na závěr říct, že jedním z důkazů mého tvrzení o obnovujícím se evropanství je mi i dnešní den, kdy malá západoevropská země uděluje čtyři sta padesát let po smrti velkého Evropana, kterého dala světu, poprvé svou nejvyšší kulturní cenu člověku, žijícímu v malé zemi východoevropské. Jsem totiž přesvědčen, že vyznamenávajíce právě Erasmovou cenou dnes Čecha, dokazují tím Holanďané, že pro ně existuje - tak jako pro onoho Čecha - jen jedna Evropa, Evropa rozdělená sice politicky, ale nerozdělená a nerozdělitelná duchovně.

Děkuji vám za pozornost.

© Stichting Praemium Erasmianum

222

Eva Stuchlíková

V z p o m í n k a

(Janu Patočkovi)

V téhle polomlze polodešti
vzpomínám
na ten dávný nenávratný den svého narození
které se událo
v posluchárně v Břehové ulici
bylo to někdy na podzim

To už se chystal ten čas
na nějž jsme naráželi zatím jen namátkou
jako na podivné bodavé vážky bezděčnými pohyby
zalétající od dosud vzdálených rybníků
(Bylo teprve dva roky po válce)
a netušili jsme alespoň ne zcela
že za chvíli -
že vlastně už
se opět tmí

To se teprve chystalo .
ale tehdy
v té posluchárně kde jsem vás poprvé viděla
bylo ještě plno poledního slunce -
a my jsme se propadali
nevěřičně - jak kdo
tápavě vylekaní
(to mluvím za sebe protože jsem nemohla uvěřit
v to dávno očekávané)
písky a práchnivými nánosy
bez varování
k závratí -
která se jmenovala znejistění všech odpovědí
k jedinému náhle spatřenému bezpečí

k bratru odvěkého hledání
usmívajícímu se

při číši bolehlavu

To nás poprvé zaplavil

živoucí život tázání napříč každou dosavadní

jistotou

v kontrastu s naší každodenností až trochu směšný

ale kralující

novým jazykem dorozumění pokorně vztažený

k tomu s čím stojíme a padáme

i za poslední cenu -

To váš

zprvu lehce zastřený hlas

vyhmatávající

odkudsi kam jsme nedohlédali

a téměř nepřítomný

pozvolna sestupoval z neosobna katedry

a vy jste s rozsvětlenýma očima hleděl

na toho bezbranného vládce otázek

k němuž jste nás právě přivedl

(aby nám provždy takto utkvěl v mysli

dávaje smysl našemu myšlení-)

v posluchárně v Břehové ulici

Ztrnuli jsme úžasem -

-

Já na to nikdy nezapomenu tehdy jsem přišla na svět

a nevím jak vám to oplatím

i když velké dary se neoplácejí a zejména ne

dar života

zavazující jinak

a nadosmrtní

ale aspoň toho být hodna -

(a vy jste zatím umřel)

a přiložil je na misku

těch vah

které občas zlehounka zvažují čas a jeho srdce

To jste nás naposledy obdaroval

a my jsme tleskali - -

A strašně jsme plakali

(alespoň já neboť mluvím za sebe)

Protože jste odešel

-

Je tak nevýslovně smutno na světě

a prázdno

není čeho se zachytit - -

Já vím

to jen že vždy znovu upadáme

do stínových her zdání

oživuje bolest

Vždyť stále trvá

ta křísící k životu (pro niž jste zlomil své kopí)

odhalující se a zahalující -

Aletheia -

k jejíž roušce jsme kdysi po špičkách

a potom tolikrát ještě přistupovali s vámi

rozechvění -

A stále ještě jitří k novým jitrům

odvěká otázka

odvěké znejistění

otevírající svět pohybem sotva znatelným

a plachým jako dech ptácat

Stůl

u něhož sedíme zase spolu

Trvá ticho vašich rozsvětlených očí
to přistupujete k oknům posluchárny v Břehové ulici
(a je to posluchárna našeho světa)

A úžas toho ticha
toho napjatého očekávání
nám dosud trne v srdci

a přehlušuje

dysrytmické a bláhové běsnění motorek

na vašem pohřbu

138

ALEKSANDER WATT (vl.jm. Chwatt), nar. 1900 ve Varšavě, zemřel 1967 v Paříži. Avantgardní básník a prozaik, počátkem dvacátých let blízký dadaismu. Redaktor varšavských meziválečných liter. časopisů a nakladatelství. V době ruského záboru byl ve Lvově, 1940-41 ve vězení, po propuštění v Kazachstanu. 1955-7 a pak od 1959 ve Francii, od 1963 ve spojení s kulturními centry emigrace.- Souborné vydání starších básní: Wiersze, 1957. Zde uvedená básen, transpozice tvrdých zkušeností ze stalinského žláže, byla zařazena do sbírky Ciemne swiecidło, 1968.

O.Č.M.

Aleksander Watt:

E V O K A C E

Marii a Josefovi Czapským

1

Diváci dozívali, je konec představení,
nápověda si šálu stahuje kolem šíje.
Když rachot tanků dozněl na dláždění,
vjíždějí selské vozy na rynek Kolomyje.

Já nechci tanky ani vozy ze vsí,
nechci ty vaše kaichty ploské jako stepi.
Rachot spíš nudí mě, než aby děsil,
když naše silnice ve vlčí stezky třepí.

Je konec představení, diváci zmizeli.
O mně už nikomu nikdy nepříjde zpráva.
Zavřete si mě, kati, do tmy a do cely,
kde jenom špehýrka chvílemi pomrkává.

Zavřeli mě kati v zešeřelý sál.
Na prázdném jevišti se zmitám v křiku,
když rachot nákladáků pomalu dozníval,
to odváželi na Sibiř mou Eurydiku.

Na dlažbě vězení, když s vůní suché trávy
a bylin jedou selské žebříňáky v prachu
a když mě začíná opilé putování
a zas mě sklíčí nuda místo strachu.

2

Ůponky korálů, růžový spánek žen.
Na květech s nektarem modří motýli visí.
Rázem jsem z tůně snů na beton vyvržen,
kde bratrský náš pot se s černou krví mísí.

Na jedenácti metrech nás osmadvacet spí.
Slizký houf tuleňů zapleskal vodou snu,
když skřípl klíč a námi skřípl kožený
jak řemen knuty hlas: VSTAVAJ NA BUKVU U.

x

U... vrací se, v zpotených tělech hmatá,
KOTLĚTKU SDĚLAJTĚ, blábolí, IZ NĚVO.
Jak rytíř z ikon v mráčku z lilií a zlata
v těch slovech vstoupil k nám hrdlořez z O-S-O.

x

Nejmíň tu v noci spí a nejhůř dýchá ten
- varůst gnóma, flétny hlas - pytláček z ruské vsi.
V tok hlušce vposlouchán, v sled srny zahleděn,
on, strašný lesů pán, tu loví vsi.

Ó vsi, vsi harpyje, mé vsi, vsi netvoří,
- růžová měkčnost těl! - i v snách vás vidím hrát.
To s vámi gnómová flétnička hevoří:
PRIENAJŠJA, Š GITLEROM ČTO ZATĚČAL TY, BLJAĎ?

x

Smeknu se do spánku jak v rákos zelený,
jak v horskou svěžest vod, sirena hic canit.
Když verbež spí, nad nočním světem bdí
siréna RYŽAJA I RJABYCH LANIT.

KOTLĚTKU SDĚLAJTĚ, blábolí kamarád,
s údů mu stéká krev, ten olej pro stroj dějin.

A znovu do hry snů se vrhám po hlavě.
Ó knuty, špíno, vsi, nebránte, já bych rád
zas viděl, v korálech jak štužky ržb se chvějí...

~~Znovu však skřípl klíč~~

Znovu však skřípl klíč: VSTAVAJ NA BUKVU WE.

3

Já odvrátil se od Boha i jeho Syna,
i Matku Boží ctil jen od Piera Francesca
a Všecko bylo mi jen Bláznivina
a bylo všecko - Přízrak a Groteska.

Morový čas vydal temnou lůzu,
z tanků pavouci na město silí hrůzu.
Z ticha jenom jedna hudba vřískla -
nocí rozepjatá pavučina špicla.

x

Když tam, kde zápáchá náš pot, náš děs a hlen,
sestoupils, uprcšen modlitbou věrných víře,
já od Tebe i Ducha odloučen
a mukou zazděný jsem chcípál ve své díře.

Modlitbě nebráním se, já ji neumím,
aspoň se chvím a pláču v černém koušě,
když bílý proud z Tvých prstů vytryskl k tvářím mým.
Ač oči osleplé slzami nezřijdou Tě,

cítím, že odměnou za moje zrazování
mi vtiskáš do čela svůj věnec trnový
na dlouhou cestu cest, na kruté putování,
aby nás nezmohla Sibiř a okovy.

x

A zas už nevidím Tě, aniž slyším,
onoho echa dech však náhle přiletí,
když vítr zatoulá se do olivových výšin
a temný toulám se v temnotách paměti.

A zas už neslyším, aniž Tebe vidím,
i když trn koruny se v čelo pohříží,
když s větrem toulám se lesem, zástupem vidin
a lidský konec můj mi ve tvář nahlíží.

Snad ještě vrátím se do sídel svého kmene?
A cestou do Emauz vstříc vykročíš mi tam
a já své staré prsty, slepé, hluchoněmé
snad ještě stačím vložit do Tvých ran.

1963

5
"na bukvu U" - strážný přicházející odvést vězně na
"dopros" (výslech) přečetl z papírku iniciálu je-
ho příjmení.

"Sděljajte iz něvo kotlätku" - udělejte z něho kotletu:
autentická slova Beriji, když ukazoval katanům na
mého spoluvězně z Ljubjanky Michaila Teitze, zá-
stupce ředitele Institutu Marxe a Engelse. Uděla-
li.- Viděl jsem i jiné zpravované na tento způsob,
v Zamarstynově a v Saratově.

"Priznajsja, s Gitlerom..." - přiznej se, kurvo, na čem
ses spikl s Hitlerem?; standardní obrat při výsle-
ších.

Siréna "ryžaja i rjabych lanit" - ryšavý, poďobaný od
neštovic: tak popsal Stalina kdosi, kdo ho viděl
zblízka r.1945.

(poznámky autorovy)

123

Jan Trefulka

B l o u d ě n í   s   m a p o u

Viděl jsem v televizi půvabnou paní doktorku a snad zároveň i poslankyni Národního shromáždění, jak pěkně mluvila o nové úpravě zákona o umělém přerušení těhotenství, jako by to byl recept na bábovku. Četl jsem v novinách, že schválený zákon bude ku prospěchu zdraví žen a dětí, které se budou rodit radostně očekávané a chtěné.

Přisám bůh, ne jsem věřící, ale mimoděk mě zamrazilo, když jsem si uvědomil, že se opět dělá něco pro dobro lidí tím způsobem, že se dále uvolňují a odstraňují tisíciletá tabu, tisícileté, v podstatě osvědčené zábrany, tisíc let platný zákaz, omezující individuální zvůli. Každá nána, která si nedovede rozpočítat ani mzdu na čtrnáct dní dopředu, bude rozhodovat, případně za asistence svého trouby, taktak schopného vyplnit sportku, o tom, kdy se co narodí, kdy si přejí nebo nepřejí přivést na svět příštího Einsteina, kterého si bezstarostně uhnali. Ať jsem špatným prorokem: vidím pluky horko těžko vyškolených lékařů, jak nedělají nic jiného, než mini nebo maxiinterrupce, právě tak jako pluky advokátů a soudců nedělají nic jiného, než rozvody, které měly původně také být jenom milosrdným východiskem z nejvyšší psychické nouze. Mezitím se z nich stala metla, která vyhnala bezpočet dětí do vražedných dětských domovů, věznic a blázců, protože předem zakalkulovaná snadnost rozchodu přivedla bezpočet mladých lidí do předčasných manželství. Dát "pokrokovou" volnost, rozbíjející staré předsudky a zábrany, otevírající vrátka klecí lidem, které jsme se ani nepokusili naučit svobodě, znamená vracet je do pralesa.

Jsem z celého srdce pro to, aby člověku bylo dovoleno rozhodovat o všem, co se týká jeho vlastního osudu, jsem pro to, aby mohl posléze rozhodnout i o podobě své smrti. Ale měl by to být člověk vědomý a věducí, člověk vychovaný k svobodě. Měl by vědět, že svoboda - na rozdíl od rajske volnosti - je vrcholným produktem lidské kultury a v této způsobě neznamena nic jiného než totální odpověd-

nost. A nemůže to být odpovědnost pramenící pouze z víry v Boha a posmrtný život, ani odpovědnost vůči společnosti, budoucnosti atd. atd. Musí to být odpovědnost vůči sobě samému, odpovědnost k vlastní lidské důstojnosti, odpovědnost, která vzala na vědomí, že lidský rod může prospívat jenom za určitých, vcelku obecně známých okolností, že člověk, zlatá makověnka vesmírného vývoje, je zároveň ústrojenstvím tak zranitelným a křehkým, že musel a musí své bytí chránit souborem mravních a kulturních norem, které si za tisíciletí vytvořil. Desatero i Nový zákon, bezpočtukrát v běhu všedního života porušované a překrucované, přece jenom rozhodujícím způsobem utvářely podobu moderního člověka, současná věda v této oblasti po mnoha oklikách často jenom stvrzuje dávno cítěné a praktikované "modely". Bohužel, všechno se ví, ale téměř nic z toho se nedostává do výchovných systémů, i když by právě učení o člověku, jeho svobodě, jeho důstojnosti, jeho právech a povinnostech mělo být jejich páteří. Matematickým poučkám ~~xxx~~ a manipulaci s počítačem se naučí průměrně nadaný desetiletý školák, ale to neznamená, že se stal člověkem. Nejí to bohužel téma pro politiky a publicisty dost brizantní, nedotýká se bezprostředně zájmů mocenských skupin, a tak se dva muži, obtíženi nejděsivější odpovědností, jaká kdy v dějinách byla, vážně baví o takových očividných nesmyslech, jako je nulová alternativa a jiné způsoby tzv. odzbrojení. Jako by atomová zbraň opravdu mohla vymizet, i kdyby byly nakrásně všechny rakety zítra zničeny. Pokud člověk nedosáhne vyšší mravní úrovně, pokud se lidská společenství nebudou skládat z jedinců, kteří si sami sobě budou stát za důstojný život, z lidí, kteří si budou ošklivit násilí, infantilní vojenské myšlení a touhu po moci jako nechutné duševní choroby, nemůže nikdo na světě zaručit, že všeničící systémy nebudou opět v krátké době vyrobené.

Podařilo se mi kdysi dávno putovat kolem Žákovy hory s mapou a kompasem v ruce dlouhé hodiny opačným směrem, než jsem chtěl jít. Nesoulad s přístrojem jsem si vysvětloval nějakou místní magnetickou anomálií - taková blbost může samozřejmě napadnout jenom nedopečeného, humanitně zaměřeného vzdělance. Ale kdo ví? Čím dál častěji mi při četbě novin a poslechu domácího i zahraničního rozhlasu a televize připadá, že celé lidské pokolení v zástupech už celé roky kráčí s mapou a kompasem v ruce opačným směrem a ještě pořád není ochotné slyšet hlasy, upozorňující, že zde cosi není v pořádku, že mapu a kompas sice máme, ale nejsme s to ve své unánutosti a zaslepenosti správně přečíst a pochopit, kam máme jít. Pokud se věda dopracovala jistých poznatků o tom, co je vhodné

a dobré pro vývoj člověka, je to v konfrontaci s mechanismy a systémy, které si vytvořila lidská touha po vlastnění a moci pořád fakticky irelevantní.

Co je to platné, že dnes snad už definitivně víme, že jako pro každé savčí mládě i pro člověka je rozhodující mateřská péče, když celá struktura společenských vztahů nutí pořád ještě ženu, aby omezila období, věnované nemluvněti, na minimum?

Co je to platné, že víme a uznáváme, že nejpříhodnějším prostředím pro další vývoj dítěte je úplná a stabilní rodina, vytvořená zralými lidmi, když celá struktura společenských vztahů, představ a koneckonců zákonů umožňuje stále nezralejší rodičovství, stále nezralejší svazky a nabízí stále snadnější řešení nezodpovědnosti a útěku?

Co je to platné, že víme a uznáváme nepřilíš velkou a ještě přehlédnutelnou komunitu za nejvhodnější prostředí pro mravní růst mladého člověka a koneckonců i smysluplný život zralých lidí, když celá struktura moderní společnosti tlačí lidi do velkoměst, do anonymity, vykořeněnosti, samoty, zeufalství, které plodí organizovaný zločin, vandalství, lhostejnost, narkomani všeho druhu a posléze totální odlidštění ztrátou jakéhokoliv mravního a kulturního povědomí? Jakápak lidská práva, lidská důstojnost a odpovědnost, když nám svět nabízí "lehkost bytí", pravdaže nakonec nesnesitelnou, možná i smrtelnou?

Co je nám platné, že víme o nebezpečích, které pro demokracii vzniká z velkých, nepřehledných koncentrací všeho druhu, peněz, ambicí, policie, vojska, partajních aparátů, když velmoci se stávají stále velmocnějšími a vládnoucí vrstvy soustřeďují stále víc privilegií, aby právě jimi mohly účinně korumpovat společnost?

Nevěřím v žádný koš helsinkských dohod, nejméně v ten třetí. Výplody a podpisy politiků nemají přece žádnou cenu, dožadujeme-li se u nich ochrany lidských práv, přistupujeme na falešnou hru, vyžadujeme jenom úlevy při cestě opačným směrem. Nejsem na to dost velký blázen, bohužel, ale kdybych byl, založil bych tady na podprivilegované Moravě/bože můj, ani pan profesor Černý, který svědomitě zaznamenal tolik křivd na české vědě a kultuře po r. 1948 si nedokázal uvědomit, že jednou z největších českých kulturně-politických katastrof bylo zrušení Země Moravsko-slezské/ a v rodném Kocourkově nad Svítavou Společnost pro vytvoření fungl nové koncepce uspořádání světa. Tzv. ochrana životního prostředí udělala, zejména na papíře, za poslední

desetiletí ohromný pokrok. Chráníme budovy, architektonické soubory, ale i přírodní utvary, skaliska, naleziště, krajinné oblasti, stovky vědců do detailů, za pomoci nejmodernější techniky, zkoumají životní potřeby nejhrůznějších vyhynutím ohrožených živočichů. Proč by se to též nemohlo týkat člověka? Žádné ohledy na politiky, vojáky, velkoředitele průmyslu, velmocenské aparáty a privilegované vrstvy všech barev a odstínů. Žádné návraty, ani k náboženství, ani ke kapitalismu, ani k "pravému" Leninovi nebo Marxovi, fakta o člověku a skutečných, optimálních předpokladech jeho života, aby mohl svobodně, důstojně, kulturně existovat, jako vědoucí a odpovědný tvor. Dožadovat se toho nenásilně, leč důsledně - i sobě samém. Je to nereálné? Je to utopické? Nejsou na to lidé?

Je jich málo, ale byli zde vždycky. Vzpomeňte si na drama, které vzrušovalo staré Řeky dávno před narozením Krista, vzpomeňte si na Oidipa, který se chtěl vyhnout provinění, a přesto se nevědomky provinil a který si svou lidskou důstojnost a odpovědnost cenil tak vysoko, že se potrestal, jak se potrestal. Ostatně i Iokasta. V takových lidech, byť to byli jenom mýtičtí a potom literární hrdinové, se stával člověk víc člověkem. Dnes by mnohý Oidipus, když zavraždil tatínka a vyspal se s maminkou, pokrčil rameny a zamířil do advokátní poradny. Málokdo by se mu asi divil - přece za to nemohl. No a to už mi připadá skoro lidštější společnost, která cizoložníky stínala nebo zhrabávala do země. Řekl bych, že to byl, v rámci tehdejších možností, přece jen dost dobrý způsob, jak přimět rodáky s řídkým svědomím k úvahám o pořadí hodnot.

O imperatíve spisovateľa.

Martin Šimečka

"Doba, ktorú prežívame, je plná dynamiky, ráti sa vpred a nie je ochotná ani chvíľočku počkať na tradičným tempom pochádzajúcich adeptov literatúry. Ak próza stráca svojich čitateľov, nie je to len vinná ich celkovej ľahostajnosti či nezaujmu o písané slovo - je to predovšetkým preto, že sa v nej nestretávajú s odrazom problémov, ktorými žijú a ktoré precitujú, je to pre veľkú podľnosť prózy voči pravde života."

Pre autora týchto viet /článok v prílohe Nového slova Nedeľa, č. 43, 30. okt./ Jozefa Puškáša je doba zrejme ešte stále príliš pomalá, lebo sa ju ním zjavne snaží urýchliť. Napísal text, na ktorý iste už mnohí túžobne a netrpezlivo čakali, predstavujem si ich ako fanúšikov na hokeji, po góle konečne ožili a skandujú "Ešte jeden!" a "Do nich!" Ak teda doba hrozí, že sa k nám o chvíľu plná dynamitu pri-ráti, je naozaj najvyšší čas, aby som si ešte v pokoji zapremýšľal.

Článok je zaujímavý, hýri zdrvujúcimi kritikami, napríklad sa v ňom píše, že slovenská literatúra je v takom bahne, že by bolo lepšie, keby Slováci prestali písať a má smrteľne vážny názov: Imperatív spisovateľa. Sila výrokov je pozorne a s citom dávkovaná podľa návodu starého vtipu, že keď sa konečne riaditeľstvo školy rozhodne učiť deti pravdivo, tak v príklade dva plus dva sa na tabuľu namiesto šestky napíše päťka, aby šok z pravdy nebol prisilný.

Nejde mi však teraz o obsah článku, zaujal ma viac jeho autor. Je ním totiž spisovateľ a dokonca len nedávno som držal jeho knižku v rukách. Na knihe ma vlastne najviac priťahuje jej pisateľ, on a jeho osobné posolstvo, ktoré mi viac alebo menej šifrovane chce zdediť. Spomínam si, že zbierku poviedok Jozefa Puškáša Sny, deti, milenky, som si prečítal s miernou nechutou, ktorú som však vtedy pripisoval na vrub skôr sebe ako kvalite knihy. Autor sa mi v nej kamsi ukryl a keď som ho nenašiel, znepáčil sa mi text. Mal som pocit, že v príbehoch nachádzam iba ironický, pohľadavý nadhľad človeka kunderovského razenia, avšak bez onoho majstrovstva, kvôli ktorému čitateľ odpustí knihe všeličo. Tri zo šiestich poviedok sa zaoberajú flirtom ako fenoménom, nedozvedel som sa z nich však nič, orem zopár zábavných techník zoznánia sa s vydatými paničkami. Zo zvyčajných síce

znechutenie nad svetom. Z knihy vyplýva, že nemáme hlbšej potreby, ako sa navzájom čo najpestrejšie páriť, ale ženy sú hysterické, rafinované stvorenia s logikou sliepok a živočíšnosťou, ktorá nemá v prírode obdobu. Naša existencia, to sú naše sny, deti, milenky. Vadilo mi, že autor o ničom nepochybuje, že všetko tak dobre vie. Knihu som však odložil s tým, že počkám na ďalšiu, lebo text pôsobil sviežo a môj pocit z jeho nedostatočnosti mohol byť mylný.

Prerátym, než Puškáš ohlásil búrlivý vstup doby na scénu, vládol tu roky, takmer po celý môj život, ne-čas, ne-doba. Žili sme, a podľa mňa ešte stále žijeme v akomsi skleníku, v ktorom je tesno. Věci a problémy sa v ňom zdajú väčšie, majú ostrejšie kontúry a obyčajný svet za jeho stenami nemôže korigovať náš úsudok. Bolo príliš veľa času na premýšľanie a v tomto prostredí som uvažoval, kto je a aký má byť spisovateľ. Domyslel som sa, že spisovateľ by mal, predovšetkým, hovoriť pravdu. Môže si ju aj vymyslieť, ale musí byť o ňom a z jeho sveta. Pretože, žiaľ, pravda asi nie je celkom objektívna realita. Nedá sa oddeliť, viaže sa na toho, kto ju hovorí a taká sa potom dostáva do uší iným. Že dva plus dva sú štyri, je isté, a predsa vidím rozdiel, ak tento fakt povedal Pythagoras a zajtra ho zopakuje niekto, kto ešte dnes hovorí, že je to päť. A aby to bolo ešte komplikovanejšie, nielenže musí spisovateľ hovoriť pravdu, musí aj zvážiť, ako a kde ju vysloviť.

Puškáš možno nikdy otvorene neklamal, má ešte len tridsaťpäť, nebolo už asi treba. Vidí sa mi však, že na jeho ďalšiu knihu už čakať nemusím, svojím článkom mi o sebe povedal viac, ako vo svojej próze. Ak sa jeden spisovateľ cíti dobre ako vedúci redaktor v týždečníku, ktorý je orgánom KSS a ako taký je nutne nepravdivý, pretože politický, prestáva byť pre mňa spisovateľom, bez ohľadu na to, ako bude písať.

Je mi to úprimne ľúto, lebo autorov, ktorých môžem s dôverou čítať neustále ubúda. Puškáš akoby sa pokúšal vyrovnáť svoj handicap, v závere článku uvažuje o kategórii súhlasu a nepriamo ho usvedčuje zo lživosti: "Možno len zopakovať: ako ľahko je zameniť imperatív tvorby, statočného diela, pravdivo vypovedajúceho o živote, za imperatív súhlasu! Imperatív čestného spisovateľa je však len jeden: ten prvý." Vyhlásenie pekné, možno aj úprimné, jeho hodnota však pre mňa spočíva už len v hodnote politického znaku.

Či by som vedel, do akej miery je Puškášovi jasné, že vstúpil do kruhu nepravdy, z ktorého sa už nedá vykročiť. Obávam sa, že tom má vypočítané presne. Mój pocit z jeho knihy, že ako spisovateľ ať príliš dobre vie, čo napísať, nebol náhodný. Dal svojim postavám len toľko života a slobody, aby vládli vykonať a povedať presne to, čo si ona tajomná doba tehotná dynamikou vyžadovala. Obávam sa, že má už vyrátané, kedy povedať, že dve a dve sú štyri, určite odhadne aj chvíľu, kedy bude potrebné spýtať sa neveriaco: čo ste to s nami porobili? Že bude mať o jedného čitateľa menej, to mu iste nevadí.

82

Lenka Procházková:

V KORIDORU OSAMĚLÉHO BĚŽCE

/Rozhovor s Karlem Peckou/

V bezpečné krajině mého dětství nebyli strašáci. Roční doby se barevně střídaly, každá z nich měla své svátky: vánoce, velikonoce, letní poutě na venkově a na podzim lampiónový průvod, který světluškoval od školy až na Náměstí VŘSR, my jsme ovšem říkali Kulaťák, zkratka nám nebyla srozumitelná a důvod slávy taky ne, jenom nás příjemně vzrušovala ta pozdní hodina, kapající vosk a nebe rozčíslelé ohňostrojem. Patřily k tomu i slzy nad pravidelně shořelým lampiónem a doma pak horká bramboračka pro zahřátí. Rodinný kruh neměl mezery /ta po dědečkovi, kterého zabili Němci, dávno zarostla/ a já si myslela, že všude jinde je to taky tak, obrázky ve Slabikáři to dotvrzovaly.

Vzpomínky se nedají korigovat. Lze jen dodatečně širokouhlým objektivem přehlédnout tu tehdejší skutečnou krajinu, sevřít žlutý kruh mého šťastného dětství do hororových kulis padesátých let.

"Do slepých nočních rán vstávají muži
bez glorioly
s prázdnýma rukama šátrají kol kruhu světla
a pijí hořkou břečku horkého benzínu
který snad pomůže projet korytem
dalšího dne"

Úryvek z básně "Probuzení", kterou v tamtěch dobách napsal jeden z vězňů na lágru Nikolaj, Karel Pecka. Když psal tyto verše na tenký cigaretový papírek, bylo mu asi pětadvacet let. Dnes je mu sedmapadesát, mohla bych být tedy jeho dcerou, i když

žluté jiskřičky v jeho tmných očích a černé kudrnaté vlasy takovou aritmetiku okamžitě škrtají.

Karel Pecka na mě působí jako svobodný muž ve všech smyslech toho slova a takových nechodí po Praze mnoho. Čím je tato svoboda vykoupena, toho jsem se chtěla dobrat v našem rozhovoru.

- Pane Pecko, sice se už známe asi pět let, ale pro dnešní rozhovor jsem si s sebou přinesla takový tahák, je to Brabcův slovník spisovatelů. Mimochodem, jak se vám zamlouvá heslo Karel Pecka? Jsou tam všechna fakta přesně?

Snad jsou, teď to nebudeme kontrolovat, teď bych chtěl vyjádřit své překvapení, že jste se rozhodla pro tenhle rozhovor, o vás se totiž říká, že jste česká paní Falaciová...

- Že vás přerušuju, tak k paní Falaciové bych nerada byla přirovnávána, už z toho důvodu, že když jsem chodila na novinářinu, tak jsme se o ní museli učit, byla i ve skriptech a pamatuju se, že ta ženská nám tehdy byla dost protivná.

To neznamená, že vy nejste lidem protivná, leckdy. Ale já se domnívám, že jistá drzost a nepřijemnost je předpokladem k tomu, aby ten rozhovor za něco stál. Protože když přijde jakási ovečka a řučka a začne s takovým tím Mistře... to k ničemu nemůže vést. Myslím, že i rozhovor je forma umění, že tam musí lítat jiskry, prostě tam musí být španung, bez toho to nejde. Lidé, kteří takové interview podstoupí, vlastně vstupují do určitého partnerství, do určité hry, svým způsobem je to podobné vztahu lásky, kdy taky je to napětí, které pozůstává samozřejmě z velikých sympatií, z velikého porozumění, ale současně také z protivenství a obstrukcí a podobně. Takže já si myslím, že vy jste šťastný typ na tyto úkoly.

- Děkuju. Abychom se ale vrátili k tomu slovníku: tady hned na začátku čtu, že jste se narodil v Kližské Nemé u Komárna. Jak to vysvětlíte, že až tam?

Já za to moc nemohu. Můj otec byl u finanční strážě, to byl prvorepublikánský sbor, který střežil naše hranice, nikoliv proti lidem, kteří hledají svobodu a chodí s uzlíčkem svých kapesníků a zápisníků přes hranice, ale protože tehdy byli pašeráci, čili jednalo se o hospodářské záležitosti. Takže můj otec byl vždycky služebně někde na hranicích a tenkrát se dostal na hranice maďarsko-slovenské, do území, které po válce bylo připojeno k ČSR. Ta obec, kde působil, se původně jmenovala Koložnáma, pak to onomatopoicky přejmenovali na Kližská Nemá.

- Jak dlouho jste tam žil?

Nedlouho, pak otce převedeli ještě dál na východ a tam to už byl naprostý Balkán, obec se jmenovala Tajty. Bylo to taková rokle mezi kopci na hranicích, na tom kopci na jedné straně bydleli Cikáni, na druhé Maďaři, pak tam bylo několik domků, kde měli pronájem tito finančníci, no a tam jsem žil do pěti let. Uměl jsem maďarsky tehdy, potom se rodiče rozhodli, že bych potřeboval české školy, čímž si nejsem jist, takže do školy jsem začal chodit v Českých Budějovicích a považují se od té doby za Jihočecha.

- Byl jste jako kluk vůdcovský typ? Myslíte si to?

Jako kluk... Dokdy je člověk kluk?

- Může být do smrti, což je asi váš případ. Ale teď jsem tím myslela, řekněme, do těch čtrnácti let.

V tom ranném dětství tam mezi těmi cikánskými dětmi to nepřicházelo v úvahu. Víte, oni ti státní zaměstnanci, to byla sice poloviční bída, nicméně ve srovnání s místními obyvateli tvořili jakousi šlechtu. Takže už samo to výsadní postavení, že byl člověk bílý, přinášelo jistou formu segregace, bojkotu a odcizení. V jejich partách jsem nebyl žádoucí. Ty otázky začly až po nástupu do českých škol, ale myslím, že v klukovských letech jsem se neprojevoval jako vůdčí typ. Byl jsem respektován, hrál jsem slušně fotbal, ale nikdy jsem nebyl, řekněme, ten rozhodující střelec. Těšilo mě spíše ze zálohy vypracovat takovou šanci, aby z ní gól padl.

- Co jste v tom věku rád četl?

Moje celá rodina, to znamená/^{jak} rodiče, tak rodina dědečka, babičky a hlavně tety Máni, nádherné bytosti, to byli Čtenáři. To znamená, že samozřejmě přes pohádky Boženy Němcové, Erbena, které mi byly předčítány, jsem v pozdějších letech přecházel na jinou četbu, hlavně dobrodružnou literaturu, kovbojky a tak, což myslím nebylo na škodu. Jednou jsme s profesorem Černým vzpomínali na tyhle knihy a zjistili jsme, že víme totéž, že známe všechny Old Shatterhandy a všechny Zane Greye až pak k tomu Poláčkovi "Bylo nás pět".

- Pane Pecko, kolik máte sourozenců?

Mám sestru Hanu, která teď žije v Kanadě od osmašedesátého roku, bratr mi zemřel v období těch Tajt, kdy nemocnice byla třicet kilometrů a oni pak nepoznali, že jde o banální slepé střevo, takže ten Ivánek zemřel ve třech letech. Sestra Hana, to je vynikající baba, má dobré vlastnosti takového koně do nepohody.

- A jak jste se s tím vyrovnal, s tím jejím odjezdem tehdy?

No, to bylo dilema. Na jedné straně jsem ztrácel blízké lidi, sestru a jejího manžela, s kterým jsem prožil nelehké údobí v lágru, na druhé straně jsem chápal, že se k tomu rozhodli. Já jsem se tehdy vrátil odněkud z cest, přijel jsem začátkem září a oni balili s tím, že příští den odjíždějí. Když jsem se jich ptal, tak mi švagr řekl: víš, já se tam podruhé už nechci dostat. Měli dvě děti, byli někde na té spodní příčce společenského žití, on dělal závozníka, ona něco v nějaké bezvýznamné kanceláři... Takže jsem to chápal. Ale samozřejmě jsem nad tím nejásal.

- Vy sám jste na emigraci nemyslel? Víím, že vám byla mnohokrát nabídnuta ze strany StB.

To je záležitost až posledního vývoje, posledního údobí. Jenže dnes už nikam odcházet nebudu. O emigraci jsem se zajímal v devatenáctá. Nevzaří mě na vysokou školu, čekala mě vojna, navíc jsem se zapletl do ilegality v osmačtyřicátém roce,

a protože jsem viděl kolem sebe, jak to dopadá, že není žádná perspektiva, tak jsem jednoho dne s kufrem zamířil k hranici, kde měl čekat převaděč. Groteskní je to, že tehdy můj otec pořád sloužil ve své funkci, to bylo ve Vyšším Erodě, já jsem tam znal každý kámen a mohl jsem ty hranice přejít poslepu, ale nechtěl jsem mu činit potíže, a tak jsem zvolil tuto naprosto jistou cestu profesionálního převaděče. Jenže, když jsem se dostavil na místo srazu, tak mě tam místo něho čekala Státní bezpečnost.

- Jak to dopadlo?

Dopadlo to tak, že jsem dostal jedenáct let.

- Myslela jsem, že jste byl odsouzen za recenzi sovětského filmu Píseň tajgy.

Byl jsem odsouzen za účast na ilegálním časopise, čili za psaní, za skupinu... Okolnost pokusu o přechod hranic nakonec zanikla v tom důležitějším.

- Recenze byla důležitější?

Hlavně byla konkrétní, když tam měli materiál. Ten časopis měl totiž obrovskou publicitu, vyšla dvě čísla dokonce po sedmdesáti kusech, takže to bylo velice podstatné ohrožení státu.

- To se odehrálo v devětačtyřicátém roce?

Od května jsem byl ve vazbě a soud byl v listopadu čtyřicet devět.

- To vám bylo dvacet let a vrátil jste se v jednatřiceti. Jak se na tu dobu díváte dnes, máte pocit, že vám ty roky ze života ukradli nebo je to složitější?

Je to složitější, vskutku.

- Kdybyste nebyl odsouzen, kdyby se to nestalo, kdybyste neprožil ta léta vězení, co myslíte, kde byste se asi nacházel v těch jednatřiceti letech? Myslíte si, že i tak by z vás byl spisovatel nebo by se vaše energie napřela nějakým jiným směrem?

Kolem sedmnácti, osmnácti jsem se rozhodl, že zkusím psát. Tehdy mě oslnila poezie, z těch kovbojek už jsem taky přecházel na jinou literaturu, a tak jsem si myslel, že to v tomhle směru zkusím. Začal jsem se systematictější zajímat o ty věci, méně jsem hrál karty, méně jsem chodil tancovat, byla to taková potucha, co by člověk mohl, kdyby na to měl. Tehdy se ovšem vše zdálo dostupnější v těch sedmnácti, prostě jsem chtěl psát. Jenže pak přišly události obecného rázu, zjistil jsem, že nemohu studovat, takže jsem se pokusil o tu emigraci.

- V porovnání s vámi jsem prožila minimum bolestí a strastí, ale vím, že kdykoliv se mi děje něco zlého, tak si říkám, no dobře, teď to nějak vydržím a ono se to třeba bude hodit k tomu psaní. Neměl jste ve větší míře podobné pocity v tom vězení?

V té době začátků to tak naprosto nevypadalo, tehdy skutečně převládaly pocity křivdy; vždyť já jsem byl odsouzen za to, co se tři roky předtím, v době svobody, běžně psalo, já jsem byl odsouzen za to, co se potom psalo v sedmašedesátém a osmašedesátém roce. Za vyjádření vztahu ke skutečnosti jsem dostal první honorář literární - jedenáct let. Takže to byl pocit křivdy. Jenže, kam se odvolat, že? To, jak se dnes dívám na ono údobí, je samozřejmě věc mnohaletého odstupu a naprosto nesouvisí s tím, co tehdy člověk pociťoval. Teď se přece jen vracím k té otázce, zda nemám pocit, že ta léta mi byla ukradena: já to dnes tak vůbec nevidím. Věci nejsou jednoznačné, víte, jak se praví v Hamletovi, že nic není dobré ani špatné samo o sobě, teprve naše myšlení to činí tím, či tím. A tak si myslím, že jak mi ta léta mezi dvaceti a třiceti, což je zajímavý věk, byla omezena, tak na druhé straně vytvářela školu, kterou by mi patrně tehdy ta vysoká škola nemohla dát. Ale abych se vrátil k otázce, nevzdal jsem se předsevzetí psát a považoval jsem ten přeryv za pouhý odklad. Jenže, víte, když není chleba, tak na nějaké psaní nezbyvá síla. My jsme museli veškerou energii investovat do přežití. Ono se nedá fárat, osm hodin plnit normu, cesta tam a zpět trvá dvě hodiny a pak dalších šest hodin na brigádě v mrazu a k večeři tři brambory na loupačku, aby si člověk

udržel nějaké rezervy. Ale když jsme se pak dostali z nejhorského, v okamžiku, kdy po smrti Stalina začali v táborové kuchyni přidělovat dávky jídla natolik výživné, aby člověk nemusel mít strach, že zítra padne hlady, tak vmtom okamžiku začala bujet literatura a to mě přesvědčilo, že to, co přesahuje člověka, je možné ochromit jedině tím, když jsou lidé udržováni na úrovni pouhé biologické existencě. I pak pochopitelně trvaly ideologické bariéry, to znamená, že když byl někdo přichycen s tužkou, tak šel do korekce, nicméně, myslím, že první samizdat vůbec v našich krajích vznikl v roce 1953 na lágru Nikolaj. Nebyl papír a tak se ty první samizdaty vydávaly na svazku cigaretových papírků. Na té malinké ploše se pochopitelně musela psát poezie, zestručněle všechno.

- Jak se to vynášelo ven?

Tak jako my jsme byli odsouzeni přímo Státním soudem, tak mnoho lidí bylo odsouzeno způsobem života, který tady převládl, a ti si, v tom omezeném množství možností a třeba i pro dobré podmínky finanční, vybrali práci na šachtě. Takže vždycky se našli citliví lidé, což bylo ohromným potvrzením toho, že si tam člověk nepřipadal úplně jako šílenec, protože ve výjimečných případech našel jisté porozumění, kontakt. Nebylo nejdůležitější, aby vám někdo vynesl černý dopis, šlo spíš o to, že on ví, v čem jste vy, protože on je v něčem podobném, jenže o patro líp. Tito lidé se vždycky našli a byli ochotni riskovat. A ta obrovská škola poznat kdo je provokatér a kdo to myslí slušně, z té žiju podnes. Takže vyskytli se lidé, kteří vám donesli nejen ten chleba, ale i knížku. Jistě někteří z nich padli. To se nedá nic dělat, takový byl prostě zákon toho střetu.

Takže v okamžiku, kdy to bylo trochu možné, začal jsem psát. Samozřejmě jsem byl účasten, jako jsem vždycky, ve všech blbostech, také i v tom samizdatu. A pak jednoho dne jsem napsal povídku, to bylo už v úplně báječných poměrech, nad kterou jsem si řekl: tak toto by už snad mohlo být ono. Pokračoval jsem, až z toho byla sbírka Na co umírají muži. Jsou to čisté, jednoduché povídky, a ty jsem měl jako vklad do civilu, zkrátka

jsem nepřišel z toho přeškolení s holýma rukama. To už byl rok šedesátý, éra uvolnění. Půjčoval jsem ty povídky a občas vznikaly až groteskní momenty, tehdy se dělo něco v Alžíru, a já jsem dostal nabídku, že kdybychom to nějak šikovně přepsal do Alžíru, tak že by mi to dokonce otiskli. No, Alžír neznám, takže se mi to nehodilo, ale pak vyšel první Solženicyn a najednou Pepík Škvorecký tu moji sbírku chytil a odnesl do Plamene a do Spisovatele, redaktoři si to půjčovali pod lavicí. Milan Uhde byl tehdy na stáži v Hostu a když se mu to dostalo do ruky, tak prostě jednu povídku otiskl a to byla v šedesátém třetím roce moje první tištěná věc.

- Karta se ovšem neobrátila nadlouho...

Ale kde by, kde by, karta mi padala! Víte, já jsem se v mládí trošku zabýval kartami, to je vynikající profese. To máte jako s literaturou, ono se musí připravit, aby to padlo, ten profesionální hráč musí několik hodin denně trénovat, musí dokázat sejmut tolik karet, kolik si řeknete, onsi smirkuje bříška prstů pro tu jemnost, ve vysokých hrách nejsou jen věci náhody, nicméně, to jsme trošku odbočili...

- Zajímavě.

No, nevím. Povídky začaly vycházet v různých časopisech a v nakladatelstvích měli zájem o něco dalšího, jestli jsem schopen něco napsat dál. Tak jsem napsal Veliký slunovrat, to už byl rok šedesát čtyři, ten román přijali ve Spisovateli, soudruh Pilař byl zrovna někde v lázních a když přijel a přečetl si, co přijali, tak řekl, že jen přes jeho mrtvolu. No, on nedrží slovo, protože ten román vyšel a on žije pořád a zřejmě působí, buď mu země lehká, až to jednou přijde. Pak v šedesátém pátém roce, po pěti letech nošení kužis v Národním divadle, jsem už byl v undergroundu literárním ale i undergroundu oficiálním znám jako začínající prozaik. S tím byly spojeny různé výhody, takže jsem se konečně ocitl na skromné volné noze. Vydal jsem druhou knížku, třetí, ale nastalo údobí, vlastně až v osmašedesátém roce, kdy jsem začal pracovat pro film a televizi. Psal jsem scénáře a nelituju, že jsem se to naučil. Jeden film

akutečně natočili, je v depositáři, ta televize se neuskutečnila nikdy, ale vždycky to bylo na spadnutí. Mrzí mě, že nebyla realizovaná Horečka, protože to mohl být dobrý film. Tehdy jsme jezdili po exteriérech a objevili jsme lágr, kde jsem nebyl, támhle u Slavkova. Tam stál tenkrát starý viadukt postavený ze šutrů, které obsahují tolik smolince, že to chtěli po válce Američané koupit, že postaví náhradní, nevím, jestli tam je dodnes. Za Horním Slavkovem na pusté planině lágr, mraky nad tím, to bylo polozbořeniště, sloupy vyvrácené toho koridoru dokola a ty věže, z kterých se střílelo, šikmé už, ty baráky polosesuté, no to bylo zjevení! Kdyby se to stihlo, ta atmosféra byla fantastní! Bohužel se to nestihlo.

- Měl byste ještě dnes chuť napsat scénář k filmu?

Neměl. Víte, film a televize znamená omezení svobody. I v těch nejpříznivějších letech tam sedělo osm lidí, to tehdy nebyli cenzori, oni to byli umělci, no ale jednomu se nezdálo to, jinému tohle, film je průmysl. Já si nepředstavuju svou práci v tom, že bych přepisoval scénář podle námítky někoho, kdo bůhví jak ho vůbec pochopil. Takže kromě absolutně svobodné tvorby jako je Ať žije Fronda! už s filmem nechci nic mít.

- Vraťme se tedy k vašim knihám. Kterou z nich máte nejraději, které si nejvíc ceníte?

Cením si té, která bude napsána příště. Kdykoliv jsem četl svůj tištěný text, tak jsem byl přinejmenším zklamán. Nepovažuju se za narcistní typ, který se shlíží ve své studánce. V téhle souvislosti bych jenom snad řekl, že Motáky nezvěstnému pokládám za jakoby splnění jistého závazku. Víte, v lágru byli skutečně prominenti, intelektuálové, ke kterým člověk vzhlížel, a teď ono to pomínulo a nastal čas, kdy se o tom dalo vypovídat a já jsem pořád četl nějaké povrchní reportáže, jak někoho někde ztloukli, a tak jsem pořád čekal, že někdo přijde a ono nic. Takže z obavy, že by tato etapa našeho života mohla zapadnout, jsem se nepřiliš ochotně podjal úkolu něco o tom vypovědět. A vypovídat jsem mohl jen ve své rovině, čili románem. Z toho vyšly Motáky a já myslím, že po té stránce výpovědi jsou poctivé.

- Je to vaše nejsilnější životní téma. Myslíte si, že už jste ho vyčerpal?

Jako téma ta celá záležitost vyčerpana není, ale vracel bych se k tomu nerad. Samozřejmě, že nadále budu používat zkušeností a náhledů, které mi tam byly dány poznat.

- Pane Pecko, před několika dny jsem si mohla přečíst vaše Malostranské humoresky, jak je vydal Josef Škvorecký. Teď, když je mám v jedné vazbě, zjišťuju, že ta knížka působí silněji v celku, než když jsem ji roztroušeně lapala po jednotlivých číslech samozdatových časopisů. Takže se chci zeptat, vy jste už od začátku počítal se sbírkou, psal jste už první povídky s tímhle záměrem?

Vzhik Malostranských humoresek byl dán velice banálními konkrétními záležitostmi. Potřeboval jsem přestavět byt, věčně tady rachotili nějakí řemeslníci, takže jsem zjistil, že mezi cihlami by se mi těžko psal román. Začal jsem zachycovat vjemy nového prostředí, omezil jsem se na kratší útvary, které jsem mohl zvládnout v pauzách mezi dvěma nástupy řemeslníků, a tak vznikala základ humoresek. Teprve později jsem si uvědomil, že by to mohl být, kdyby se mi to zdařilo, takový výpovědnostní oblouk o době o sto let pokročilejší, než byla doba Mistra Nerudy, jehož povídky jsou nedostižné, a tak to nebyla vlastně drzost nebo výzva na souboj, nýbrž pokorný příspěvek tomuto autorovi.

- Dnes už jste na Malé Straně zabydlený, už na ni máte kus autorského práva, řekněte mi teď něco o tomhle svém novém rajónu.

Víte, Malá Strana je enkláva, taková zvláštní vesnice uprostřed moderního města, v němž převažují vztahy dané sídlištním stylem života. Takže jsem před sedmi lety vstoupil do země neznámé a musel jsem se nějakým způsobem uvést a adaptovat. Ti lidé se tady navzájem znají, oni nemohou

zamezit tomu, aby se sem někdo nový nenastěhoval, jenže mohou to vyřídít tak, že ho nevezmou ke stolu štangastů v hospodách a nepřijmou ho jako souseda. Když se hovoří o životním prostředí, tak to není jenom otázka, jestli je čistá voda, ale i jak jsou průhledné lidské vztahy. Tady na Malé Straně, když vyjdete z baráku, máte úplně jiný pocit, než když vylezete z paneláku někde na sídlišti, ulice se tady mění každý den, má jinou hudbu, jinou atmosféru a to je asi dáno tou starodávnou historií, těmi všemi odkazy lidí, co tady žili předtím a ono to tiše a podvědomě působí dodnes.

- My tady spolu sedíme v domě U zlatého orla, ve vašem zrenovovaném bytě s klenutým stropem a okny do Nerudovky, prostě zbudoval jste si doupě a zdá se, že se povedlo. Ale nevidím tu žádné prozrazující ženské drobnůstky, leda, že by byly v tom zadním pokoji... Zkrátka chci se nenápadně zeptat, vy tu žijete sám? Ale asi jsem moc drzá...

Jste. Ale myslím, že vaše drzost je úměrná vaší míře ženakosti a krásy a já se tedy pokusím na tuto ošemetnou otázku odpovědět. Ano, žiju vlastně sám převážnou většinu času, i když to není způsob života, který bych si přál. Já jsem v podstatě konzervativní člověk takových starých přežitých názorů, a měl jsem vždy smysl pro rodinný život, chtěl jsem mít rodinu, děti, ovšem tato dosti banální a někde i proakribovaná touha narážela v mém případě na drobné zádrhele. Já bych si představoval rodinu, svou rodinu, v tom smyslu, že bych byl schopen vydělávat tolik, abych uživil její provoz. Moje žena by vůbec nesměla chodit do nějakého zaměstnání, ta by se musela věnovat dětem, s nimiž bych se radoval po své práci. Pochopitelně bych chtěl, aby má žena měla pomocnice, aby nemusela lézt po čtyřech a smejit. Já bych si troufal toto zařídit, troufal bych si to svou prací zadobýt a vytvořit, ale to by mi ty děti musely náležet, to by mi je neaměli mást v nějakých školkách! Víte, on má pravdu náš Šimečka senior, že děti a rodina v tomto smyslu jsou rukojmí, a na této oprati drží běh jejich celého života. Je to hrůza, protože jsou zneužívány základní vztahy lidského soužití ve

prospěch systému, který lidi donutil, že musí šlapat podle toho, co jim určuje režim, to znamená děti do školky, šup, ona musí do práce, no to není přijatelné. Tohle rozbití rodiny považuju za podstatu smrtícího trendu dnešního takzvaného moderního způsobu života. A když jsem měl volbu podstoupit tuto nabízenou mravenčí variantu nebo ji odmítnout s tím, že budu zodpovídat jen za sebe a vzdám se toho, vzdám se té nádhery, že budu mít kluka, kterého budu učit fotbal a mít prostě domov podle představ svých a ne někoho cizího, tak jsem volil radši tu osamělost přespolního běžce.

- To zní moc smutně. Ale ono se říká, pane Pecko, že odříkaného chleba největší krajíc, vy ještě nevíte, co se může stát a co si třeba o tomhle tématu řekneme za rok. Ale teď se vraťme radši k literatuře. Můžete mi říct, který světový prozaik měl vliv na vaše spisovatelské začátky? Kterého světového prozaika si nejvíc vážíte?

Ve stručnosti bych to řekl tak, že člověk, který se rozhodne pro jistou životní pracovní dráhu, musí se především seznámit s tím, co ona vůbec znamená, co obnáší. Když někdo bude chtít udělat stůl aniž by věděl, jak se opracovává dřevo, tak třeba i uspěje, ale bude mu to trvat déle. Čili předpoklad literáta je v tom, že zná řemeslo. Řemeslo se nejlíp naučí od mistrů, kteří byli, to znamená znát věci světové literatury, ty hlavní proudy. V tom směru si myslím, že jsem toho dost načetl. Jenže tam ještě navíc jsou takové dobové meandry, jedno časové období upřednostňuje toho autora a druhé onoho a já s jistou lítostí shledávám, že v tom taky vždycky není rovnoprávnost. Jeden můj zamilovaný autor je například Thomas Mann. Oproti jiným velikánům, oproti všem těm kaakádám, bouřlivým řekám a příbojům, jeho práce je tichý široký proud, který má hladký povrch a teprve pod ním se nalézají ty hlubiny. Já bych si tedy troufl upozornit na význam Thomase Manna jakožto autora tichého, nederoucího se frapantně do popředí, jehož dílo by ještě mělo být náležitě doceněno v budoucnu.

- Pane Pecko, a jak nahlížíte na české spisovatele, myslíte si, že byl doceněn význam našich klasiků?

Naši někteří předchůdci tady vytvořili normu, obtížnou, pod kterou je těžko jít. To je myslím ojedinělé v evropském písemnictví, že tady ten spisovatel, ten básník nebyl jen, že píše verše, on za to musel platit, když na to přišlo, svou krví a svým životem. Jde to taky, sednout si a začít vydělávat peníze, jistě, jenže tenhle národ to nepřájme, nebo jen jako nějaký šum. Protože grunt kultury našeho národa je ve schopnosti rozpoznat míru opravdovosti autora, sepětí jeho osobního postoje a toho, co píše. Někteří byli skutečně řádově světci a věštcí. Ona se vzpomíná Němcová, hladkým způsobem. Jenže pozor, tam je inferno, když se to přečte dost dobře. To, že přijede babička a tahá z kapsáře cukrátku, to je selanka, ale tam ten motiv Viktorky u splavu pochopil náš národ přesně. A její krutou daň zaplacenou za obrovskou explozi citu. To je úžasná próza. Totéž Mácha, že? A Erben - Vodník. To nejsou veršovanéky na neděli. Jen to vzít a přečíst!

- Který ze současných českých spisovatelů má podle vás světovou úroveň?

Nebudu říkat žádná jména, to si dnes netroufám posuzovat. Na současnou literaturu mě oslňuje ta urputnost, ta posedlost všech mých přátel, to, že prostě dělají. Oni třeba sází na kulhavého koně, ale oni na to sází život, to je ono. Kdo z nich vyhraje, kdo doběhne první, to si netroufám říct. Co se mně líbí nebo méně líbí není směrodatné, to posoudí teprve, pokud bude, nějaká budoucnost. Ale naplňuje mě radostí, že ti lidé se nevzdali, že nesou, jestli to příliš nedramatizuju, jakýsi úděl českého spisovatele a básníka a jedou. A nenechají toho a nevzdají se, rachotí.

- Co říkáte současné existenci dvou proudů v naší kultuře, čili oficiální a neoficiální tvorbě?

Vlivem okolností a událostí se ocitli lidé na různých a odlišných postech, ovšem kultura je jen jedna a o jejím významu vypoví jediné její vnitřní kvalita. Bohužel v tom, co se mi namátkou dostane do ruky, nepozoruju, že by ta oficiální takzvaná kultura měla nějaký předstih, ba naopak, chybí jí to, co je uvnitř, to vnitřní nasazení, to riziko, to angažování se. Myslíím, že k tomuto mají blíže autoři, kteří nejsou oficiální, ale pouhé mechanické rozdělení není podstatné. Pokud by se vynořil v tom oficiálním rybníku autor, který by byl schopen, tak není důvodu, proč jenom z toho titulu, že tam je upřednostněn, by se měl na druhé straně odvrhovat. Ale opakuju, že zdejší požadavky vzhledem k historickému koncensu, jsou ke tvůrcům daleko přísnější, daleko náročnější a jemnější než kdekoli v Evropě.

- V nedávných týdnech se rozproudila v jednom samizdatovém časopise taková diskuse vyvolaná úmrtím Dietla a nekrologem, který k tomu napsal Ivan Klíma. Nebudu tady rozebírat to základní téma, jdeš mi o to, že jeden z čtenářů, příslušník struktur, se ozval, využil této možnosti a v podstatě kritizoval autory druhé kultury, autory samizdatu, podezírám je z únavy, z nekvalitních textů, a vy jste na jeho článek dost ostře odpověděl. Co vás k tomu tehdy vedlo, že jste se vmísil do té debaty?

Otázka poněkud neočekávaná. Co mě k tomu vedlo? To je asi způsob nějakého mého ustrojení, který nenanáší v jistých sférách nějaké taktizování. Prostě ten jeho článek byl falešný. Ta celá záležitost byla už vyčerpána tím, co o tom řekli zasvěcení, a přes diletantské vměšování se nemohu přenést jen tak, no mohu přenést a měl jsem vlastně, ale jde o to upozornit ty lidi, pokud je to možné, že literatura není pouhé plácání, že si každý za tím musí stát, za těmi slovy. Už jsme o tom hovořili, že ta pravost má jiná kritéria než jenom něco sesadit. Faleš toho zmíněného příspěvku je v předstírání mravního postoje k záležitosti, prostě on není vůbec práv o tom takhle mluvit, on má mlčet a šoupat nohama, nebo když už, tak velice pokorně a s největší sebekritikou říci něco, čemu rozumí. Jenže jakmile

vystoupí jakožto mravokárce, tak si musí být vědom toho, že může dostat direkt, protože ničím se neosvědčil mravně, aby mohl nějaká kritéria tady vytvářet. Ale nechme toho, ono je to celé posunuté, copak ten Dietl byl tvůrce české kultury? Vždyť je to nesmysl! Ivan Klíma, a to už hovoříme mimo ten~~to~~ mikrofon, Ivan Klíma napsal, jaký Dietl byl člověk, Pavlíček napsal, jaký byl v tom, co dělal, a tady přijde nějaký člověk, který se nedokáže ani podepsat, rozumíte, pod to, co říká, se musí umět krucifix podepsat, nebo ať to neříká! No a takový do toho má kecat? Promiňte. Promiňte, že jsem se poněkud rozhořčil a tohleto vyškrtáme, to jsou podružné věci.

- Pane Pecko, a teď mi řekněte, má spisovatel právo na pravdu za všech okolností, nebo existují někdy výjimky, něco na způsob lékařské etiky?

Vy tady vznášíte otázky, které by byly předmětem symposií. Rozumím tomu jako vztahení se k nějakým vyšším rovinám než je momentální rovina pravdivé výpovědi. To znamená vlastně lhaní jakoby. Ono to tak není, ale ono je to taky tak, současně. To je složitá záležitost, když vás pozvou na výslech na StB a teď vám řeknou: paní Procházková, vy tady píšete, ale jak se ty vaše texty dostanou ven? A tam pak toho zneužívají, samozřejmě nesouhlasíte, že to otiskují, ale jak se to tam vlastně technicky dostane? No tak, řeknete jim jak? To je smrtonosné, ne?

- Poštou přece. Doporučeným dopisem.

Ano, jenže my hovoříme o té pravdě.

Jistě, ale to je jiná etika, u výslechu člověk...

Jak to jiná etika? Člověk by neměl mít dvě etiky. To jenom my jsme byli dokopáni k tomu, že nemůžeme vždycky mluvit pravdu. Mne to ponižuje!

- Rozumím. Ale to jsme se dostali trochu jinam. Myslela jsem tou otázkou jestli spisovatel ve svých textech má mluvit pravdu, výhradně pravdu...

Ve své tvorbě? To má, bezesporu. Jenže by měl znát nebo se snažit poznat celou pravdu. Takhle: víme, že věž v Pise je šikmá, ovšem z určitého úhlu pohledu, ze dvou protilehlých stran se zdá rovná. Takže jde o to nespokojit se tím jedním nejbližším úhlem, obejít si to celé, celou tu stavbu.

- Pane Pecko, zrovna včera jsme se dověděli, že nově zařazenou cenu Jaroslava Seiferta dostal jako první slovenský spisovatel Dominik Tatarka. Máte z toho radost?

Já to velice vítám a mám z toho radost osobní, protože Dominika mám rád a to nejen jako spisovatele, ale i jako chlapa. V dnešní době není příliš mnoho mužských, jak slyším od žen, a ten Dominik, ten prostě mužský je. Vážím si toho, že mě má za přítele, a tu cenu mu ze srdce přeju.

- Já taky. Teď mi ještě řekněte, pane Pecko, na které období ve svém životě nejraději vzpomínáte a které byste, kdyby to šlo, chtěl prožít znovu.

Žádné. Žádné období bych nechtěl prožít znovu, protože si myslím, že toho bylo dost. Ovšem nemám v životě pocit křivdy, jsem vzdálen závidění a jsem vzdálen i nenávisti. Ani v okamžiku nejhlubšího sebezpytování necítím nenávist k nikomu, ani k těm lidem, kteří se třeba vůči mně provinili. Můj osud řada lidí považuje za nešťastný, ale mě ta vysoká škola těch lágrů naučila takové zjednodušené životní devize: Ničť nechtít, nic nečekat a ničím nebýt překvapen.

- To je dobré heslo.

Je to heslo, že?

- No tak krédo. Nebo prapor. Pane Pecko, pomalu se blíží rok osmdesát osm a ta magická osmička na konci vzbuzuje naděje. Myslíte si, že mají i nějaký reálný základ?

Stav očekávání je daný každému, dokonce i nevěřícímu člověku, naše životy jsou spjaty s nadějí. Jen ta síla toho

očekávání je velice důležitá a myslím si, že člověk se naděje a očekávání nemůže vzdát. Jinak by to musel vzdát všechno v tu chvíli.

- Vy jste věřící člověk?

Moje víra není situována do nějakého společenství, nejsem katolík, nejsem evangelík. Moje víra K je v základní danosti odporující té tézi, že je možno dosadit člověka na vládce vesmíru. Myslím si, že člověk je spojen s vesmírem vazbami, které nelze realisticky, v tom primitivním smyslu realisticky, vyřešit. To znamená, že pro mě je důležitá a podnětná otázka transcendence, která přesahuje člověka po stránce všech jeho vyčíslitelných a vyjmenovatelných schopností. Věřím, že nad člověkem jsou síly, které jsou mu racionálně nepochopitelné a k nimž se může přiblížit jedině cestou jiných vazeb: to znamená citem, emocemi a vírou, sebevírou, a že v maximálně příznivé konstelaci mu mohou dokonce odpovídat.

- Která historická osobnost vás nejvíc fascinuje?

Víte co, já to zjednoduším, já to zredukuju na toto století. Já nebudu mluvit o Karlu IV., ale těch mužích, které jsme sami zažili. Tak tady máme podle mého soudu ty tři osobnosti a čtvrtou takovou pro domo. A to jsou: Hitler, Stalin, Churchill a pro nás Masaryk. A teď to můžem kombinovat různě, a to že: Masaryk - Churchill = vždy, Masaryk - Hitler = nikdy, Masaryk - Stalin = nikdy. Víte, jako takový bridž. Tyto čtyři osobnosti světových dějin jsou obrovskými postavami a k užasnutí, když se dostanete do bližšího kontaktu s tím, co znamenaly pro vývoj 20. století, ať už v kladném či záporném smyslu.

- Kdyby na to přišlo, jakou změnu v mapě Evropy, respektive střední Evropy byste uvítal? Nebo prosazoval.

Automaticky zrvstává hned otázka nějakých geografických dělení a štěpení a přeorganizování. Ale víte, já bych uvítal v Evropě a vůbec ve světě pokoru vůči jistému duchu

18

lidství, které roztráštěně existuje, jeho sjednocení. To by znamenalo internacionálu ducha. Takto bych si představoval změnu nejenom Evropy, ale celého světa a forma by mě tak dalece nezajímala, jestli by to bylo považováno za demokracii nebo diktaturu, řekněte, nezní to hezky - diktatura ducha?

- Čím byste chtěl být, když byste nebyl spisovatelem?

Já nevím, jestli jsem spisovatel. Kromě toho mám tu zásadu nic nechtít, ale kdyby... tak bych chtěl být básníkem.

- Já vím, že píšete básně taky.

To není tak. Víte, o celé literatuře, o spisovatelích, čímž jsme v podstatě mysleli prozaiky, platí, že prozaik není jen prozaik, ten prozaik je i básník, když je dobrý prozaik. Jenže mně by nestačilo být prozaik-básník, to pořád máte tu práci sedět u stolu, zedničinu těch slov. Ale Básník! S darem vidu těch posvěcených básníků, z nichž máme Máchu, tak to bych si přál být Básník. Samozřejmě hned mi vystává ta hrůza, Kristus byl Básník, jak dopadl? Jak většinou dopadli ti nejlepší? No, takže chtěl by to člověk vůbec? Ne. Nic nechtít!

- Poslední otázka: do které hospůdky mě teď pozvete na pivo?

Kterou vy si zvolíte, do té vás pozvu.

- Ještě existuje hospoda U krále brabantského?

Ta sice existuje... ale moment! Jak je v úzu těchto rozhovorů, tak já bych se vás taky rád na něco zeptal.

- Zeptejte.

Domníváte se, že už jste napsala své nejlepší, nebo máte pocit, že to nejlepší ještě napíšete?

- Myslím, že prozaik má několik etap životních a tedy

i pracovních a ta jedna mi právě teď, cítím, končí. Ta věc, kterou teď píšu, to bude taková tečka za tímhle obdobím, a tak by snad měla být nejlepší z toho, co jsem zatím napsala, aspoň mi zatím dává nejvíc práce.

Ovšem pouze kvantum práce samo o sobě není zárukou kvality věci.

- Obecně ne. Ale víte, já jsem vždycky psala moc rychle. Teď už si přece jen dávám větší práci s větami, se slovy, snažím se, aby to mělo nějaký rytmus, takže v tom smyslu je tu snad určitý pokrok.

Takže pohlížíte do budoucna s velkými nadějemi?

- To ne. Bojím se naopak, protože vím, že až dopíšu tenhle román, tak budu mít nějakou pauzu, takové přešlapovací období a nevím, co bude potom. Ale současně se na to i těším. Už těch výpovědí bylo myslím dost. Teď už budu psát z pohledu pavouka, který sedí na stropě a kouká, co ty jeho lidi dole dělají.

Tak pavouček? No, já se domnívám, že sen některého tvůrce je v tom, že bude sedět jako pavouček v rohu nahoře a sblížet na to dění a hemžení, být nad to nadřazen a registrovat všechno takhle s doutníkem, pavouček s doutníkem, chá! Jenže ono to tak není, protože my se nedostaneme do toho sladkého kouta té observatoře. My jsme chtě nechtě v té místnosti, kde se to, na co sblížíme, odehrává, ale současně jsme i toho účastní. A pokud nemáme vzácnou schopnost proniknout zdmi, aniž by se porušila naše podstata fyzikální, tak prostě jsme v tom, když jsme to dobrovolně zvolili. My žijeme totiž v prostoru, v místnosti, kde se vytvářelo jedno z evropských a tím pádem i světových center kultury. My jsme dosud nedocenili ten dar a současně jeho tohoto faktu. Ale jsme v tom zapletení, ať chcem či nechcem, protože my nemáme schopnost protáhnout se těmi zdmi, ne, my jsme tady situováni.

A my nesmíme nechat barbarům skvostné posláni tohoto pokoje, této místnosti. My nemůžeme být pavouček, my musíme sestoupit ze svých věží a s vědomím toho, co tady bylo a co nám nikdo nemůže vzít, bychom se nejen měli přihlásit k této linii, ale dokonce v ní ze všech sil poctivě a slušně pokračovat. A čekat.

- Teď se stydím, pane Pecko, ale já jsem tím pavoučkem mínila jenom to, že už nebudu psát v ichformě. To neznamená, že bych se chtěla vyvléct z toho našeho pokoje, to mělo znamenat jenom změnu formy, ne změnu názoru nebo pohledu.

Promiňte, že jsem neporozuměl dobře. Ovšem změnou formy změníte jenom strukturu té síť. Budete dělat jiné uzlíky a jinak plést tu svou síť, do níž už jste sama zapletena, aniž si to třeba uvědomujete. No, nic jiného vás nečeká a já vám přeju vše nejlepší ve vašem tkaní a děkuju vám za čas, který jste mi věnovala.

- Nápodobně.

644

/Třetí část příběhu Cizinec z cyklu Stvořitelé světa/

Za drkotání do noci a do Alp, z Lince k Salzburgu, byl bych od jisté chvíle spánek uvítal. Nenastával však nejen vinou tvrdé lavice třetí třídy v levném poštovním vlaku.

Ten vlak jel ličnatým a vzrušeným letním světem mých necelých dvaceti. Místo spánku bych se byl rád aspoň znovu zasmál oné větě, již se Valéry omlouvá Rilkevi, že předmluvu k jeho sbírce veršů doává pozdě. Ale smích, od prvního přečtení při každém rozpomenutí zopakovaný, tentokrát pohasl. "Démoni příliš různí se hádali o substanci mých hodin." Byl jsem si směšný, jak skoro nesměšně mi to náhle zní. Stačilo za demony dosadit houf lidí a pomyšlení, vynechat vznešeně intelektuální valéryovskou substanci a byla to definice mé nespavosti v Postzugu.

Pan rada ještě dávno nedokončil svou úlohu v tom mém osobním pandemoniu a už tu byl celý hrozen rodiny, do něhož porůznu vnikali dávní i nynější přátelé a epizody dějinné i zcela subjektivní.

Za skřípotu kol o kolejnice v kterémsi stoupající zatáčce na pomezí Solné Komory mě zaskočila obtíž s matkou.

Myslel jsem si, že to už mám za sebou, ale nox et solitudo /Pavel samozřejmě i na stejné tvrdé lavici pokojně a cize spal/ plenae sunt — Bylo to cosi horšího než ďábel kterékoli denominace. Rozpolcené výčitky svědomí, lítost, přání napravit.

Devatenáct let jí škodím a teď to místo nápravy hodlám dovést. Ještě jsem o sobě nevěděl a už to začalo. Její prvorozený a navždy nejmilovanější Jiří měl vinou španělské chřipky pohřeb a já, jednoletý, prý v těchž dnech na touž nemoc skoro umřel taky. Na pohřeb nemohla. Znovu má Evropa španělskou chřipku a já chci matce ublížit definitivně. Zabít Jiříčkova druhého náhradníka.

Jako by nebylo stačilo, jak jsem ji zahanbil a rozplakal, když jí pan farář Čapek u Salvátora na dotaz po mém chování při konfirmačních cvičeních sdělil, že jsem se, jak má zaznamenáno, zúčastnil jen jednou, a to zlomkovitě. Dovolil se na záchod a byl ten tam. Rodina však nejen má vynikající zástupce v Jednotě česko-

bratrské, ale je též, pokud jde o účast na bohoslužbách, poměrně dobře zapsána v Církvi českobratrské evangelické, takže ten rozptýlený chlapec může být confirmován o rok později, pokud ho otec a matka pohnou, aby se polepšil. Nepodařilo se.

Za týchž měsíců v gymnáziu nastával můj pád z úvodního premiantství do hlubin postupek a reparátů. Napřed jsem za dojatých pochval pana ředitele Lakomého /a díky výuce u Petschkeových/ dokonce směle dirigoval koedukovaný tříhlasý sbůrek zpěváků pro každoroční sebeoslavy gymnázia, konané v Mozarteu, ale znenadání milionářský synek Erik Malínský svedl mě, nebo já svedl Erika. Nikoli předčasně k děvkám /jejichž odlišené podoby i pohledy jsme ovšem už měli příležitost rozpoznávat, když pochůzkovaly v tajuplném průchodu mezi Panskou ulicí a Václavským náměstím, tedy od gymnázia vskutku za rohem/, ale ze Stínu lípy Svatopluka Čecha do slavně překonaného stínu smrti Jiřího Wolкера. Byli jsme dojati, nadšeni, vybízeni jít cestou revoluce, lokomotivy pokroku.

Kdo byl viníkem odklonu od klasika, pro nás beznadějně usedlého a upovídane vlasteneckého, nedalo se vyšetřit. Erik se po prázdninách o třídu výš nevrátil, protože jeho otec, velkorysý podnikatel v ovocnářství a v marmeládách, na sídelním velkostatku choval i opičku, jež mezi mřížkami klece Erika vyčnělým zubem jen lehce škrábla na zápěstí. Lékaři neznali protijed a Erik zemřel.

Ku pomoci mu v onom osudném okamžiku přiskočila jeho krásná /ano, tak se o ní zmiňoval/ bývalá bona Amálka, tehdy už pečující o trojici jeho maličkých sourozenců. Též jí se opička jakoby v hravém zalíbení zoubkem dotkla.

Měli pohřeb společně. Milionář Malínský byl velkorysý i ve svém rovnostářství. Tou vinou se nedalo rozpoznat, koho moje matka oplakává víc, zda mého svůdcovského kamaráda /její děti přece svádět nemohly/ nebo zrádnou Amálku: ta totiž, jak mi bylo prozrazeno teprv dlouho po tom pohřbu, pocházela z chudé a přitom ovšem spořádané evangelické rodiny a navíc byla opatrovnící zesnulého Jiřího, ale jen do dní, kdy si jí v Chotkových sadech všiml neznaboh Malínský /ano, jméno klame - žid/ a musel ji mít.

A ještě mnohem později mi sama matka řekla, proč na tom dvoj-pohřbu nebyl můj otec. Neměl tehdy čas hlavně i proto, že nemínil vyjadřovat soustrast odlouditeli Amálky, když jí přece už dřív potřeboval on sám.

Amálka tenkrát přisvědčila a nadále opatrovala, krom starého

Malínského, místo mne Erika. Bylo mi o pohřbu líto, že si o Amálce, opičce a Wolkerovi s Erikem už nepromluví. Ze strany mé placící matky snad bylo vše odpuštěno nejen Amálce, ale i Erikovi.

Ano, snad. Jisté to nebylo. Židé jakkoli dalece česky či německy asimilovaní nebo i protestantsky či katolicky konvertovaní byli pro zrak a mysl mé matky v nevýhodě. Jakmile jsem si to v Salzkammergut začal uvědomovat, obtíž ohledně matky se postupně vytrácela.

Nastala i temně humorná mezihra. Představil jsem si matku, jak vstupuje do vagónu. Po kratičkém slitování by mě za šetrnou třetí třídu pochválila. Jenže by též viděla, jak já se na tvrdém dřevě nepokojně a nespavě vrtím, kdežto souputník je naproti na stejné lavici měkce ponořen do spánku. A skoro jsem ji slyšel: já přece nic proti nim nemám, ale podívej se na něj, takoví oni jsou všichni.

Měl jsem k souputníkovi od prvních náznaků přátelství mnoho výhrad, nedávno přibyla jedna hlavní, ale žádná nesouhlasila s matčíným argumentem o nich všech. Žádného stejného protivu jako Pavla jsem mezi nimi všemi ani mezi kterýmikoli jinými nezažil. Byl to on a žádní všichni. Kde všichni oni teď spí? Snad tady na té jedné lavici? Spí tam jen on.

Od prvních gymnaziálních let /čtvrtinu až třetinu míst ve třídách Akademického gymnázia na Příkopech obsazovaly děti vynikajících či prostě úspěšných advokátů, lékařů, vysokoškolských učitelů, obchodníků a podnikatelů patřících do pražsky čili kosmopolitně asimilované židovské komunity/ mě děsila matčina ušlechtilé namáhavá snášenlivost vůči mým kamarádům z této obce. Bývalo i později marné odkudsi jí citovat, že "vně fundamentalistických i méně radikálních židovských učení a společenství je protestantismus přísnějších reformátorů a denominací v evropsky civilizačním a náboženském kontextu nejbližším novověkým pokračovatelem judaismu". Z oné ušlechtilosti to měla za provokaci pominutelnou.

Zároveň většina lidí, jichž si vážila a měla je ráda, byla snášenlivá neusilovně čili vrozeně. Její otec výpravčí to jaksi měl stejnou měrou v popisu pracovních závazků i povahových rysů. S mým otcem, jelikož to byl i její manžel, byla ve vztahu značně komplikovanějším, takže například jeho toleranci mohla mít v tom či onom jednotlivém případě za úchylku motivovanou eroticky. Pokud jde o další tolerantu, ani takové podezření nepotřebovala.

Při svém dědičně i výukově vpraveném sektářství /po kalvínské matce/ a při stopě farářského moralismu /původem z luteránských rodin v Hamburku a z anglikánských v Londýně, u nichž v dívčím věku odměnou za učební pohostinnost pečovala o děti/ mohla ve spontánní snášenlivosti vidět lehkovážnost. Asi i viděla.

A jen povahová mírnost spolu s řečenou osobní úctou k snášenlivcům obměkčovala v ní, jako naštěstí v početné části ostatních věřících, onen směšný, temný, neúprosně tradovaný předsudek proti údajnému rodu, rase, spřeženectví - čemu vlastně? - těch lidí, kteří "nepoznali Mesiáše". Prý za to nemohou, ale jsou prokleti.

Neměli by za nezaviněné prokletí spíš být účastně a pozorně litováni? Tím urychleněji přijati mezi bližní, že jsou poznamenáni?

Ne. Logika milosrdenství vůči lidem vně půlmiliardového klubu křesťanů neplatí. Tak byl i jistý díl matčiny vnitřní soustavy v podivné shodě s nestvůrnou aglomerací v čase i v prostoru. Ta na katolické straně započítala do svých řad církevní Otce, obyčejné davové hulváty, kdykoli a kdekoli zneužívající k potvoření světa jakékoli zneužitelné ideologie či teologie, nebo v devatenáctém a dvacátém století, zvláště ve Francii a v místním opatství, básnicky či převážně jen rétoricky nadané a přitom nedomyšlející intelektuály. Ve volném spolku s nimi bouřlivě kolují ublíženci všech názorů a sklonů, hledající na kom se hojit za neúspěch či za údajnou křivdu. Takových spravedlivých je mnoho obsaženo v davu jménem Volk, popolo, nación, snadno strženém vůdci a caudilly, kteří hlásají rasovou a národní rozdílnost, nadřazenost a nenávisť /i když popolo ani nación nikdy nevědí dost rychle, jak mezi sebou rozeznat Žida či žida, takže Mussolini a Franco v antisemitské propagandě za Führerem a Goebbelsem jaksi rozpačitě pokulhávají, a pokud jde o Čechy, dávno se jim porůznu, hlavně zprava, vyčítá, že krom pod Žižkou a v drobných sektách nikdy nebyli a nejsou dost principiální: pokud je to fakt, je jeho šťastným důsledkem, že se pod Hodačem a Stříbrným a pod heslem Nic Než Národ shromažďuje dav až spásně nepočetný/.

Za to, že mě nezbytně přivedla k takovým zlomkům pomyšlení, jsem v rakouské noci milosrdně /i s jistým stupněm úlevy/ litoval já, odbočka z křesťanství, svou pravověrně křesťanskou matku.

Než noc skončila, i já /asi díky té úlevě/ přece jen usnul. Ale jakoby vzápětí zasténaly brzdy, zabušily o sebe nárazníky a venku v úsvitu bylo vidět SALZBURG. Pavlem jsem musel lomcovat,

aby ožil. Bylo pak mile humorné naslouchat, jak je podstatně méně než jindy tím druhým a trochu umělým člověkem, "kterého výchova narýsovala přes původní bytost" /to, prosím, není Valéry, ale Gide/:

- Jsi vůl. Co mě budíš. Mohli jsme jet nejmíň do Innsbrucku. A zadarmo. Nebo tu snad byl někdo proštípnout lístky? Přitom se mi zdálo o Věře, jak má špínu za nehty, a zrovna z toho začala hádka --- teď už se nikdy nedovím, jak to dopadlo.

- Budeme tu mít poste restante od Jirky.

- Myslíš, že mi to ten věštec předem napsal?

- A sny si nech pro sebe.

- Vadí ti ta špína za nehty. Jak by ne. Jen o ní sníš a ona je zatím pozemský fakt jako každý jiný.

- Komu se o ní zdálo?

- Já i ve snu znám víc realit než ty při bdělém rozumu. A jsme, než nás přijdou vyhodit.

Byly čtyři, a když se po Elisabeth Strasse a Schwarz Strasse došlo k mostům přes čistou prudkou říčku Salzach, vypadalo to tam, ještě skoro úplně bez lidí, jako hollywoodská, precízně provedená, jen v tom zamlženém svítání značně bezbarvá představa a kulisová stavba barokního města v Alpách. V úzkém parku podél šumivé vody stála lavička zvlhlá padající mlhou.

- Mají to tady i s tím mokrem jako doopravdy, řekl jsem, s hlavou opřenou o stanový dílec, odvázaný z batohu, ulehl na lavičku a nedal nic na Pavlovy výhrady proti místu, jež prý za chvíli bude ranní promenádou hostí mozartovského festivalu. Nevadí, odpověděl jsem mu. Jestli se to tady všechno myslí doopravdy, tak já taky už jednou chci doopravdy spát. Jen mi neříkej, že v té mramorové Pferdeschwemme opravdu koupou koně.

- Jak myslíš, říkal nade mnou Pavel nepřítomně zahleděný do pláňku toho Baroquelandu. Sejdeme se ve dvanáct u Sankt Peters Stiftskirche. Pohřbili tam Haydna a Mozartovu malou sestru Nannerl.

- To se budeme mít. Na shledanou.

A na chvílku ještě zahleděn k barokně rozporcovaným a tu a tam na okraji už pozlaceným či postříbřeným mlhám mezi salzburškými příkrými svahy jsem poznenáhlu přivíral oči a usnul možná dřív, než se Pavel vzdálil. Dopadlo to skoro stejně jako se spánkem ve vlaku. Jiné bylo jen, že tentokrát nesténaly brzdy, ale

kdesi v odstupu ode mne zněl výrazně americký přízvuk:

- A scandal! This is our every-day bench in the morning, isn't it, Sheila. Get up, young man ---

Sheila, jak už jsem polopřivřeným zrakem viděl, cosi zašeptala mohutně zakulacenému muži v nedopnutém a nedopnutelném saku a ve slaměném klobouku, tam kdesi v oblacích žertovně maličkém. Byli mi milí, hned jsem se tedy zvedl, omluvil se a hleděl stanovým dílem lavičku otřít. Ale jitřní kulatec - snad se slunce skulilo k Salzachu v jeho podobě, když jinak ještě mlhovinami proniknout nedokázalo - zatím už s hlučným smíchem odváděl svou značně útlejší Sheilu o lavičku dál. Takže jsem usedl zpět na očištěná prkna vedle baťohu a myslel si v tom umělém městě, nyní vzorně doplněném ukázkovým panáčkem /ovšem i podezřele neumělou a životně složitější Sheilou/, jak vynikajícím vojákem světového protikapitalismu na španělském bojišti se zjevně stanu, když mě první názorný zbohatlík a vydřiduch, kterého zblízka spatřím, spíš pohne k jakémusi soucitnému obdivu, místo aby mě popudil a dohnal k odporu a k nenávisti. Tím spíš se musím překonat! popadl jsem baťoh a zamířil --- nevěděl jsem, kam vlastně.

Brzy se ukázalo, že je třeba napít se ke ztvrdlým zbytkům z domova něčeho teplého. Ale pohledy i těch nejhrannějších kavárníků v tom oslavovacím městě, tedy lidí, u nichž se mohlo počítat s jistým stupněm solidarizace /který úspěšně zbohatlý kavárník by otvíral v sedm ráno/, znamenaly jen: o dům dál, vandráku. Malá jitřní morálně sociologická studie. Až se mi dál už nechtělo a za Salzachem jsem usedl na výhodné východní straně Mönchs-Bergu u červenobíle prostřeného stolku.

- Sind sie, bitte, unser Gast? přišla milá, čistě a úhledně tvarovaná i oblečená číšnice někde blízko těch čtyřiceti, někdy nenechavých a pro Jiřího často svůdných. Jsem snad v Přerově?

- Ja, ich bin hier ein Gast, odpověděl jsem.

Zprvu hrozilo, že mi poví, co jsem věděl i bez ní: ptala se, jsem-li hostem právě tohoto kouzelného hotýlku, jehož hnědě konturované žlutavé průčelí o dvou patrech poskytovalo výhodný kontrast její trochu polekané, přitom jakoby z povahy jasné, vlídné, líbezné tváři. Nejsem tu nocležníkem, nic nedostanu. Byla však svobodomyšlnější než těsný svět kolem ní. Tím hůř se pak ten svět snáší. Letmo se ohlédla po zavřených okenicích vlevo v podstřeší a skoro šeptem chtěla vědět, má-li to být káva nebo čaj. Nastalo

7

krátké drahocenné spiknutí. Chtěl jsem čistý čaj, ale přinesla i mléko. Hryzal jsem vyschlý pražský chléb a k její počtě jej měkčil doušky čaje s mlékem, ač tu směs dávno nerad. Hrozilo, že loučit se s lidmi a věcmi bude těžší, než jsem si ještě před chvíli myslel. Až jsem byl skoro na dně - zatím jen pěkného červenobíle pruhovaného šálku - a ona přišla říci, ať jdu, protože Herr Rot-Weiss Hotel už vstal. Groše odmítla. Když jsem se přel, rázně se mezi stolky na kamenné terásce vzdálila. Jen přes rameno šeptla:

- Bitte, gehen sie.

Mrzelo mě, že mi vyká. Dlouho mi s nikým nebylo tak blízko. Ohlížel jsem se ještě z Müllner-Hauptstrasse, ale buď za sklem vchoďu jen dohlížela, abych opravdu zmizel, nebo se v tom vzoru malého milého rakouského pohostinství uprostřed světa hltaného Hitlerem /co pan Rotweiss, přidal k vlasteneckým barvám hotýlkových ubrusů a nádobí na své autovlajce černé háky?/ ponořila do starostí úplně jiných. Nastal pravý pozemský všední den.

Naproti renesančně a barokně záplatované pozdní gotice a vhodné františkánské šedi chrámu a kláštera svatého Petra jsem na podezdívce seděl už dvacet minut před dvanáctou. Ještě o čtvrt hodiny dřív mi bylo, že rychle musím ven tady z toho zbytněle hračkářského Solnohradu, kde se zlomek lidstva snaží skrýt před špatně vymyšleným experimentem jménem svět a on sem neodbytně prosakuje. Jenže teď jsem mezi palcem a prostředníkem nechával houpat neotevřený dopis a nevadilo mi, že odchod nenastane hned. Na té neudrživě modré a nejlevnější z levných obálek bylo nezmýlitelně Jiřího rukou stojatě nadrátkováno mé jméno a pod ním Poste Restante Hauptpostamt Salzburg.

A tu se potěšení jakoby z vlastní vnitřní logiky začalo kalit. Od chvíle u přepážky jmenované pošty se dalo mít radost, že Jiří drží slovo a píše hned do prvního z dohodnutých míst. Ale byla tu i jeho občasná lehkovážnost. Byla tu neúprosná přednost, kterou jeho mysl i ruka před vším jiným dává požadavkům poezie. Ta dochvilnost je něčím vynucena. Něco se stalo jemu, Věře, jinému z blízkých. Nebo se náhle rozhodl jinak ohledně mého rozhodnutí.

Vzklíčila ve mně protivná zvědavost, co tedy píše. Ještě protivnější bylo vědomí, že pro Pavla dopis na poště nebyl. Dýchavičný úředník s trojí bradou si opřel těch šest či sedm obálek z příhrádky S o břicho jako o poličku a jednu po druhé mi ukazoval.

Samozřejmě mu pak upadly. Sehnout se bylo mimo jeho možnosti. Skoro jsem už přelézal přepážku, že mu pomůžu. Ale kolega vedle od balíků jako by takový výjev zakoušel denně. Hlučně se rozesmál, do toho cosi nesrozumitelného říkal, palcem ukazoval na restantistu, posbíral dopisy, ale smát se přestal, teprv když usedl zpět na své úřední místo. Měli to, zdálo se, nacvičeno právě tak dokonale jako Laurel a Hardy, snad i se stejným počtem vteřinových mezer pro náhlé čerstvé nápady či varianty. To by divadelníci Pavel a Jiří koukali. Jenže mi to teď pokazila otázka, proč si Jiří neuvědomil, že před Pavlem nechci a nemůžu nic skrývat. Možná dokonce netaktně šetřil za známku a do obálky s mým jménem vložil i list pro něj. Nebo připsal na konci P.S., hloupým žertem shodné s iniciálami Pavlova rodného jména. Z radosti byla trapná nervozita. Nuž jsem nehledal. Roztřepil jsem horní hranu obálky prstem.

Dvacet řádek velkopísmého strojopisu na hrubém papíře vypadalo jako vyčlabano bagrem. Obsah byl jemněji podryvný. Ten pocit jsem v obměnách už znal. Jeho jen lehce ironická definice zněla: jaký je to tvrdý chlapec. Smělý, nezávislý, neuctivý. Natož aby byl sentimentální. I když bez deci vína otvírá tu svou svébytnost zřídka. Někdy potřebuje i víc. Tvrdý je proti nátlakům, nárazům, svůdnostem zvenčí. Asi jako Rimbaud proti matce a provokativněji vůči Verlainovi /viz životopisná kompilace Štyrského a podstatněji Enid Starkieová: Arthur Rimbaud/. Přitom v sobě a v písemnostech žije něhou, imaginací, účastnou pozorností. To prospívá jeho poezii, někdy i lidem, jež si imaginací a pozorností přibližuje. Je tím však i velmi zranitelný: na lidech i věcech všude kolem mu záleží stejně jako na něm. Musí být tou tvrdostí opevněn, aby přestál. A oporou opevnění je mu totéž, čím je zranitelný: účastnou pozorností a imaginací živí specificky svou hudebně vynalézavou a vytvářející výmluvnost a bez jediného zrnka rozkladné ješitnosti ví o této své převaze nad kteroukoli básnickou účastí, mluvou, pokorou i nezávislou hrdostí ve svém pokolení. Tam přinejmenším. Jen Hanuš Bonn, též občasný host zbořenecké kavárny, náběhům k závistivé rozechvénosti vůči Jiřímu usměvavě odolává. Suverenita, umožňující Bonnovi nepředstíranou skromnost i vtipně útočnou ironii, asi pramení z trojího rovnocenného zakořenění, v poezii, v hudbě, v právní vědě, jejíž studium právě dokončil. S Jiřím jako by se přátelsky s trochou ostychu míjeli. Snad i vinou těch pěti let, o něž Bonn byl starší - i když věk ještě o rok vyšší Kamilu

Bednářovi nebrání projevovat Jiřímu shovívavou pozornost, snad aby ho tím získal pro pevnější ustavení přátelské skupiny ve skupinu snad až směrovou; ale to ovšem zase byla specifická Bednářova, zatím jen mlhavě tušená. Mezi Jiřím a Bonnem byly i jiné rozdíly. Divadlo v udírně i jinde Bonna zajímalo snad jen tolik, aby měl důvody obracet se k němu s vlídným posměchem zády /kdežto Bednář v Kolektivu neviděl ani tak pokus o umělecký útvar jako spíš shromažďovnu ulovitelných duší, jak velmi vzdáleně začínalo prosvítat/. Pro žádnou jinou úlohu než pro svou individuálně životní Bonn zjevně nebyl nadán. Zvláště ne pro úlohu Verlaina. Nehodil jsem se k ní ani já.

Co však Jiří datoval v neděli 4. července 1937 v oravsky luteránských Kralovanech a co v úterý 6. července téhož roku bylo vně vlasti, na salzburské poště, zřejmě už od rána /dávaly se záznaky/, podobalo se sebezposměšnému vstupu do úlohy rimbaudovské. I když kolem konkrétních dějů kroužil jen dalekými náznaky, byl to list bezohledně otevřený. Jistě, přátelství se tím prohlubuje. Ale proč právě teď zvolil za hlavní téma pomíjivost zalíbení i jakýchkoli rozhodnutí, ať se týkají dívek nebo válek. Proč se pošklebuje nad tím, jak ho léto a Slovenky zerotizovaly. Ke všemu jakoby naschvál opakuje známý fakt, že se vinou Zorky, na čas jediné myslitelné, už netrápí. Je z ní "vybledlá vzpomínka". Dal se v tom číst jen úmysl podrýt mé neopětovatelné zalíbení ve Věře, podstatný díl motivace mého odchodu. Pak navíc osamělá věta: "Věra je tu nejhezčí." Provokace znásobená: jsi průměr, ctíš hvězdu tábora, která přitom nemá nárok na titul krásy. A jej, táborového Rimbauda, ovšem nemůže pohnout k hlubším pomyšlením --- na rozdíl od toužebných pohledů a vzdechnů, při vší intenzitě samozřejmě pomíjivých, jimiž vzduch kolem Věry plní ostatní muži tábora.

Čpí z toho víno. Ale co se tím mění. Odeslal to za vědomí aspoň tak jasného, aby se trefil do schránky --- a do hlavních bo-
lavých míst. Celé je to prázdninová lehkovážnost, která ovšem v případě Jiřího může být a zjevně je i krutým a snadno ověřitelným axiomem o neprokazatelnosti a bezvýznamnosti dlouhodobých zalíbení, té jinak pojmenované "oisive jeunesse", pokud se za nich denně neprodíráme co nejbliž k hmotným a dějovým faktům a k příslušným proměnlivým pravdám či aspektům skutečnosti.

Nejbližší přítel - a ten, o němž mohlo platit pokračování ci-

tovaného Rimbaudova verše, ovšem opět nikoli v rozměklé a významově nezávazné Nezvalově verzi "z přílišné jemnosti ztratil jsem své mládí", ale ve stroze pevném originálu "Par delicatesses j'ai perdu ma vie" - mi přikazoval, ať si toto vryji do vědomí. Právě on, který jediný zná můj záměr. Znevážením mého zalíbení, jehož nepřijetí a nepřijatelnost dala k záměru podnět, znevažuje i jej.

Mínil to? Zjevně ano. Proč by jinak poblíž konce dopisu byl bušil do velkozubého drapáku tak, aby na papíře zůstalo zaznamenáno cosi mnohovýznamně a jaksi příliš dospěle ironického: "Sbohem, Zdeňku, uvidíme se ještě, není-li pravda?" /viz Podivná smrt Filipa Frieda ve svazku Jiří Orten, Převleky, Severočeské nakladatelství, 1968; autor užil v tom románu skoro beze změn několika svých, Pavlových a mých dopisů z času cesty; zcela změnil jména: Filip je on sám, Pavel se jmenuje Jindřich Kleist, já mám jméno Karel Jílek, jež Jiří pro mne vymyslel, když jsem občas přispěl do Mladé kultury a nechtěl popudit šéfa Studentského časopisu Řeřábka; později z nutnosti krýt se před úředním i neúředním antisemitismem užíval toho jména pro sebe; zmíněná Zorka je v románě přezvána na Marii: byla to nadaná a nepokojně rozkolísaná dívka, jež při studiu na Konzervatoři i v Kolektivu užívala pseudonymu Zorka Janů; Jiří byl na čas do ní zamilován; Zorka mnohem později nešťastně neunesla, že je mladší sestrou trapně proslulé Lídy Baarové a že se k ní i kolegové v změněné náladě doby právě tak trapně chovají, jako by se tím sesterstvím provinila/.

- Vypadáš, jako když čteš parte, řekl mi za pravým uchem Pavel a hned ukročil, abych mu nemohl vytknout, že mi čte přes rameno.

- Tobě třeba bude nad tím líp, zvedl jsem mu kraľovanský strojopis před oči.

Jen co jej uchopil, bylo mi náhle, že nechci mít s tímhle divným čtyřspolkem nic společného, a zamířil jsem přes ulici k portálu svatého Petra.

Ten pokus o únik ovšem byl značně marný. Patřil jsem do řečeného čtyřspolku. Beze mne by to byl trojspolek. Či by to vůbec nebyl spolek, ale jen dvojice Věra-Pavel a skupina přátel obsahující též Jiřího a mne. Tak jako tak jsem aspoň na chvíli po Jirkově dopise potřeboval být bez Pavla. Doufal jsem, že mi to františkánský klášter umožní. Až jsem se octl u mřížových vrat, jimiž se dalo vejít do jedné z arkád obkličujících travnaté nádvoří. Ne, nebylo

zamčeno, ale bez pozastavení jsem přece jen vstoupit nedokázal.

Vedle vrat hrozil - opět červenobíle, ale tady v červeni jsem žasl s příměsí odporu a hrůzy na adresu všech myslitelných denominací, hlavně to hlavní. Varovalo se tu, že za mříží je křížová chodba s nánrobními kameny a jmény členů řádu. A co má být? Od malička jsme povinni navštěvovat hřbitovy. Jenže tenhle se lišil. Nic proti mužské části pozemšťanů. Ta zjevně směla tím koridorem kostlivců volně proměnovat. Mně se však po dolůštění nápisu chtělo užít toho laskavého svolení ještě mnohem méně. Zvlášť galské ENTREE INTERDITE AUX DAMES znělo vůči dámám richelieuovský zpanštěle a bez humoru zlomyslně: když potřebuji, mám vás, když se mi nechce, ani o krok blíží! Říká-li tohle beze slov kdekteré údajně mužné individuuum, patří to do antropologie či do Sittengeschichte, ale pronese-li obdobu Církev, jak se co chvíli děje, jsme u tvrdého dna úhrnných dějin.

Neměl jsem po ruce nic krom klukovský nedostatečného vzdoru proti lidské přirozenosti, jak se zhmotňuje a hledá si opory v době institucí. Ale i tak jsem neodvratně šel k závěru, že se tím interdiktem zjevně zamezuje velmi věčně věčným dámám v hadrech i v hedvábí, aby přiblížením své tělesnosti připomínaly jednu ze svých životních funkcí a očiividně tak zesměšňovaly trapnou smrtelnost mužů, mezi nimi zvlášť těch poctivě nejzbožnějších. Hle, původ celibátu a výroků jako taceat mulier in ecclesia: jakkoli se muži nabyváním majetku, moci, titulu svatosti domáhají věčnosti, přes všechny milióny důvtipných tahů, koitů, modliteb, vražd pro ten cíl podniknutých zánikem zanikají, kdežto ženy jsou pokračováním života, tady, konkrétně, bez berel věrouk, a proto třeba ženy ponaučit, že jen náš mužský bůh je pravý a věčný a my v něm, bez nutnosti rodit v hříšném klíně další hlavy, jež buďou svět a vesmír obmyslet tou či onou novotářskou teologií. Bible a Otcové řekli dost. Pokud se Marie hodila do mytologie v zájmu propagandy - má snad status bohyně? Nikdy. Neortodoxnější ortodoxie ji vynalézavě nazvala bohodíčkou. Jako se v kujeckých análech píše: porodila mu tolik a tolik dětí. Shawův vtip o ženě jako prvním tvornu hned po člověku je sama něha proti tomu, jak církev a měšťanstvo srázejí ženy do služebné úlohy. Tak se v ortodoxii údajně náboženské a mravní vyjadřuje misogynie zaviněná neschopnosti a zavisť vůči přirozenému trvání ženského živlu. Moře. Jirí

psal z Kralovan od pouhé říčky Oravy ^{m/}isogynně vinou své něžné zloby na tolik rozptylujících tužeb, jejichž probouzením si ho Slovenky i jiné čtyřikrát na čtvrtou čtvrtí mezi sebe.

Oproti klášternicky i táborově mužné povýšenosti se mi v mysli zopakovalo časně ranní Bitte, gehen sie. Znělo v tom srovnání jako mile neodmítnutelné Komm.

Byl bych poslechl s velikým potěšením. Ale život vedl jinudy. Pavel mě tam u mříže právě dostihl a vracel mi poskládaný dopis. Vypadal přísněji než opat přistihnuvší nižšího kolegu mnicha v hříchů.

- Dovolíš, abych mu na to odpověděl? zeptal se úplně vážně.

- Odkud jsi spad? Jirka musel vědět, že to budeš číst.

- To je zvláštní. Kdekdo má o tobě lepší mínění než já.

Teprv pak se Pavel rozesmál, já s ním, a vešli jsme do podloubí hrobů vyhrazeného mužům. Dobře jim tak. Přes krátkost pobytu ve světě jsem už znal klenby a aleje i architektonicky nadané větším množstvím významů. Tady smrt byla smrt mrzutě samozřejmá. Nic víc. Vzdali se života a umřeli. Tak co má být. Nebudili mnoho citu ani pomyšlení. Krom lítosti, že nenašli způsob, jak projít životem pozorně a snášenlivě ke všem jeho variantám. Abélarda za objev ženy v Heloise dal strýček kanovník Fulbert vykleštit. Za dob, kdy prý bylo tak těsně blízko mezi věroukou, jednáním jejích exekutorů a lidskou přirozeností. Fakt, asi bylo.

A dokonce je i nyní, pomyslel jsem si trpce a spíš nešťastně než posměšně za pochůzky klášterem, když Pavel na okraj kašny v druhém nádvoří rozložil Neue Züricher Zeitung /stojící mimo území svéno původu přesně tolik jako jedna noc v noclehárně/ a dal mi v těch usedlých sloupcích číst, jak zle prý francouzská pravice a zvlášt ovšem její katolicky orientovaná část odsuzuje katolicky věřícího Bernanose, jednoho z nejpoutavějších francouzských autorů dvacátých a třicátých let, za jeho příkrá slova proti španělské církevní hierarchii vyvolaná jejím bezvýhradným spojenectvím

s caudillem. Bylo to teď snad už jiné a podstatnější spojenectví než kdysi mezi Erikem Malinským a mnou ohledně Wolкера, ale jakási stopa podobnosti tu byla: spolu s Jiřím jsme jaksi provinile a tím ovšem pronikavěji nalézali zalíbení v knihách toho muže a autora v jedné nedělitelné osobě, ať se to jmenovalo Pod sluncem Satanovým, Odpadlík, nebo nejčerstvěji Deák venkovského faráře. Ta zvěst v MZZ, či aspoň její pozitivní část, byla potěšujícím zadostiučiněním a především potvrzováním, že jisté druhy i stupně

krásky nelze od základní a nejobecnější spravedlnosti a vůle k pravdě oddělit. Tím pevněji a skoro hněvivě jsem se cítil zavázán dodržet svůj hlavní záměr /ty jejich ornáty, pro část lidu tak svůdné, jsou proti všemu lidu/.

Potěšen Bernasovým postojem byl i Pavel. Obrysově politicky nebylo mezi námi sporu. Snad jen ohledně taktiky. Například se mu nelíbilo, že část kontinentální i britské a zvláště ovšem španělské levice chce rozbít evropskou dohodu o embargu na dodávky zbraní "té i oné" straně ve Španělsku, třebaže ze zpráv bylo zjevné, jak dalekosáhle Hitler a Mussolini, na dohodě podepsaní, spolu s britskou i francouzskou pravicí podporují Franka.

- Sověti aspoň mají čím se krýt, když zase oni dodávají zbraně Madridu, odpověděl mi Pavel na námitku ohledně hloupé, pokrytecké, ustrašené podlosti té dohody.

To už jsme konečně opouštěli území kláštera a chrámu, pro mne jakoby ponuřejší svou prapůvodní lhostejností k úhrnné povaze světa než tím, jak velký jeho díl je zasvěcen božstvu smrti.

Zoufale jsem nesouhlasil. S tou mysticky nadřazeneckou lhostejností i s odpovědí politicky jakoby protřelého znalce světa. Nedokázal jsem tomu dát podobu věty. Vlastně ani výkřiku. Teprv za chůze počel konejšivě průzračného Salzachu mě napadlo, jaký je to zvláštní druh lidí, Pavel a jiní principiálně taktičtí praktikisti. Ani ta čirá voda mě nepohnula, nebo mi nepomohla, pročistit mnohoznačnost téhle definice. Nevyznám se v nich. Něco chtějí i nad své sebeprosazení, ale z taktických příčin jdou za tím oklikami. Třikrát, čtyřikrát, nesčetněkrát se za nich obměňují. Nebo se prostě cítí nuceni jednat jinak, než jak by patrně jednali, kdyby byli méně chytrí a hned vždy poslechli pokynu svědomí. Prvotní cíl se za oklik vytrácí z obzoru. Oni sami za nich nemají čas být těmi, jimiž jsou.

To jsem se ovšem v Pavlovi mýlil. V deset večer si v kosmopolitně hlučící noclehárně vynutil místo u jediného stolku schůdného ke psaní a psal. Za půl hodiny to měl. A jakkoli šlo --- či právě proto, že šlo o pavlovsky napomínavou epištolu na adresu Jiřího a v důsledcích i na mou, byl to autoportrét tak věrný, že zprvu bylo obtížné uvěřit.

Spát se v té rozhádané či místy zpěvně pobrnkávající salzburské filiálce Společnosti národů dlouho do noci nedalo. Já přesto brzy ulehl na relativně měkkou matraci a hleděl se uspat roz-

poznáváním, kdo je odkud. Chyb jistě bylo víc než správných odhadů. Co taky s těmi. Jsme všichni pronárod, v němž kdekdo omlouvá osobní zlobu a nenávisť zájmy rodného kmene. A kdekdo jiný je celý obolavělý z rozporů mezi intencemi či povahami kmenů a nutností jednoty lidstva, má-li snesitelně přežít. Takže rozpoznávání neuspávalo. Jen co jsem však zahlédl, jak Pavel vstává od stolku a s listem nevloženým do obálky míří ke mně, zvolil jsem taktickou obranu a předstíral spánek. Nejevilo se mi jako vhodný či dostatečně přívětivý závěr jednoho z mých posledních dní, že bych na břehu noci měl číst --- z povinnosti, na rozdíl od zalíbení, číst cokoli.

Ale Pavel mi zatřásl ramenem a řekl:

- Posuď, jestli mu to mám poslat.

Byly ■ toho dvě strany hustého rukopisu, stojatostí písmen podobného Jirkovu. Pak už ničím. Pavel mi omylem podstrčil k očím druhou stranu jako první. A já ovšem nejdřív zaregistroval P.S. dole pod podpisem: "Prosím, pozdravuj malou Věru." Co blbne! bouřil jsem se, smál se a byl nešťastný, do jaké formy a formálnosti je tu prosím ta malá, přitom nad jiné přirozená a bezprostřední Věra vtěsnávána.

Celek listu, směs poctivé skromnosti a stejně poctivé blahosklonnosti, drtil hůř. Prý "se nemohu rovnat ani Tobě, ani Zdenkovi v tom, čemu se říká citový život, invence, prožívání všech bolestí světa, a... daleko nejsem s to vtěsnat tohle všechno do hutné fluktuace překrásných obrazů a slov". A náhle o sloku dál: "Jsem rád, že Zdeněk našel v Tobě člověka, který mu dobře rozumí, a že se k Tobě připnul, i když je to pro něj možná nočně nebezpečné. Přes tohle všechno nepřestávám ale mít nad vámi oběma pocit superiority. Je to asi velmi ošklivé a právě jsem to špatně vyjádřil. Spíše: mám strach o vás, nechci, abyste Ty i Zdeněk upadli v úplně bezcílné potáčení --- "

Tónem mi to připomínalo některé nepovedenější kurzívy Karla Čapka v Lidových Novinách. Vnikla do mne směs odporu k jakékoli komunikaci mezi lidmi a politování, co starostí si Pavel na svých výsostech připouští. Jiří bloudí, protože mluva poezie asi opravdu je Pavlovi cizí. Mé potáčení, nahlédnuto z té strany, mi ani tolik nevadilo.

- Proč bys neposlal, pošli, vrátil jsem list Pavlovi, který mezitím německy, francouzsky, anglicky domlouval zpřelámané dlouhé tyčce s vejčitou blond hlavou, Holanďanovi na sousední žíněnce,

ať nebere vážně stížnosti znacizované části československých Němců na útlak.

- Čtu ti z očí pohrdání, na vteřinu se na mě Pavel zazubil, jako by ironicky cítoval Racina či kterou studenou vznešenost, poskládal dopis a dál hájil zemi ohroženou zvenčí i zevnitř.

Pro mou únavu to byl takticky umírněný, přitom dost a dost patriotický flašinet bez jemnějších a možná rozhodujících odstínů. V oficiózním Prager Presse by to i v té makarónštině za slušný peníz otiskli jako fejeton s titulem Bludný Holanďan. Po chvíli se však tyčka skulila z lokte a natáhla. I ve mně se trmácení předchozích dní proměnilo v nutnost spánku. Ta překonala hluk i jakýkoli zbytek potřeby nabyt aspoň pro přítomný okamžik převahy nad argumenty těch druhých.

Jaksi za trest jsem se nazítří probudil s vědomím, že mám nad sebou přísný a možná skutečně zralý dohled. Snad až vševědoucí. Jen mi zprvu unikalo, odkud to vědomí pochází.

Podržel jsem se dlaněmi za kolena a usedl. Vlevo i vpravo vedla do dálky široká a vysoká chodba, snad kdysi špitální, kasárenská nebo podnes krom prázdnin školní. Nohama ke středu toho podloubí ležela u vnitřní stěny i pod okny těla všech těch svobodomyšlně zvědavých či leđabylych, možná naopak už stroze a uzavřeně přesvědčených adeptů dospělosti. Ale zatím pod šedí pokryvek nebyla o mnoho živější než náhrobní desky oněch mnichů i ve smrti tvrdě celibátních. Ani sem dámy nesměly. Měly vyhrazenou jinou zásuvku obrovitého sekretáře zjednodušeně přizpůsobeného rázu Baroklandu. Takže v chodbě na pohled bylo mužně pusto. Dá-li se však soudit podle toho, co se zdálo mně, dámy byly vyhnány nadarmo. Noc jich tu byla plná. V celých hroznech. A v jakých polohách. Cit a touha plodily zvrhlost tím dalekosáhlejší, že dámy - každá jiná, od dravě provokujících přes znuděné po něžně ukolébávající - nebyly konkrétně přítomny se svými pachy, hmotnostmi, pozemsky neohrabanými pohyby. Bylo tu nadpozemsky vše dovoleno.

Konečně jsem zprudka zavrtěl hlavou a místního hromadného sukuba setřásl. Pomohlo mi k tomu, že se i ostatní zhřešilci začali zvedat z předstíraných bezženství. Od klenby se odrážely první basové až tenorové šepty a smíchy. A na půdě už zcela střídmé jsem se octl, jen co se daleko v levém křídle objevil Pavel a za chůze mezi jitřními počátky lidského hemžení zjevně vyhlížel svého podrízence. "Nechci, abyste upadli v bezcílné potácení," prošlo

mi hlavou a rázem jsem v kleče skládal vše kolem sebe do baťohu. Uvidí bezcílnost, opat. Nejen teď a tady, ale zvláště za týden, za dva.

Jinak jsme se s Pavlem snášeli skoro v duchu ideálů humanitních a demokratických, i když to vinou únavy či nějaké racionálně nerozpoznané a nezvládnutelné příčiny, jako je předzvěst změny počasí či duševního stavu, někdy na chvíli klesalo hluboko pod ně do reakcí a pocitů, jež dávaly tušit, z čeho v lidské materii a energii třeba i tak kultivované, jak bývá v Německu, v Itálii, ve Španělsku, vyvěrají poáněty k tupým zvěrstvům. Byli jsme dohodnuti, že místo noclehu budeme určovat a zajišťovat střídavě, jeden večer Pavel, druhý já. Od Feldkirchu jsme přes cíp Lichtenštejnska vpochodovali na švýcarské území zjevně chybnou cestou v chybný den pod chybnou oblohou. Ke všemu za Pavlovy chybné nálady. Lilo, byl na řadě, aby rozhodl o noci, ze silnice jsme viděli vedle stodoly i chalupu s večerně rozsvícenou petrolejkou a ženskou postavou za oknem a Pavla vůbec prvně za pouti napadlo, že postavíme stan. Chtěl osvědčit mužnou odolnost a mě z ní zkoušet? Ukázal na strmou skálu naproti chalupě. Pod skalou prý je trávník, kolíky tam lehce vniknou a stan bude hned. Já ukázal na chalupnici a na stodolu, jaké je to přímo pozvání. Ať jde a požádá ji. První Švýčarka, s kterou se setkáme, přece svou zemi azylů nezostudí.

- Nechce se mi, odpověděl Pavel.

V houstnoucím dešti oslovsky odmítal mé relativně rozumnější argumenty. Až jsem z kusu plachtoviny pod levou paží vytrhl drahocenný bochník koupený o patnáct kilometrů dřív v poslední rakouské vsi a mrštil tou mnohoznačnou svátostí o asfalt mezi chalupou a skalou.

- Počkej, to nejde, sehnul se Pavel, zároveň umírněný i posměvačný, a pohládl zvednutý bochník. Skoro mě nutíš, ať přestoupím na víru.

Stařeně v chalupě ani vynikající němčinář Pavel nerozuměl jedině slovo. Naštěstí ona rozuměla, že má uhostit dva zmoklé bližní, a k senu ve stodole poskytla i mile suché houně. Hůř bylo časně ráno. S tlustě namazanými tlustými krajíci přinesla hrnky teplého mléka. Možná rovnou od dojení. Zase oživila můj mléčný komplex. Snažil jsem se vděčně usmívat, ale bylo mi nanic. U Rotweisse to aspoň bylo zmírněno čajem a pěknou tváří --- jak vlastně Shakespeare mohl ténle chobotnicově vláčné běloby užít v oné

jedinečné pasáži. Otráveně či spíš rozezleně jsem ho podezřívá, že možná ze Stratfordu prchl do Londýna i před převahou mléka nad přijatelnějšími nápoji a přesto dal paní Macbethové do úlohy: "I fear thy nature; It is too full o' the milk of human kindness To catch the nearest way --- " / "Z tvé povahy jen mám strach; v ní tolik mléka lidskosti, že rovnou ti nelze k cíli jít ---" přeložil to 1916 a vydal u Kočího Otokar Fischer; byla mu lidskost tak samozřejmě vlídná, že neměl za nutné tlumočit "human kindness" originálu zcela? Za času zvěřské lidskosti v roce 1916! / Můj odpor k mléku ovšem nedokazuje, že Shakespeare pro metaforu falšoval zkušenost. Třeba mu ten nápoj opravdu chutnal jako ty kapky vlídnosti, jichž si sotva užil mnoho. Ale něco tu skřípe: jde o repliku nejstrašnější babizny Hudcové-Sixtové celých dějin, jak se díl po dílu skrz oči a mysli dramatiků octly na jevištích. U těch nejlepších jsou to oči a mysli velmi pronikavé. Přece jen mléko to prohrává: Macbethka zjevně míní vlídnost už i tím pojmenováním zlovlně zesměšnit.

Tak mi byla okořeněna první švýcarská snídaně, ale dál byla ta země sama prostá přívětivost. Konec hákových křížů, konec rozpaků, zda stopovat či ne --- a zanedlouho nebezpečí, že se zájem o svět obrátí v lpění na životě.

To jako první zavínil už v půl osmé ráno obstárlý vůz úspěšně tajené značky benoít /šťastný, blažený, blahoslavený či též francouzsky Benedikt/ a v něm obstárle elegantní, přitom mladistvě pohotový a usměvavý muž, o němž se na první pohled dalo uhadnout jen tolik, že je to milý a pozorný člověk. Nebýt jeho mnohojazyčnosti, kterou hned po zastavení projevil několikerým dotazem, kam bychom rádi, a která budila podezření, že trochu zná i češtinu, byli bychom s Pavlem uzavírali sázky, jakého je povolání. Mohl to být středně úspěšný menší hoteliér, ale i okresní soudce, před jehož stolicí se zloději těší, tlumočník, těsnopisec, sekretář v ženevském Paláci národů i vzáeláný a bohatý akcionář, který obratně nabytých zisků užívá k uměleckému sběratelství a v zájmu bezpečnosti se maskuje ubohým benoítem. Na bližší druhé příbuzenství se strýcem Josefem byl příliš aktivní a otevřený. Tak byla hádanka zanedlouho rozřešena. Došlo k tomu za půvabně i směšně roztržité a z mého řidičského hlediska vlastně smrtelně nebezpečné jízdy. Několikrát chybně odbočil a vyřešil to buď couváním nebo mávnutím ruky. Silnic je mnoho, času nekonečně, jako by ří-

kal. Ale především nás hostil dějinami Švýcarska. Podle jména Gottlieben by prý sice měl pocházet z Thurgau a omluvit se nám, že v zámku Gottlieben za koncilu věznili Husa i Jeronýma, ale opravdu za to nemůže: větev rodu, z níž pochází, dávno odešla do Ženevy. Za růstu si několik superkalvinistů vynahrádila mnohem početnějšími frankofilskými a frankofonními vlažnými katolíky. Jemu z toho všeho vychází pochybovačný křesťanský socialismus. Svět to nespasí, ale ani ho to nepomůže zničit. Dějiny středověku, jimž přednáší na ženevské univerzitě, hledí studentům rozčlenit a vyložit tak, aby je to dlouhé a dramatické období co nejméně podněcovalo opakovat hloupé řeči o temnu.

Až se konečně znovu a důrazněji zeptal, kam vlastně chceme dojet.

- S vámi na konec světa, pane profesore, zvolal Pavel.

Kdyby to byl řekl střídměji, měl by můj naprostý souhlas. Jenže on jakoby spíš v jásotu nad svou důvtipnou odpovědí než nad štěstím, jež nás potkalo, zvedl paže a dlaněmi se plácl do stehů. Vůz se za prudkého sestupu na úzké silnici zapotácel, protože v něm na rozmáchlá gesta nebylo místo a Pavel samozřejmě do řidiče vrazil. Bezmocně jsem vzadu tiskl pravou podrážku k podlaze. Pedál tam nebyl. Ale pan profesor to nakonec i beze mne zvládl, takže ještě dávalo smysl, abych vyslabikoval:

- Leider nicht, Herr Professor. Wir müssen erst nach Zürich.

Vysvětlil jsem, že tam na hlavní poště máme dopisy od přítele.

Pavel vrtěl hlavou a protestoval, ale Gottlieben jako by byl na mé straně:

- Kolik je hodin? Po poledni tam jsme. Vyzvednete dopisy a pojedeme dál.

Ale za následného vleklého stoupání, před nímž opomněl dýchavičného dobrotivce včas rozjet, takže se nakonec jelo na jedničku, měl čas myšlenku na Curych rozvinout. To není město jen tak na projetí. Pokud tedy chceme aspoň na den zůstat, on v tom pohotově arivistickém kantonu má nearivistického a tedy odstrkovaného přítele profesora. Přespí u něho a do Ženevy se vyjede zítra.

- Posté se s kolegou Hauptem potěšíme hádkou. Vyčítá mi, že pověst o Tellovi od kořene po snítky odmítám a nepřipouštím ani její údajně příznivý vliv na zdejší státnost a jednotu v rozmanitosti. Vždycky mu říkám, že právě i my dva jsme příklad, jak vy-

myšlený Tell rozdělují.

Pavel spustil o Rukopisech. Vlastenec! Musí se pochlubit, že i my máme svého Tella. Česky jsem ho poprosil, ať vrátí slovo hostiteli. Nikdo nás za propagandu neplatí.

- Nic nechápeš, obrátil se ke mně. Pravda nezvítězí sama od sebe. Musí se světu říkat, aby svět stál při nás.

- Tak promiň. Myslel jsem, že my jedeme svět trochu poznat.

Sklopil jsem se zády na opěradlo. Mezitím už pokojně mluvil řidič:

- Řeč znám maličko, ale tuším, o co se přete. Trochu vím, kdo je Masaryk a jak to bylo. Jak a z čeho rostl on a jak a z čeho tam rostli ostatní. Ta představa, kterou chtěl uskutečnit, byla skvělá —

Za jeho úsilí vyjádřit se co nejpřesněji benořt skoro zůstal stát. pak se zprudka a klikatě rozjel. Ale řeč přece jen poutala víc než hrůza z jízdy. Třebaže jiný druh hrůzy pokradmu pramenil i z jeho slov.

- — my Švýcaři máme víc dějinného a geopolitického štěstí, než asi zasloužíme. Všechno v nás z pohodlnělo. Nezpracovali jsme svou zkušenost tak, aby se výsledků zpracování dalo užít jinde. Asi to ani nejde. Dějiny určitých míst a dob se nikde a nikdy nedají vědomou snahou opakovat. Přes období problémů nemáte švýcarskou polohu ani dějiny. Už se to asi nedá zachránit.

- Vy myslíte, že se dáme Německem pohlitit? vpadl Pavel do pauzy zaviněné tím, že řidič před křižovatkou nevěděl kudy dál.

- Ne, nebudeme věštit tak ani tak, konečně odpověděl, když odbočil a oddechl si.

Ale po chvílce zpomalené jízdy a rozhlížení věštit přece jen začal. Jestliže prý pojedeme dál silnicí, na které jsme se vinou jeho mýlky octli, budeme v Curychu navečer. Ale krajina bude pěkná. Skoro podobná severu Čech, kde žijí německy mluvící občané. Ano, byl v Československu. Poctivý medievalista se musí pokusit, aby Prahu, kapli Svatého Kříže, sta románských památek poznal.

- Pokud je nezničili husiti, barokně je znetvořila protireformace, namáhavě, ale v poctivém přesvědčení jsem ze sebe vypravil.

Vtom Gottlieben zastavil opodál osamělého hostince v nealpsky mírné vysočině. Auto se ani nesnažil zamknout. Buď to nešlo, nebo důvěřoval. Vypadal na to druhé. A cestou k Enzianu mě vzal pod

paží:

- Ale co nám spílání husitům nebo jezuitům pomůže v nahližení a řešení novověkých sporů? Spisovatelsky zorganizované dějiny jsou sice projevem odporu proti smrti, ale tím spíš otázky jen rozmnožují, místo aby je pomáhaly smetat ze stolu.

Pak už jsme seděli v těsné a útulné vůni pečeně pronikající mezi dřevěné stěny jídelničky a bezprostředně sousední kuchyně. Proč prý tahle chalupa přetrvala celá století a má pro místní kraj i federaci svůj přiměřený význam. Protože dávno stojí v umírněném rozvodí mezi zájmem iracionálně nacionálním a stroze racionální péčí o prosté přežití. Švýcarsko ve zkratce. Kdežto lidé v Československu jsou zapleteni do příznačně novověkého a jinak než nějakým stupněm násilí neřešitelného sváru. Ten plyne z dvou zájmů prokazatelně neslučitelných: na jedné straně záchova jazyka a získání takzvané národní samostatnosti, na druhé straně usilovná starost o lepší sociální a ekonomické postavení každého a všech skoro za jakoukoli cenu. Tak se rozhodněte, náhlí majitelé Čech, Moravy, Slovenska a dokonce i dílu Ukrajiny či Rusi. Jestli jste se chtěli mít dobře jako v téhle hospodě, vaši otčové se měli iluze o národním státu vzdát. Nebo chcete-li tu iluzi či ideál prosadit, v téhle nynější Evropě vám nezbyvá nic jiného než být hrdiny. Sesypala se na vás a přijdou horší věci.

- Dobré číutnání, řekl a dal se do jídla.

Můj kus masa, jak byl zčásti pozakryt zelím a jinými přílohami, neodbytně cosi připomínal. Ano, toho uměle poskládaného nezralého pulce uprostřed map Evropy. Vždycky mi při pohledu na ten útvar bývalo divné, kde jsem se to narodil. Kaledonie by byla přirozenější. I samo Irsko vylidňované Brity, bramborovým morem a vystěhovalectvím. Ale tahle čítankově vítězoslavná skládanka! Nedomyšlená vymyšlenost, říkával jsem si právě jen nad tím tvarem, protože jinak má rodná Praha byla dost a dost všesvětová, aby ani v mé nezralé hlavě nečudila žádnou slabomyslně národní pýchu. Kdyby Čechy, Morava, Slovensko, Podkarpatská Rus byly srovnatelné a dobrovolně zfederalizované kantony, mělo by to více smyslu. Jenže by mezi čtrnácti milióny v těch kantonech pořád zůstávaly tři nekantonové a nekantonzovatelné milióny obyvatel německého jazyka, jak je laskavě pojmenoval přítel profesor Gottlieb. Jsou po Čechách, po Moravě i po Slovensku rozseti jako protestanti po severním cípu Irska: nelze je zavřít do kantonu a začít pak s nimi jednat o federální jednotu. Samozřejmě užívají každé příležitosti vzpírat se, když prvotně byli pojati jako

podřízená menšina do československého "národního státu". Je jim dobrá i příležitost nejchoromyslnější a nejzločinnější. Jejich pobočka sociálně demokratické internacionály je i díky komunistickému rozvratnictví proti tomu slabá. A náhle mi nad dojídaným talířem vytanulo, kde to snad všechno začalo. Neznal jsem to ovšem ani z pořádného historického spisu. Ne, Světová revoluce jím není a nechce být. Jen dokumentuje. Podobně i Čapkovy Hovory s Masarykem. Takže jsem to vlastně znal jen z doslechu či z dobrácky písmačského, dalekosáhle zneprěsňujícího prostředkování. Ale autorizovaně to v Hovorech stálo: "--- já jsem vám byl jako natažený stroj; neměl jsem v hlavě nic než naši akci proti Rakousku, nic jiného jsem neviděl a necítil, jako bych byl hypnotizován. Neměl jsem smysl pro nic jiného než pro válku: jaká je situace, jak se to na bojišti vyvíjí..." Právě zase v roce 1910, (a kde jinde než ve švýcarské Ženevě) takže jako by ten pulec byl plodem poznenáhlého vnuknutí, z něhož se stala usilovně prosazovaná a prosazená utkvělá myšlenka. Jsme v Praze a okolí z téže látky jako utkvělé představy jedné mysli kdysi velkolepé, později příležitostně změněné ve směs napůl zapomenutých ideálů humanitních, rázné soutěživosti ve světě prezidentů, ministerských předsedů i místních nedochůdných uchazečů a skryté či pokradmu sdělované protestantské zbožnosti. Jako kluk jsem ho vídal, jak dvakrát i třikrát týdně na koni v doprovodu celých dvou strážců jede naší ulicí, protože to byla ulice kdysi Kounicova a pak Charlotty Masarykové; o čtyři čísla k západu od našeho bydliště za první války i krátce po ní byla opuštěná, v Lipsku kdysi získaná puritánsky americká žena toho skvělého sociologa --- bezděčného psychologa a politika --- vítězného a velkomyslného státníka. Ona se ovšem uprostřed nábožensky i politicky vlašných Čechoslováků šest let po nabytí samostatnosti definitivně zbláznila. Ano, každý je odpovědný za svůj osud. Dokonce i kašcá. Ale přece jen. Netloukla se humanitní velikost právě skrze ni s velikostí až příliš světsky státnickou? Nedala se komplementárnost rozlehlého středoevropského území jaksi švýcarsky zachovat proti okamžikově utilitárním záměrům Spojenců a proti přání obnovit údajně odvěkou a historicky opodstatněnou českou státnost? Českou? Co Němci, co Slováci, kteří na čechoslovakismus nepřistoupili, co Rusíni, Maďaři, Židi, Rumuni v nejvýchodnějším nekantonu?

Oběd byl vynikající i tím, že Gottlieben platil, ale můj stav se horšil --- právě i proto, že nás jeho promluvy skoro smi-

řovaly se světem, jaký je. Zapomínali jsme se bouřit. A než jsme vjeli do Curychu, bylo nám už dávno známo, jak se federace politiky dělí na centralistické radikály a konzervativní zastánce místních samospráv. Opak toho, jak tomu bývá jinde. A podobně se od jiných případů lišilo, co tu Gottlieben nazýval demokracií přímou na rozdíl od prostředkované.

- Přece jen záleží na povaze lidí, dovolil jsem si využít odmlky vnučené řidiči houstnoucím provozem blízko Curichu.

K přímé demokracii je třeba přemýšlivě snášenlivých lidí, dovozoval jsem. Jinak jsou z ní demonstrace, překřikování těch, kteří právě mluví, násilí ze strany obyvatel i moci. Líp je včas to nahradit demokracií důmyslně prostředkovanou. Zvolení zástupci ať jsou domýšlejícím převodem různorodých obecných potřeb a přání.

Pavel sice pohledy i hmaty protestoval, snad spíš proti způsobu než významu mé řeči, ale pozorný a milý Gottlieben mi dovolil to dopovědět.

- Chcete asi říci, že zvolení zástupci mají být takoví, aby uměli dospět k rozumným závěrům a činům na základě sklonů, zájmů, impulzivních projevů svých velitelů. Jenže stačí týdny u moci a zvolený zástupce se zkaží. Ne vždycky, ale až příliš často. Takže tu díky přízni podmínek došlo ke sňatku z rozumu mezi demokracií přímou a prostředkovanou. Je to v ústavě a v zákonech. Pokud ty sahají nad meze osobně a obecně domáckých zájmů, rozhoduje o nich referendum. Stačí, aby o ně požádalo nejméně třicet tisíc občanů nebo osm z dvaadvaceti kantonů.

- Ale --- koktavě jsem zapochyboval --- to je přímá demokracie hodně pasívní --- vždycky teprv jen zaškrtnout na lístku, co je shora navrženo jako první, druhá, třetí možnost.

- Máme i zákon o iniciativě, poučil mě hostitel.

Skoro to vypadalo, že místo španělské fronty zvolím švýcarský azyl, když jsem se dovídal, že stačí shromáždit padesát tisíc podpisů, aby byl ve federální radě projednáván a případně ustaven iniciativně navržený zákon. Demos kontra Plato --- či případný diktátor, pokud se demos nedal svést. Nikdy to ze světa nevymizí, zvedl řidič ruce z třaslavého volantu. Zjevně se v té otázce klonil k mírně skeptickému pragmatismu. Spíš ho zajímalo, jak to celé dopadne, než aby zápasil o prosazení té nebo oné soustavy sociálně, morálně, ekonomicky politických návrhů. Milý a pozorný člověk. Sváděl vzdát se rozhodnutí.

K tomu jako by sváděl i vzduch večerního Curychu. Pohoda vzešlá z veřejné umírněnosti privátně výkonných a citově i myšlenkově intenzívních lidí. Či je to spíš kompromisnictví? Lenin musel odtud pryč, aby se stal absolutním radikálem. Dobrodějný Curych nakonec opustil i radikál účasti ve světě jen a jen skrze dílo, James Joyce. V NZZ stálo, že nepodepsal protest proti nacistickému útlaku německého umění. Jako by říkal: nejsem vám já se vším, co jsem kdy napsal, dost výrazným podpisem na protestu?

- Jistě, odpověděl Pavel. Ale kolik set či jen desítek lidí četlo, co napsal? Kdežto skandální pověst má takovou, že by podpisem ovlivnil tisíce.

- Vzdal by se svého způsobu existování či svědomí --- nazvi si to, jak chceš --- a nakolik by tím jiným existencím a svědomím prospěl? Na straně lidské vlídnosti jsem pro tvrdohlavost.

- Nerozumíš politice, odmávl mě Pavel a zamířil od jasu jeze-
ra po Gotthardstrasse k položižkovskému Wiedikonu, kde údajně měla být slušná auberge-jeunesse.

Něco takového tam bylo. Ale zjevně dali na civilizovanost. Členili noclehárnu na pokojíky pro dva. Možná že to za školního roku byla univerzitní kolej. Stálo to ovšem zlou sumu jednoho švýcarského franku za oba. Stýskalo se mi za usínání po kosmopolitním hluku. Pavel opět, jako ve Vídni, odešel za jakýmsi tajně příbuzenským posláním. Mně zůstal k útěše až nadbytečné Jiřího dopis. "Promineš mi, Zdenku, když řeknu, že jsi budoucnost." To se ví, Jiříčku, že prominu, protože kdybych nebyl budoucnost, nejsem nic. Ale nedal se odbýt. Prý "v Tobě nalézám mnoho svých obrazů. Jenže jsi mnohem hlubší a to mě znepokojuje. Potřeboval bys ocitnout se na mělčině... Nechtě se Ti Věra slije do moře, až je uvidíš... Věra je pro Tebe omyl, který Ti pomůže. Pro Pavla dnes bohužel východisko... Kdybych mohl Tobě pohlédnout do očí, nebylo by asi potřebí mluvit... Proto se na to těším. Pavel je nemocen snad právě tak jako my. Chybí mu hluboký smutek a smutný optimismus, který je záchranou. Neumíš si ani představit, jaké píše Zorce krásné dopisy... Chtěl bych jet nocí... A to už se tedy dní..."

Naštěstí jsem usnul včas, takže jsem do příštího curyšského dne vstal poměrně svěží. Pavel konvenčně nadával na curyšské příbuzné stejně jako na vídeňské.

- Stejných lidí není ani deset v miliónu, namítl jsem mu.

- Tak zkus být z mé rodiny, jen napůl se zasmál Pavel.

Nedalo se to rozebírat, protože byl nejvyšší čas dojít na Bellerivestrasse, abychom nezmeškali benořta do Ženevy. Ani Gottliebenovi se noc zjevně nepovedla. Pavel se ho přesto zeptal, jak se měl.

- Zle. Haupt se rozvedl.

- Ne vinou Tella, zubatě se rozesmál Pavel.

Gottlieben to přijal se smyslem pro humor, ale viditelně v tom neslyšel vtip ze všech nejlepších.

- Vinou Tella, odpověděl. Ona je archeoložka a důvěrně zná krom mnoha důkazů i vedoucího archeologa. To je na jednoho Haupta mnoho. Ke všemu zatím na ženě nevysoudil dvanáctiletého syna. Krásný kluk. Teď už tam v Seefelderstrasse nebyl ---

- Promiňte, Seefelder? vyhrkl jsem. Tam Joyce dopisoval Ulyssa.

- Ty pořád se svým Joycem, okřikl mě česky Pavel a francouzsky omluvil můj vpád do hostitelovy řeči.

Ten však jen melancholicky zavrtěl hlavou:

- Nevadí. Ať se váš přítel zajímá --- jako malý Haupt. Posledně, když jsem tu byl, přinesl velikou modrou čtvrtku a na ní krycí bělobou, žlutí, červení sta koulí. Nahoře stálo Universum? Nein! Mein Kugellager! A nad tím nepojmenovatelně, jen zcela jistě nevesele zářily jeho nádherné užaslé oči jako další dvě planety.

Ať mu prý vysvětlíme, proč ho napadlo při jeho němčině nazvat vesmír Kugellagerem. Má napsat Freudovi, Jungovi, Adlerovi? Kdyby u něho převládala francouzština, asi by ho žádná obdoba nenapadla. Roulement à billes? Prosím, může to mnoho znamenat. Podobně i ball-bearing. Ale co se teď německy hrne z Německa, je především Lager v jediném hrůzném významu. To se ví, mají naproti domu garáže a plakáty na AEG Kugellager. Ale proč to malý Ernst spojil se svým vesmírem. Vůbec děti. Je nebezpečné pro ně i pro rodiče, aby přicházely na svět. Co prý si myslíme, že jeho dvacetiletou dceru a osmnáctiletého syna zajímá ze všeho nejvíc? Tenis, lézt po horách, Edgar Wallace. Nedotáhli to ani na Agathu Christie, natož na Conana Doylea. Ale jinak mají oči skoro tak zoufale i nádherně užaslé jako Ernst ukradený Hauptovi --- a vyděšeně žijící v Kugellageru.

- Začnou se zajímat, jaksi přemoudře ho mínil utěšit Pavel.

Mně připadalo, že milý Gottlieben je teď pozorný spíš k vizuální vzpomínce na Ernstovu mapu vesmírného lágru než k nám či k tomu, co se zároveň s benořtem pohybuje po silnici.

Ale po energickém a chápavém učiteli Gottliebenovi z prvního

dne jízdy jsme přežili i zadumaně tázavého a somnabulního otce Gottliebena ze dne druhého. Na večeri nás v devět večer pozval v Lausanne. Na l'esplanade de Montbenon palcem ukázal na sochu Tella:

- Taďy je, jako živý.

Odbočil pak zpět od směru k jezeru po svahu vzhůru do skryté malé restaurace se stejným jménem jako ulice, kde stála, la Solitude. Na samotu tam bylo hlučno dost a dost. Jen co jsme se posadili, měl za přátelskou povinnost či zpovědní nutnost povědět nám, proč nás nezve a nepozve v Ženevě k sobě domů. Není tam o mnoho líp než u Haupta. Žena též učí. Exaktní fyzice. Přitom se v letech proženy obtížných dala na steinerismus. Máme tušení, o co jde? Takže asi též tušíme, že cokoli krom základního tázání o životě končí koncovkou -sofie, nezbytně je klam. Velkolepá všeléčící antroposofie zvlášť. On našel jiný lék --- bývalou žákyni, teď lektorku raného středověku na univerzitě ve Vídni. Pobyli pět dní v Bregenzi. Elsa, tato přítelkyně, je velmi svobodomyšlná, šťastná i obšťastňující žena. Za pět let přátelství ho nepožádala, aby se rozvedl a žil s ní. Ani ta žádost nevyplývá z jejího chování. Zjevně má ve Vídni i jinde přátel víc. Má též co rozdávat. Teprv Hauptův problém a zpověď přivedly Gottlieba na myšlenku, jak neodpovědný k dětem a k jejich matce je právě on, který responsabilité některých středně středověkých vladařů, zvlášť toho napůl potrhleho, napůl hluboko morálně opravdového Hohenštaufa Fridricha Druhého, studentům skoro káže jako evangelium. A jakkoli se tomu brání, od téže chvíle směšně a klukovsky žárlí na kohokoli, s kým snad právě teď rozmlouvá - rozmlouvá? - šťastná a obšťastňující vídeňská Elsa.

Takže to trvá i kolem padesáti let věku? Mé nejzákladnější rozhodnutí i ten nejlíbeznější a nejpoutavější z dopravců a hostitelů potvrdil jako ospravedlnitelné či rovnou správné.

Další dopravci, od Ženevy k jihu, jakoby samozřejmě byli vždy pohotově popovést. Za těch nemnoha chvil čekání při levém příkopu jsem nahlas snil, že na svém motocyklu /zatím ovšem už asi odloženém za domem v Neuilly do kůlny/ pojedje kolem Bernanos, a pokud nás nenaloží oba, postaví svůj gnôme-rhône doprostřed silnice a zadrží tak vozů pro celý pluk. Nejel. Ale budilo tím víc onoho Jirkova smutného optimismu, že nás i s naší neohrabanou přítěží pohotově nakládali do svých povozů i nemluvní, někdy skoro nevraživí, otrávení či jen středně pobavení řidiči. Služba těm zvědavým postávajícím klukům se nedala odmítnout. Svět se jevil zvlášť i v Alpes Ma-

ritimes před krkolomným sjezdem do Monte Carla jako shromaždiště solidárních a vzájemně nápomocných lidí. Zastavovali ve svých bídných i lepších citroenech, peugeotech, renaultech /už ani jeden benoit/ jakoby s jakýmsi vmontovaným automatismem autobusových řidičů znalých každé nezbytné zastávky. Dva s bačohy u příkopu - stop! Svou hustotou výskytu nám ani nedali čas rozmýšlet, zda opravdu je to pouhý návyk nebo lidská pozornost a přízeň. Prostě se vně Hitlerovy říše i za Hitlera stopovalo neuvěřitelně snadno.

A dovršil to Pavel v Monte Carlu. Dojeli jsme tam v nádherných pět odpoledne. Tam zřejmě od časného jara po pozání podzim jiné než nádherné hodiny ani nejsou. Pavel nahlédl do zápisníku a suverénně vedl. Na svahu s úrodou přepychových vil u jedné zůstal stát a zazvonil. Zanedlouho se z postranního vchodu vykolébala středně mladá, ale už z pohodlněle baculatá žena.

- Pavel? zeptala se blízko kovaných vrátek vedle kovaného velkolepějšího vjezdu.

- Ano, slečno Lucinko. Takže jste od své sestry Anušky zřejmě dopis dostala včas.

Anuška sloužila u Schönfeldů, než se i díky jim dobře vdala, káežto její starší sestra Lucie už asi před deseti lety jaksi napůl milostně provázela na Riviéru pražského dědice značného jmění a povoláním studenta práv /studoval tu vědu už deset let/, a jen co v Monaku poznala, že to při vší snaze o vlastní prospěch, po skleničce vína provázené slzavou sentimentalitou, je velmi obyčejný ctižádostivec ohledně přízně každé hezčí dívky nebo ženy, postarala se sama o sebe. Dala svůj smysl pro pořádek, obstojné kuchyřství a lepší jazykovou schopnost za slušný peníz do služeb středně miliónářské pařížské rodiny. Ta sídlila v monacké vile od října po květen. Jinak tam, krom výjimek, paní byla Lucka.

Střídmě objala Pavla i mě. Pokud nám mezi Ženevou a Monte Carlem co chybělo, byla to vana či aspoň sprcha. Lucka to vycítila a vešla nás rovnou tam, Pavla do koupelny-tělocvičny v prvním patře, mě do menší a neméně vítané koupelny pro hosty o poschodí výš. A s obrovitým smíchem Moravanky osvobozené od pravověrné pokory nás oba za hodinu uvedla do rozlehlé jídelny s hluboce proskleným výklenkem a dlouhým stolem, z jehož čela byl výhled přes havěť menších a vetřeleckých vil nových zbohatlíků nad modravý cíp Středomoří. Tam ukázala Pavlovi. Mně přidělila židli zády k moři, zato nejmíň dvanáct metrů od Pavla. Prosadili jsme ovšem, že nemíni-

me vzít do úst, pokud paní Lucie neusedne též. Vše za naší pomoci přinesla a zaujala místo na půl cestě mezi námi. Krom křehké skopové pečeně a nevidaných zelenin ve vařené i svěže salátové podobě ovšem bylo i víno lepší než kdy dřív a po moučníku brandy.

Ráno jsme se probrali na manželské posteli široké jako silnice, jen značně měkčí. Jisté bylo jen, že jsme se vyspali nad obyčej těch dní a že máme na otáčivých podnosech před sebou dvě bohaté anglické snídaně. Bylo ovšem přistaveno i mléko, ale nikdo mi je svévolně do čaje nelil ani mě nenutil, ať to udělám já. Z paměti povystoupila ložnicová kobka strýce rady nad konírnou, pohostinnost pana Hirsche prvně pro nás zopakovaná oáza dob napoleonských válek, deputátnická obydlí, kde rostli moji raní kamarádi z drahelických letních měsíců.

- Takhle si žijí, řekl jsem mezi sousty. Co potom můžeš od nich chtít.

- Než aby si tak chtěli žít navždycky, odpověděl Pavel, polkl zlomek topinky s máslem a natrpkle sladkou pomerančovou marmeládou.

- Konečně jednou mluvíš rozumně, řekl jsem jaksi bez vážného úmyslu s kouskem přesně opečené slaniny na vidličce.

Ta večere, snídaně, koupel i milá, sama sebou potěšená paní Lucie totiž byla protiproduktivní. Nedalo se to podezřívát z nastraženosti. Prostě se takovým děsivým kaňonem mezi bohatstvím a bídou svět valil blíž zkáze, která kousek odtud, za Pyrenejemi, už vzorkově začala. Jako propaganda dědičného ani vychytračeného jmění se dobrá koupel, večere, postel ani rozesmátá koupená Moravanka neosvědčily. Jak taky po nezvoleném vstupu do tohoto světa zpětně získat milionářské rodiče nebo dostatek patričních schopností k bezohlednému nabytí moci či jmění. A zvláště neúčinná byla ta propaganda ve spojení s tím, co se dalo dál.

Jako se v Praze návštěvníci vlečou vzhůru k Hradčanům nebo v Ženevě hledají na Quai de Mont Blanc přesně to místo, odkud tu jejich Bílou horu opravdu je vidět, tak i zárodečně či aspoň údajně inteligentní hosté v Monte Carlu ze všeho nejdřív šli jako mnozí podobní obhlédnout le grand et superbe casino avec salles de jeux. Dokonce se ti dva domnělí inteligenti domnívali, že republika rovnosti, svornosti a bratrství ovlivnila i monacké knížectví, do ní na tom nádherném pobřeží a svahu zaklíněné. Ve svých sportovních či spíš opotřebovaných oděvech začali stoupat po schodech kasina, které jim ostatně nepřipadalo o nic nádhernější ani skvělejší než to

klasicistně či jak uklohněné Národní muzeum nahoře za zadkem mnohem klasicistnějšiho Myslbekova koně, na kterém sedí příhodně maskovaný mýtický svatý Václav. Potřebovali k propagandě víry svátek, zřídili ho. Taáy dřou jmění ze středních zbohatlíků, kteří chtějí zbohatnout nadstředně. Poblíž je vysoký most nad ústím říčky: jeho zábradlím je vysoká a nahoře ozubená nepřelezitelná mříž, bránící středním zbohatlíkům obraným v herně na kost, aby vyhledali klid dole.

My se ovšem na croupiery, jejich stoly a osudové hrábě chtěli jaksí jen sociologicky studijně podívat. Ani na nejnižší sázku nebylo. Jelikož však tento fakt rozpoznali hnědě odění strážci ve vstupu, studium bylo znemožněno. Stačil na to jediný z těch strážců. Pavel se s ním chvílku přel, ale on nás pokojně důrazným hlasem i důraznějšími pažemi pohnul směrem dolů na dláždění poblíž přepychově jachetního přístavu. S pokusem o zbohatlictví chudí ani nemůžou začít.

Nebo je jim to přece jen dovoleno? Ještě jsem nesestoupil z posledního schođu muzea lidské chamtivosti a bylo to tam, na vzorně čisté širé ulici. Z jedné strany mi to připadalo zcela přirozené či aspoň samozřejmé, jako by se to za chůze Železnou či Maiselovou ulicí áalo vyřešit pozdravem Tě bůh, Jirko. Z druhé strany to bylo napůl neuvěřitelné a napůl mravně sociologicky poutavější --- i naštěstí trapnější --- než celý vnitřek kasina.

Samozřejmě se jména Jiří nadužívá. Nebyl to ani jeden z mých blízkých, zvlášt ne Orten. Ale tento nečekaně spatřený a při obtloustlosti své bledé a výrazně nosaté, nahoře až struhadlovitým vlněním černých vlasů korunované tváře nezmýlitelný Jiří Kafka, ano, tak, mi býval milý svým jakoby ledabylým smyslem pro humor i pro nápomoc kterémukoli ze spolužáků včetně mne.

- Tě bůh, řekl ve své nečekané úhledné světlemodré košilce a bílých kalhotách vzhůru ke mně.

Lež jsem mohl odpovědět, jakoby naschvál směšně zvedl paže vzhůru k neuvěřitelné středozevní obloze a obrátil se ke mně zády. Nebyl sám. Nablízku měl tři chlapce mnohem méně zajímavé, dva svůdně rozcuchané blondýny, jednoho rozpačité přihlouplého hnědovláska. Ale především velel výjevu úhledný muž kolem čtyřiceti. I kapitánskou brigádýrku měl v modrobílé kombinaci celého svého vyčleněného oddílu. Někde na Národní třídě či poblíž Mánesa na nábřeží jsem ho snad kdysi jinak oděného zahlédl. Ale nebylo umožněno dostatečně

dlouho zkoumat. Družina poslušně zareagovala na kradmý pohyb dvou prstů pravé ruky u kapitánova boku. Obrátila se k chudákům zády a šla.

- Chudáci kluci, řekl Pavel a já s ním už podruhé za čtyřiačtyřicet hodin musel bezvýhradně souhlasit. Prodejnost jakákoli je nemyslitelná.

Zkusili jsme o něco dál k východu na písčitém pobřeží, zda nás koupel ve slané voňavém Středomoří temných a katastrofických pocitů ze ziskuchtivých "hříšníků u moře" zbaví.

To bylo to třetí. Skoro s rozkoší jsem se nořil do objímavé vody. Vinou její svůdnosti jsem si opomněl sejmout z levého zápěstí první opravdu ceněný dárek, který jsem kdy dostal od matky a otce, překvapivě jemné a drahocenné, obdélníkově tvarované, přesně jáoucí hodinky švýcarské značky wyler. Bylo to velmi nedávno, v den mé údajné plnoletosti. Vyšel jsem zpět na břeh, zoufale rychle nehtem otevřel nitro hodinek a nechal je v neznalé naději vyschnout na vysokém balvanu. Marně. Sůl je rozežrala. Nádherná a nezbytná sůl Středomoří.

Přinejmenším pro mé levé zápěstí byl v Monaku konec světa. Dlouho jsem pak nevěděl, kdy je kolik hodin. Spoléhat na veřejné orloje se neosvědčuje.

A tak jsem sice wylerky zabalené do papírového ubrousku vezl s sebou, ale v Lyonu na cestě k severu jsem za cenných osmdesát sedm franků zakoupil osobní orloj náhradní. Byl fádňě kulatý a hodinář mi jej přistrčil v chatrném sáčku se soucitným pohledem /ten musí mít peněz, hlupák, že si může takovou ubchost týden co týden kupovat znovu/, ale vydržel dlouho.

Bylo především třeba, aby se osvědčil v Chartres a odtamtud aspoň na nějaký ten týden dál.

Bylo to napínavé. Už z Nizzy, kterou jsme nezbytně chtěli aspoň letnými pocity poznat, nás vezl velkořidič. Měl modravě šedou uniformu bez distinkcí, nad botami lýtkové kožené kamaše a na hlavě modravě šedou brigádýrku s leskle černým štítkem. Řídil vůz rolls-royce. Jinak byl přívětivě normální. Jen co zastavil, žádal, ať baťohy odložíme pod stříbrnou šed zadního kufru a sami se posadíme na zelenavý plyš kupé. Stydlivě jsme se smáli:

- Jeden k vám, když dovolíte, a jeden dozadu.

Po minutách domluv svolil. Jeho úchovní milionáři, jak se ukázalo, na rozdíl od polomilionářů paní Lucie milovali žár riviérové-

ho léta. Vracel se, jen co je zavezl do Antibes. O týden později, jestli prý chceme, může nás do Fontainebleau zdola od moře dovézt znovu: neví, jak by se ovšem tvářila pětadvacetiletá, ještě svobodná a čímsi nepostižitelným postižená Françoise, dcera panstva, kdybychom s ním a s ní chtěli jet od severu k jihu. Bohatí jsou jiní. Mají peníze.

Ne, nerad by to s ní zkoušel, říkal nám u oběda, když nás předtím pozorně a dějepisecky poučeně provedl po Avignonu, přes který to ostatně vzal spíš v zájmu našeho historického poučení než ve prospěch úspor svého panstva. Ne, jak se na nás dívá, zpátky na Riviéru nás nepoveze. Françoise je z těch nešťastnic, které asi buď musí být někým úplně otrlým svedeny či rovnou znásilněny, nebo s nimi není řeč. My prý na to nevypadáme.

Vezl nás, živil nás, vyložil nás před jedenáctou noční padesát kilometrů před Paříží. Prý by nás dovezl, ale má toho za poslední týden dost. A revoir.

Mapa mi dávala příležitost, tady se směrem k západu dalo odbočit do Chartres, kam jsem ovšem musel či směl jen já. Druhou příležitost poskytl skoro plný renault staršího muže, který jakousi skoro nesrozumitelnou řečí přece jen jedno zbylé místo nabídl.

- Jeď, řekl Pavel, a zítra ve dvanáct v poledne u Opery.

- Ne, ty pojedeš, a u Opery ve dvanáct pozítří --- pro jistotu, kdybych tam dřív nedošel.

Pavel kupodivu spěchal do Paříže víc než já, i když si po celá sta kilometrů vpředu vedle holínkového řidiče venkovské départemety hlasitě pochvaloval. Po jízdě v rolls-roycu nevypáдалo přívětivě přenocovat za příkopem, ale nepršelo a nazítří hned první řidič v prastarém renaultu překvapeně rozpráhl paže - Chartres? tam právě jedu. Takže jsem o jedenácté předpolední stál pod katedrálou.

Knihovna je nedaleko. Heslo, jakkoli obtížně vyblekotané tváří v tvář velmi pěkné černovlasé knihovnici, vyvolalo patřičnou odpověď. Ne, zamilovat se do této vzdělané krásky s černými copy podél něžných malých uší jsem do Chartres nepřijel. Zpod prkna svého knihovnického pultu vzala lístek a podala mi jej.

- C'est dommage, odpověděl jsem. Už se asi nevidíme.

Adresu jsem v tom katedrálním maloměstě našel snadno. Po zazvonění dvakrát krátce, jednou dlouze bylo už před otevřením dveří v domku uvnitř města slyšet skoro snad cynický smích. A český hlas:

- Už jdu, už jdu, kamaráde.

Muž přicházel otevřít v jednonohém taktu. Druhá noha byla dře-

věná.

Otevřel a řekl:

- Vím o tobě. Pojď se mi představit blíž. Ale na Héléne si netroufej, ať jsi z pražské strany, kdo jsi, rozumíš. Ta je moje.

- Nejsem z pražské strany nikdo. Jen bych rád šel tam, kde se méně špatné věci obhajují proti horším.

Pozval mě dál, sešl si uprostřed pokojíku za nejprostší stůl, nedůvěřivě se zamračil a zeptal se:

- Byls na vojně?

- Nebyl.

- Tak jdi do prdele, praštil o stůl číslem Humanité nebo kterého listu. Není na jelimánky čas. A z Chartres zmiz co nejdřív. Héléne miluje východní Evropany na potkání. Podívej, nohu mi hned v prvním měsíci v Andalusii ustřelili, ale ona si myslí, že jsem ten pravý. Takže čest práci, soudruhu. Jen honem vypadni. Na výcvik necvičených není kdy.

Octl jsem se v Paříži téhož dne navečer.

1185

Jiří Kretochvil

L e g e n d a o V r ú n o v i

/ s množinou paralelních konců /

Nečekaně si vzpomněl, jak kdysi a před mnoha lety po dlouhém a vyčerpávajícím a krkolomném výstupu na nedostupný vrchol vysoké hory objevil nahoře obrovskou kamennou jezdeckou sochu a jak ho to rozesmálo. A teprve, když přistoupil blíž a uviděl, že je mu ten jezdec nápadně podobný /byl to on, jen o pár roků starší/, došlo mu, že si zas z něho někdo vystřelil, a odplivl si. A zastavil se teď s rukou ve vzduchu, aby dopřál té vzpomínce trocha prostoru, a pak dokončil pohyb a poskládal pracovní úbor do plátěného pytlíku a šel k zastávce trolejbusu. Cestou zjistil, že někdo obrátil o zeď opřenou ceduli Pozor, padá omítka! a na její druhou stranu térem napsal Pozor, padne vláda! Trolejbusy složitě objížděly náměstí, a když vystoupil a lejdal k němu zpátky, už zdálky viděl, jak skládejí boudy a bourejí kiosky, a tlupy dělníků, které na to nakomandovali, se potulují ^{po} na náměstí jak hloučky nějakých dezertérů.

Jmenuju se Vrún Mattoni, řekl u přepážky a čekal, že někdo jak obvykle zavtipkuje. Ale za okýnkem byla komisi slečna, a když Vrún vytáhl čepici, bundu, košili a kalhoty a ukazoval to přes sklo, rozkládal, obracel a vystavoval na všech dřevěných místech, beze slova se otočila a hledala v kartotéce. Pak šla s kartičkou ke světlu a něco se tam snažila přečíst.

Stojí tam - napovídal - že jsem naposledy vyměňoval pracovní úbor

před dvěma roky a mám už teda nárok na novejš.

Tak to si jen myslíte, řekla a roztrhala kartičku a obě půlky zehodila do koše. S váma je to tak, že u nás už nic nefasujete. Tohle byl poslední úbor, s kterým jste moh počítat.

Nezdržujte, člověče, strčili do Vrúna ti, co čekali za ním, ale Vrún tam chvíli ještě popleteně stál. Pak se odlepil a šel.

Víš, že jsi ze všech Vrúnů ten nejvrúnovatější Vrún?

A co je to za hovadinu? lekl se. Jen dojemná nezralost by omluvila takový nápad. Ale na tu jsi, hádám, už hodně stará.

Stál u okna v bytě své přítelkyně, odkud byl parádní výhled na náměstí, na němž se už pár dní dělo něco kromobyčejného. Bylo to náměstí kdysi vzletně nazvané epochodromem a pšouky historie zbrázdily jeho kamennou tvář do stařecké ušlechtilosti. V posledních pěti letech ho na několika místech několikrát rozkopali, aby obnovili pocuchanou inženýrskou síť, ale sotva položili dlažbu, už ji zas zvedali, a kdesi se zlovlně propadla a vzala s sebou tři náhodné občany a ti pak, zachyceni fekálním proudem, putovali tak dlouho městskými potrubími, až způsobili embolii. Teď se ovšem dělo něco kromobyčejného. Co to chce píle, organizačního umu i trápení, pomyslel si Vrún. Tak fajn, počkáme si. Pak rozbalil hešlerku a položil na chytlavý jazýček. A přítelkyně, které ve chvílích přebujelého rozmaru říkal Veroniko, se mezitím cháněla jehlou. A podařilo se jí Vrúnův pracovní úbor přivést do takového stavu, že už nevzbuzoval pohoršení.

Jste šikovné děvče, Hollarová, řekl Vrún. A teprve, když už byl u dveří, usmál se: Prima, Veroniko.

Úřednice seděla v kamrlíku u terminálu velkého městského počítače, ale kdykoliv stiskla jakoukoliv instrukci, vždycky se na obrazovce objevilo

vrunvrunvrunvrunvrunvrunvrunvrunvrun

až to vzdala a zvedla havarijní telefon. Za dvaosmdesát minut přišel kouzelný sen všech programátorů, podobný jednomu herci z amerického filmu, který viděla u kamarádky na videu. Sen sáhl na klavesnici a přes obrazovku se položila řádka v r u n ů , smezal ji, nesačil šroubovák a pootočil a ihned naskočil v r u n . Vytáhl šňůru ze sítě, zvedl kryt, vrtal se v tom, pak počítač znovu zapojil a obrazovka byla okamžitě plná v r u n ů .

Co jste s tím dělala?

Jako vždycky.

A co znamená ten vrun?

To kdybych věděla.

Jaký používáte jazyk?

Jako všichni tady, nic extra.

Opravář si ponořil malíček do ucha, a když ho vytáhl, prohlásil: To není moje věc. Budete se muset obrátit na výrobce. Anebo na subdodavatele. Anebo možná na toho, co vám to tady všechno zapojil. Ale o dvě hodiny později zavolał havarijním telefonem. Všechno je v pořádku, o toho vruna se už nestarajte. A než stačila něco říct, zavěsil.

Nejdražší Vrúne,

promiň, že se zas dovolávám Tvé pozornosti, ale hned po Tvém odchodu jsem si představila -

Vrún Mattoni se ani nenamáhal s dočtením a zbytek Veroničina dopisu rozstříhal na dlouhé proužky a zavoleł jednoho ze svých kocourů, toho, kterého naučil žrát papír /Arcivévođu/, a požádal ho, aby předvedl ukázkou ze svého umění. Pak se díval, jak Arcivévođa souká proužky a hned je splachuje rozředěným mlékem. Dobře zařvals, Ive, pochválil ho a vystrčil za dveře. Pak zavolał II. kocoura /Velkoknížete/, toho, kterého naučil zpívat. Posadili se proti sobě do křesel a spustili a při třetí sloce už böhapustě řvali:

vzhůru po stráni

šnelcuk uhání

Když dozpívali, propustil i Velkoknížete a pohledem na hodinky se ujistil, že je nejvyšší čas. Převlékl se do pracovního, zamkl pečlivě byt a sjel výtahem do sklepa, kde měl ve svém kotci vozíček-čtyřkoláček. Vyjel s ním do ulic a rozhlédl se. Vrún byl státní zaměstnanec - sklínkař. Vyrážel hned po setmění a objížděl v noci město a sbíral bílé a barevné sklo, flašky, hořčičáky, rozbité sklínky, zavařovačky, tak jak ~~že~~ je lidi pohodili anebo opustili na nárožích, ve výklencích a nikách, na kraji chodníků a někdy i klidně uprostřed vozovky. Měl svůj rajón, který stečil za noc obejít, a zečasto na jeho hranicích uslyšel vyzvánění jiného vozíku, taženého sousedním sklínkařem. Ale když se tentokrát vracel v obvyklou ranní hodinu, všiml si, že před domem parkuje automobil, jaký tady ještě nikdy neviděl. Řidič a několik chlapíků poklimbávalo, a teprve když se přiblížil, probudilo je zvonění skla a zavládla vevnitř na okamžik panika a pek už vůz vyletěl naproti Vrúnovi, ale

zamotal se tak nešťastně, že mu převrhl vozík, a jak tančil v rozsekaném skle, rozřezal si přední pneumatiky. Dva náhončí přesto vyskočili a strhli Vrúna dovnitř /Opatrně, vykřikl kdosi, jen ho nepoárávejte!/, ale když pak zjistili, že mají hin pneumatiky, spojili se polubním telefonem s nějakým ústředím a odtamtud jim slíbili co nejrychleji další vůz. Vrún zatím seděl vmáčkнутý mezi své trýznitele, a když je požádal, jestli by aspoň nemohl učinit určitá opatření ohledně svých kocourů /chápejte, prosím, nemohu je takhle nechat, neumějí se totiž o sebe postarat, vyrváni ze středu živočišné říše, jsou už dnes na člověku trestuhodně závislí/, nacpal mu někdo do huby kapesník a dalším kapesníkem mu stáhl čelist tak, že měl teď v hubě nehybnou homoli /no jestli tohle bylo zapotřebí!/ a takhle, přičoušeného vlastním jazykem, přenesli ho do čerstvého automobilu s túrujícím motorem. Odpusťte, mí kocouři, že jsem se o vás tu nepostaral.

Odpusťte, mí kocouři, opakuju v duchu, zatímco trýznitelé mě přenáší do empírového selónku, kde už čeká hostitel. Tak především: je starší než ho znám z oficiálních obrázků. Teď se právě vlídně usmívá. Při každém kroku drnčí sklo a porcelán. Oč jde? Do II. poloviny minulého století panoval, jak všichni víme, v zemi cizácký rod. Choval se, jak už se cizácké rody chovají, takže z hnoje rmutného útlaku vybujela pestrá nacionální květena. V šedesátých letech minulého století se cizácký rod dostal do choullostivé hospodářské situace, kterou okamžitě využil Klub vlastenecky smýšlejících občanů a vyvolal v zemi organizovaný odpor. A k velkému překvapení Klubu - který byl svým založením mučednickým a masochistickým spolkem - odpor uspěl, smetl cizácký rod a jeho představitele vystrnadil ze země. O sto dvacet let později se však ukázalo, že celé to byl omyl a zmatení a stále více lidí se obracelo k časům vlády rodu jako ke zlatému věku země.

Upozornil jsem ho, že nechápu, proč mi to všechno povídá. Nebuďte trapný, Vrúne. Mý pomůžem vám a vy zas pomůžete nám. A co když nemám zájem?

Prezident se na mě dívá vytřeštěně: Co seš blbej nebo co? Nevidíš, že nemáš jinou možnost?

Udělá tři kroky dopředu a dva zpátky: Však vy si to ještě rozmyslíte.

Od rána přelo tak vytrvale, až Vrún měl pocit, že tohle už člověka opravdu našťve. Když se vrátil ze sklínkařiny /o půl šesté ráno/, už chlejšťvalo, a pak šel spát, a když se probudil před devá-

tou a šel se vymočit, ještě přšelo, a když se rozhodl vstát definitivně /ve čtvrt na dvanáct/, pořád ještě se lil z oblohy nekonečný proud. Stejně to byl spánek jen aby se neřeklo. I když bylo zároveň jasné, že před tak dlouhou cestou by se měl fakt pořádně vychrápat. Ale lež zajíčku na stráni, když psi už mají cukání ! První, co okamžitě věděl: budu muset zejít pro veterináře. A když se s ním vrátil /byla to veterinářka, velká macatá velryba/, Velkokníže a Arcivévoda zješili srst jak před nečistým zjevením. Napřed píchli injekci Arcivévodovi, zatímco Velkokníže byl ve vedlejší místnosti. Pak píchli injekci Velkoknížeti, zatímco Arcivévoda už byl - jak chceme věřiti - na Pravdě Boží. Celkem to stálo jednapadesát boromejů, ale Vrún dal veterinářce celou stovku /vycovala uklánějíc se/, jen aby měl pocit, že na kocourech neškudlí. To nejtěšší mám za sebou, a poskládal do jednoho košíku dva kocoury, kteří po celý dospělý život museli žít v přepažené místnosti, protože se dost vztekle nesnášeli. Pak šel do veřejného parku, kde v tomhle dešti nebyla ani noha, a tam pod obrovským památečným dubem, pod nímž pořád ještě sucho jak v sednici, kocoury zakopal. Zbytek dne strávil tím, že do dřevěné bedny, která mu do dneška sloužila jako peřinák, skládal svoje věci, totiž ty, o nichž si myslel, že se bez nich nemůže obejít. Venku zatím stále ještě přšelo a otevřeným oknem vstupoval chlad jak z obrovského sklepení. Konečně byl hotov, oblékl si teplou sklínkařskou bundu, naražil sklínkařskou čepici, vytáhl čtyřkolák a naložil bednu. Původně chtěl počkat, až mu začne jeho sklínkařská pracovní doba, ale pak už to nedokázal odkládat a vyrazil nesporně dřív, přehodil přes bednu igelit a šlapal pod deštníkem. A jel zpočátku jakoby nazdařbůh, a teprve když překročil svůj rajón, zvolil si určitý směr. Díval se do úsporného světla městských luceren, o ledasčem přemýšlel a ledasco ho nepadlo a zvláště pak to, jak je dobře, že k Veronice ho neváže žádné citové pouto jako například ke kocourům, a nemusí se proto o ni postarat. Poprvé byl na útěku a probíral teď všechny jeho náležitosti. Město bylo zdecimováno deštěm /začínalo se zvolna rozpouštět/ a ulice posety loužemi, do kterých každou chvíli najel anebo aspoň šlápl, a pak už viditelně začínala periférie a Vrún si uvědomil, že tady nikdy v životě nebyl, protože neznal z města víc než svůj sklínkařský okruh, a nebyt téhle šlamastyky, neměl by taky důvod svůj rajón překročit. A pak periférií projel a octl se v otevřené krajině. Kráčel s vozíkem po silnici a držel se při kraji a držel si nad hlavou deštník a občas se přehnalo kolem pitomé noční auto a ohodilo ho z nejbližší kaluže.

Vrún cítil, jak mu nálada sjíždí jak sloupek v teploměru a že nemá, čím ji zařezat. Ach kdyby tady byl Velkokníže, zapívali by si. Velkokníže by běžel vedle Vrúna, vztyčený ocas, vzpřímenou hlavu, Vrún by nad ním přidržoval deštník a zpívali by z plných plic. Cítil, jak mu něco zmáčklo srdce jak plesnivý pomeranč. Zastavil se a několikrát zhluboka nadechl. Však co: začne někde znova. Podle úředních statistik většina lidí začíná dvakrát až třikrát za život. Pořídí si jiného Velkoknížete a Arcivévodu a opatří si možná i přítelkyni, s níž ho sváže citové pouto. A je třeba ještě opakovat, že pořád dál přšelo? A to se snad vylije celé nebe? Vypouští ho jak vanu? Elížil se k viaduktu. A za ním začínala nekonečná alej. Kolik zbývá do svítání? Když je takhle zataženo, nedá se to vůbec odhadnout. No něco se snad pozná podle toho, že už dlouho neprojelo žádné auto. Nejvšivější hodino noci, spirocheto snů, vábničko lepkavého hmyzu! A Vrún práskl hlubinnými opratěmi a popohnal se. Na počátku aleje ho čekali zabijáci, oslnili ho obrovskými reflektory, jeden k oslněnému přiskočil a udeřil ho něčím do zátylku, takže Vrún pustil oj vozíku, klopýtł dopředu a nalítl břichem na široký a dlouhý nůž /a byl to spíš takový menší meč a Vrún opravdu tiše zamečel/.

Zavírám deštník a vejdu do velké samoobsluhy na náměstí Svobody, rozhlížím se po tom, co hledám /zbytečně/, a pak zaťukám vzadu na dveře. Kulaťoučká vedoucí zvedne hlavu od papírů: A pan Kratochvíl Co nám nesete?

Ctevřu aktovečku a slavnostně vytáhnu knížku a držím ji vysoko ve vzduchu: Jsou to Švejdovy povídky a jmenuje se to "Ve vrcholu pyramidy" a je to špicový, je to trháč z loňského léta. Vyzved jsem to pro vás z hlavního skladu.

A podám jí knížku a vedoucí v ní bez zájmu /otráveně/ listuje.

A co takovej Hrabal?

Kdepák, obávám se, že novej Hrabal hned tak nebude.

A copák? diví se.

Nicpák, vrtím hlavou, ani se neptejte.

Aha, řekne po malé pauze. A co byste rád?

Už třetí den sháním kyselku. Dělán si totiž z Mattoniho kyselky kafe. Je to pořád lepší než z chlorovaný vody.

Cože? řekne a chvíli na mě kouká. A pak obejde stůl, jde blíž a ztlumí hlas, že skoro šeptá: Tak to máte teda smůlu. Mattoniho kyselku v celým Erně neseženete. Minulý týden ji stáhli ze všech obchodů, stáhli ji i z hlavního skladu a představte si, že posbírali i dodací listy, reklamní prospekty a papíry, kde byla o ní jakákoliv zmín-

ka, sakumprásk všechno.

A probcha proč?

Jo, to nikdo neví. A rozhodí rukama: Furt se dějou věci.

Přešlapuju a přemýšlím, jestli si nemám vzít zpátky toho Švejdu, ale je mi to trapný.

A co tak ananasový nebo mandarinkový kompot?

Klidně, šklebí se vedoucí, jestli nějakej bude.

Jdu rozmrzele na šalinu a cestou domů /do Bystrece/ na půl ucha poslouchám, jak si lidi ve veřejných dopravních prostředcích povídají. Jak si povídají, jak už si dlouho nepovídali. Něco je ve vzduchu. Celý letošní jaro, jaro sedmaosmdesátýho je plný očekávání. Teď už je jasný: něco se konečně stane.

Ale já pro to dneska nemám pochopení. Toho Švejdu jsem neměl dávat, rozčiluju se. Dal jsem knížku a nedostal žádnou protihodnotu. Zvo-
ral jsem to. Jsem vůl. Jsem potulnej dobrodinec. Tak je to.

Jiná varianta konce :

Odpoledne jsem si řekl, staviš se za Veronikou. Už je to tak, potřeboval jsem to někomu povykládat. Postavil jsem se k oknu s vyhlídkou na náměstí, díval se dolů a povídal jí o tom, jak jsem si šel vyměnit pracovní oděv a jak mi úřednice za přepážkou odmítla vydat nový a pak roztrhala kartičku a hodila ji do koše. A jak jsem tam zůstal vpleštný, a lidi, co stáli za mnou, do mě netrpělivě strkali a křičeli, nezdržujte, člověče! A napřed to, Veroniko, vypadalo, že se už nezmůžu na jediný slovo a seberu se a půjdu. A že se stavím za tebou a požádám tě, abys mně to zastehovala. A moc nechybělo a opravdu bych to tak udělal. Totiž takhle, napřed jsem teda opravdu šel. Nechal jsem se odstrčit a už jsem se pomalu obrátil k východu. Ale pak jsem se znova postavil do řady a čekal, až znova přijdu na řadu. A když jsem si znova vystál tu řadu, byl jsem rozhodnutý nenechat se už odbýt.

A děl, řekla Veronika, když jsem se odmlčel. Co bylo dál, Vručne? Všechno samozřejmě nakonec dobře dopadlo. Zjistilo se, že chyba byla v počítači, který mě omylem vyřadil z evidence těch, co mají nárok na pracovní úbor. Úřednice se mi omluvila a vyplnila novou evidenční kartičku.

To znám, kývla Veronika, je to trapné, ale počítače se v jednom kuse mýlí.

Errare computerum est, zavtipkoval Vručn. Polidšťují se nám mrchy.

V jednom kuse se zuřivě polidšťují.

Jo, víš, že padla vláda? řekla Veronika.

To není dobrá zpráva, řekl Vrún. To není dobrá zpráva pro sklínkaře. Město bude plný pohozených flašek. I kdybych se zbláznil, nestačím to do rána posbírat.

A co kdyby ses na to dneska vybodl?

Co je to za hovadinu? lekl se. A jen dojemná nezralost, Veroniko, by omluvila takový nápad. Ale na tu jsi, hádám, už hodně stará.

Na tu jsi - řekl Vrún - už dojemně stará.

Poznámka :

Na požádání předložím další /a zvláště pak nešťastné/ varianty konců.

275
Listopad 1986

Š Ť U P Á T K O

Táhli jsme krajem jako apoštolové, od vesnice k vesnici, od hospody k hospodě, od kostela ke kostelu, od meze k mezi a ode zdi ke zdi. Na Šumavě jsou hospodští a hospodské v malých vsích tak hodní a vlídní, že je to, jako bys přišel domů. Paní hostinská postavila před námi na vikslajvantový ubrus pivo, když si nás všiml muž, který seděl u oválného stolu z měšťácké jídelny. Na první pohled patřil ke štamgastům, byl to ten typ, který sem bude chodit ještě třicet let, pít a kouřit a pořád bude tak ruměný a zdravý a oči mu budou svítit a pak jednoho dne tichounce usne v posteli navždy. Ráno se půjdou podívat proč nekašle a nevstává, a bude mrtvý jako hrobník v H. A na jeho místo v hospodě si pak kolik let nikdo z místních nesesedne. Bude tam pořád sedět, ten mrtvý, oči blízko u sebe, nos jako skobu a brahu uprostřed rozetnutou, takhle vypadají v téhle vsi mrtví živí, jako by měli společného otce. Dlouhým křížením mezi sebou vykřížili typ, který se rodí znovu a bude se rodit pořád. Všichni budou mít navždy už odstálé uši, jimiž růžově prosvítá sluneční světlo, když se prodere hustými šumavskými hvozdy. Jejich ženy jsou si také podobné jako sestry, ale v poslední době, povídala paní hostinská, se mezi ženami ve vsi rozmohl divný nešvar. Vydrhne všechny podlahy, umyje okna, vypere, vyžehlí prádlo, napeče maso a koláče, vykoupe se, obleče se do černých šatů a obuje černé střevíce, učeše se a oběsí se ve stodole. Udělaly to už tři a paní hostinská se bojí, že čtvrtá už uklízí.

Paní hostinská je tučná a usměvavá Moravanka, oči daleko od sebe a nos jako knoflík. Myslí srdcem, ne hlavou, a hostinský si ji přivedl z vojny, protože se smála a hezky tancovala. Pořád se děsí divokých šumavských houštin, straší ji bludné kameny a kořeny, cesty, které pořád zarůstají, takže příští rok zas netrefíš a proutky se musí dvakrát ročně prosekávat. Je radší v hospodě, ani nemá zavírací den, aby nemusela do lesa nebo do vsi. V některých chalupách mají nemůdy, to když se někde přesmykly hormony a špatně spočítaly chromosomy, dědičnost si sedla na dědičnost, krev se u-

navila, protože dlouho obíhala vsí jako jedním tělem a nezdravě ukápla. Mají je zavřené v chalupách v přístěncích, občas jim nějaká uteče a bloudí vsí a zpívá skřehotavým hlasem nesrozumitelnou píseň, anebo jen vydává skřeky a hledá cestu domů. Někdy se zaběhne až do lesa a to pak musí muži všeho nechat a vydat se na lov. V letních odpoledních vycházejí ale nemůdy z chalup a sedí klidně ve stínu starých jabloní. Vydrží sedět v sadech hodiny a když je tam panímáma zapomene, sedí tam celou noc.

- Tak co, rošťando, řekne pán, který nás pozval ke stolu. Kde se tu berete?

- Já nejsem rošťanda, povídám, tohle je můj muž a tamto je moje dítě.

- Přeci poznám na ženský, jaká je, řekne, a ty jsi taky dobrej, povídá mému muži. A dobře se k sobě hodíte.

Kdysi jsme jezdívali do téhle vsi na prázdniny, proto to tu známe. Paní hostinská přináší druhé pivo, opřu si půllitr o čelo a chladím se. Venku je polední červencové vedro a uprostřed oválného stolu leží předmět, který mne zajímá. Je to hlazené lakované prkýnko, v něm díra pro palec jako v malířské paletě. Na prkýnku je připevněné zrcátko v rámečku a za ním a před ním je nějaké dřevěné soukolí a soustrojí, které vypadá jako páky.

- Co to je? zeptám se a muž odpoví:

- Šňupátko.

A mladší muž v modré teplákové soupravě, nos jako skobu, bradu rozetnutou, mi to přistrčí. Předmět přijede ke mně po stole, беру ho do ruky a prohlížím si ho a majitel mi hned rád vysvětlí, co k čemu je. Vidím dvě dírky na kraji vyhloubené, do těch se nasype šňupavý tabák, člověk se dívá do zrcátka, natáhne pravou rukou péro, pak ho zmáčkne, tabák vyletí kolmo vzhůru a vnese šňupeček do nosu. Vrazí ho pod tlakem až snad do mozku. A člověk se pořád vidí v zrcátku a pozná, jestli není kolem nosu umazaný.

Půjčí mi šňupátko do rukou. Provléknu palec levé ruky dírou, hmatám hladké světlé dřevo, medovou barvu venkovských ložnic, venku bzučí hmyz a zalétá sem sladce mámivá vůně floxů. Vůně floxů mi vždycky připomene dětství, prázdninový čas se valí v ospalých a vysoce bdělých vlnách, na něž se promítají sny. Před očima svět, na očním pozadí sen, nevěděla jsem, co je obraz a co odraz. Tenkrát jsem vnímala skoro všechno čichem jako ježek a zbytkem mozku jsem viděla ostré barvy, zevnitř svítivé. Jak člověk stárne, barvy

jsou tlumenější, svět zevnitř zhasíná, chlácholí a promlouvá tak tiše, až skoro nesrozumitelně. Tenkrát barvy voněly tak dráždivě, že jsem mívala večer obličej lepkavý a musela jsem se umýt v deš-ťovce. Byla jsem přejedená pachy a vůněmi a proto si možná nepamatuji na nic dobrého k jídlu. Mé dětství je beztvaré a nekonečné moře vůní, v nichž plavu jako améba. Tenkrát jsem ještě nebyla ohraničená v lásce a v bolesti, prostor se dosud nezužil v celou utrpení, která se ale znovu otvírá do moře ještě sladšího. Mé dětství je moře přítomnosti v okamžiku, ani minulost ani budoucnost, poně- vadž přítomnost.

Onehdy jsem slyšela, že náš mozek může přijmout čtrnáct tisíc milionů informací za vteřinu a přitom my jsme s to přijmout jen pět informací a matematik s vysvičeným mozkiem dvacet. Příroda, vě- ru, na tak důležitém orgánu nešetří a co vnímáme navíc, vnímáme mimosmyslově a neumíme s tím zacházet. V mozku se to ukládá, ale na požádání to nevydá. Nikdo se v jeho zásobách nevyzná, občas škvírou unikne sen či vize, ale dveře jsou zavřeny a otvírají se jen jednou, jako se skála otvírá jen jednou. Pak je svět konečně zřen jako vnitřní obsah vědomí a je to snad v okamžiku smrti. Svět i vědomí se slijí, jako se všechny vody, co jich teče po zeměkouli jednou slijí v jedno moře.

Moc dotyků jsem objevila až mnohem později, na rozhraní dět- ství a dospělosti a sladkou, temnou tmou jsem opět dobloudila až tam, kde se voda slévá. Když na to pomyslím, život byl krásný, až na některá období, kdy ubohé ego zmohutnělo a zmenšilo prostor, fňukalo a chtělo něco, co nemohlo mít. A nemělo mít. Některé ne- štěstí, které ono chtělo, jsem si ani nezasloužila.

Dneska chce hodně lidí pracovat v umění, rádi by viděli na obrazech a knihách svůj podpis, rádi by lidstvu něco sdělili. Ale šňupátko vytvořil někdo z marnotratnosti, z dlouhé chvíle, ani se pod ně nepodepsal. Šňupat se dá přece krásně z důlku mezi palcem a ukazovákem.

- Šňupněte si, povídám majiteli a strkám mu tu věc. Ať vidím, jak to funguje.

- Až si dáte se mnou panáka, povídá, zavolá paní hostinskou a objednává vodku. Upejpám se, ale vím, že na tom bude trvat, protože všichni v hospodě viděli, že mne pozval a musí tedy i vidět, že to myslel vážně.

Piju vodku a myslím si, že nejlepší je toulat se krajem jak

apoštol, z hospody může člověk odejít kdy chce, z návštěvy už je to horší, ale také to jde. Nejhorší je sedět někde na místě a přijímat návštěvy. Nikdy se snad lidé tolik nenavštěvovali jako letos v létě. Dřív milovali, stavěli, spravovali staré baráky, a teď nevědí co by. Přijíždějí hlavně manželské páry a zavádějí řeč na Boha a na smrt. Děti říkají, že už se u nás o ničem jiném nemluví. Žádná legrace, co se to s lidmi stalo?

Dám si s tím veselým člověkem ještě jednoho panáka. Když se život dohrabe do stádia zázraku, je pořád svátek. Člověk proměněn dostává znovu svět, jak se blíží k Bohu, představa Boha v něm narůstá a jeho vlastní představa se umenšuje a nakonec je člověk jen představou boží, sám ji vytváří a je tvůrcem světa.

Chtěla jsem si po druhém panáku také šňupnout, ale ten člověk mi nedal. Řekl, že minulý týden dal jedné studentce a ta hodila hned za dveřmi šavli. Tohle je tuzemský tabák, kdyby měl italský, tak mi určitě dá. Jde to rovnou do mozku a v tomhle tabáku je svinstvo, které snese jen mužský.

- Já jsem silná, povídám a pokolikáté už si uvědomím, že je mojí chybou, že mužský přemlouvám, že jsem silná.

- Tak si šňupněte aspoň vy, prosím, a on se nechá přemlouvat. Musím na něj dělat oči, to jsem se naučila, a lichotit mu, to také umím, až se cítí jako frajer, čím víc ho chválím, tím mne má raději a konečně milostivě nasype prášek do negativu nosních dírek, dívá se do zrcátka očima blízko u sebe, ušima mu narůžověle prosvítá odpolední slunce a palcem a ukazovákem natáhne péro a stiskne. Prásk, má to v nose a ještě se podívá do zrcátka, jestli není kolem nosu špinavý. Ani nekýchne.

- Dokonalé, volám a všichni tleskáme, a muž sklopí oči na vikslajvant a uši mu zrudnou jako kouzelníkovi amatérovi.

Vyjdeme před hospodu a tam buší slunce do asfaltu, stará lípa hučivě kvete, slepice leží ve stínu s rozpadlými křídly a otevřeným zobákem. Okamžik věčnosti mi zaplavuje mozek, dílo, na němž příroda nešetří. Za plaňkovým plotem, v sadě, ve stínu jabloně zahlédnu nemůdu, jak nehybně sedí a zachytím její signál.

Nemůda zpívá v souzvuku, ale bez hlasu, zvoní, ale ne zvonem, bubnuje, ale ne bubnem, píská, ale píšťalku nemá. Obě nás není slyšet v okamžiku věčnosti a vděčnosti. A tu mne napadne ono křesťanské: blahoslavení ^{chudí} duchem, ale ne jako útěcha ani jako příslib, ale jako něco daného a samozřejmého, co nemůžeme posoudit a k čemu

se má naše představa o dokonalosti, o štěstí a o smyslu jako pět ke čtrnácti miliónům.

Možná ji tam selka zapomene přes noc, možná už bude také viset. Nemůda bude zpívat svou píseň souzvučně s trávou, hvězdami a slepým krtkem a vynechá klidně těch pět informací. Ví, že je lepší zpívat v souzvuku a tím možná udržovat na světě rovnováhu, kterou se ti šílení lidé s pěti informacemi pořád pokoušejí překotit.

158

Podezřelá krajina s anděly v určité době po Adamovi

Zdeněk R o t r e k l

Seděl na betonové podlaze delší čas a uvažoval: kdyby každý den odškrábal náprstek udusané země podobné betonu tak, že by zmátl kohokoliv, musí se prohrabat na hlínu; pak by to šlo snáze. Připustil, že by mohl odhrabat i více, beton možná ošidili stavebníci o správnou dávku cementu, třeba i písek byl hlinitý a ne ostrý, rozvaha o jakosti betonové podlahy nezbytně musela předcházet stanovení časového plánu. Kopal chvíli špicí boty s půlměsíčkovými cvočky o podlahu a viděl jak se drolí, a to ho povzbuzovalo tak, že vytáhl spínací špendlíček a na zeď maloval plán.

Beton ošidili, jak se běžně stává; velice málo cementu a písek skutečně brali z nánosů nedalekého vyschlého řečiště, které kdysi teklo hlinitou půdou v době, než stavěli ten prám z dříví gofer.

Počítal dobře: vzal za základ třístapadesát, někdy mívá rok více dní, stává se, že i dvakrát tolik, ale zase někdy jen polovici, rozvážil případné nemoci, slabost, rozdíl věku mladého a vetchého, tedy třístapadesát krát náprstek, za deset let odškrabe tři tisíce pět set náprstků, za dvacet let sedm tisíc. V neděli a o svátcích odpočine. Kdyby vyhrabal tři náprstky denně, překročil by plán na tisíc padesát ročně, deset tisíc pět set za deset let, dvacet jeden tisíc za dvacet let. Dvacet let představuje řadu čísel ve věrnosti nepatrným náprstkům; mohl by při zvláštní péči odškrabat jeden náprstek za tři hodiny, čas určený k tomuto úkolu - nebo, jak to jiní nazývali, k výkonu trestu - měl na dvacet let, ale chtěl spočítat výsledek za čtyřicet let. Budeme-li soudit anděly, nelze vyloučit čtyřicet let, čtyřicet, násobeno třista padesáti dny, dávalo čtrnáct tisíc, opět násobeno třemi náprstky vyjadřuje dvačtyřicet tisíc náprstků.

Dvačtyřicet tisíc náprstků hlíny za čtyřicet let od dvaceti do šedesáti. Jedině tímto směrem se může vydat. Náprstek, který používala jeho dávno zemřelá matka, mu ponechali. Netušili, že jím bude měřit dny, týdny, leta, domnívali se, že patrně z něho bude pít.

Prozatím ho nezaměstnávala otázka, kam bude dávat vyhrabanou hlínu.

Tři dobře živení muži u čtvercového okénka ho pozorovali delší dobu. Tyto hodiny před obědem měli volno, tak se procházeli a promýšleli nejvhodnější způsoby vězeňství. Krátili si tím dlouhou chvíli a zlepšením dosavadních způsobů si usnadňovali v podstatě lepší dozor. Z této dlouhé chvíle v rámci svého pracovního času zašli občas k okénku a pozorovali.

Kruhovitá místnost měla pevné stěny, o tom nepochybovali. Z hory Fazga se přes Galád táhla až do Dan, další stěnu tvořilo přes Neftalím, Efraim a Manasse moře, pak se rozšiřovala údolím až do Ségor.

Značně pevné zdi kruhové místnosti.

Nechybili, když zvolili toto místo, odňali je lesům a pšeničným polím a vystavěli pro ukrácení dlouhé chvíle, za niž byli tak jako tak placeni, tuto kruhovitost.

- Žije ještě? -

- Velmi se divím, ale žije, - odpovídal druhý.

- Zpevněme těsnění oken, ať k němu nepříjde jediný závan větru. Zemře na nedostatek vzduchu, - radil třetí.

Uvažovali u okénka Betfegor až do oběda. Rozhodli se pozorovat ho denně a psát o tom zvláštní hlášení jako zprávu.

K večeru přišli ze Setim tajně dva špehéři, ubytovali se zatím u známé nevěstky Raab a zamýšleli spatřit muže, aby o něm vydali svědectví, i o místnosti, v níž bydlel. Jejich příkaz zněl: Z rukou každého živočicha budu vyhledávat jeho krev, i z ruky člověka, i z ruky každého jeho bratra, neboť k obrazu - - ; další pokyn jim byl sdělen ústně. Před tím totiž, než je po prozrazení spustila Raab po provazu oknem, - její dům stál při městské zdi -, usnesením rozhodl se ten, který je vyslal takto: - Jestli podle křiku, jenž přišel ke mně činili docela, pakli toho není, zvím. -

Když k večeru potají přišli ti dva, poznali už dobře celý kraj a byli zvědaví na muže. O ostatních věděli, že už velmi dávno zřetelně opustili svět důvodů, svět příčin a uzpůsobování příčin, jejich díla neměla důvod v nich samých a uprchla z dosahu rukou jako ozvěna, kterou si zkresleně předávají lesy dál a dál, dokonce neprožívali ani důsledky, nezúčastňovali se součtu a úhrnných počtů, dva mužové zaznamenali, že vzdor všem neúčastným kruhům, obvodům a kružnicím byli sečtení, spočítáni a podrobně vypsáni.

Ovšemže je to nezbavovalo viny, všichni psali na svůj list, ale usilovali o to, podělit se o svá umělá břemena jejich rozdělováním a vkládáním na jiné. Muži špehéři se usmívali, protože břemen neubývalo, čím více jimi obtížili druhé v domnění, že se jich zbaví, tím větší břemena museli sami nést. Co přesunuli na jiné, svou umělou vahou padalo zpět na původce. Vymýšleli systémy přesunování, režimy rozdělování odpovědnosti a více klesali pod tíhou, až se nad celou krajinou počal vznášet těžký, nedýchatelný vzduch jako obrovská peřina, šedá peřina vlhkého peří. Někteří dokonce pod tíhou chodili po kolenách.

Průzkum se zdařil částečně. Pospěšte, pospěšte, nenasytlost nenalézá úlevu, která zahradí kroky i těch nejodvážnějších. Úleva se může rozlévat pouze tímto slovem - sela -, které nikdo nepřeloží a neví, co znamená v žalmických textech sefer tehilim v příslušném mizmor nebo Šír.

Takto tušil muž, že na stopě jsou mu andělé. Nedomníval se, že by ho brzo našli. Chtěl se vykázat množstvím náprstků. Prozřetelnost se mu zatemnila vlastním nechápáním a svobodné rozhodování jakoby odňala tato kruhovitá místnost. Opravdu budeme soudit anděly? Od pouště a Libánu toho až k řece Eufrates, zemi hetejskou, která uvízla v osidlech vlastní moci, nehledíc na lidské, ale řezajíc vybrané svalové části k předkládání svým bohům? Ze světa, kde vše mělo smysl, vytvořili svět, kde nic nemá smysl, ani důvod bytí, ani jediná mramorová žíla tušící nebe, činy nebylo vidět, protože žádné činy v mraveništi po sobě šlapajících mravenců nikdo neuhodl, jediné žluna svým zobákem.

Řezání svalových částí neubývalo, svaly dorůstaly jako játra, do nichž kloval pták na skále. Toto: šedá peřina vzduchu, z něhož krájeli řízky zdání moci a vylouvali se na vzduch, který vydýchali. Toto: nenasytlé svaly, nenasytlný pták; rozsouzení se chvělo v modravých náznacích třepotání stříbrných křídel.

Vybral další počet náprstků.

Běco jiného výlučně v Bytosti, opět jiné ve výkonu skrze lidi a anděly.

Dvě rozdílné věci?

Řád a jeho výkon?

Další náprstky vysypal do rohu v Neftalim. Jeho zvláštní sonda v krajně podezřelé krajině naznačovala neurčitě opět, že budeme soudit anděly. Doposud soudili andělé; přicházeli se vzkazy a znameními od toho, jenž řekl - Zvím.

Přirozeně že vidouce synové boží dcery lidské any krásné jsou, brali sobě ženy ze všech, kteréž oblibovali. Nutno usoudit, že v syny boží se oblékli andělé. Také zápasili do svítání. Tehdy řekl anděl: Pusť mne, neboť zasvítává. I řekl zápasící zápasícímu: Nepustím, leč mi požehnáš. Tázali se poté vzájemně na svá jména. Jeden z nich, který statečně zacházel s Bohem i s lidmi a přemohl, dostal druhé jméno. Přemožený a dotázaný anděl řekl: - Proč se ptáš na mé jméno? - a dal mu požehnaní. Jméno místa nazvali Fanuel: Nebo jsem viděl Boha tváří v tvář a zachována jest má duše. Vycházelo slunce, když minul Fanuel

a kulhal na svou nohu. Zranil ho anděl.

Špehěři se dívali okénkem Betfegor /nikdy žádný nezvěděl o onom hrobu až do dnešního dne. On ve všeliké hrůze nemá hrob/.

- Žije ještě? -

- Velmi se divím, ale žije, - odpovídal druhý.

- Otevřeme těsnění, ať k němu přijde více vzduchu. Že by zemřel na nadbytek vzduchu, stěží uvěřit. -

Uvažovali u okénka na dveřích Betfegor až do východu hvězd.

- Co sdělíme ve vzkazu? - tázali se navzájem.

- Šel po suchu prostředkem moře a vody mu byly místo zdi po levé straně i po pravé, - řekl jeden.

- Nezapomeň, že hodil v hněvu u telete a železa kamenné desky na horu, až se roztráštily. Rozrazil je, - odpověděl druhý.

- Ale odvážil se říci: Odpusť jim, nebo vymaž mé jméno z knihy, kterou jsi psal, - namítal první.

Dosti dlouho tak rozmlouvali a bylo té doby od času do času a do půl času. Namítali si navzájem, byli v rozepři a opět se neshodovali.

Muž dále vysypával z náprstků hlínu.

- Ví, kam se dostane? - tázal se první.

- Ví, prohrabe se až k řece Jordánu. -

- Ví to, a přece přesypává. -

- Co dělá, je přece přelévání moře mušlí. -

- Ví, přesypává, přelege. -

- Neučinil smlouvu s obyvateli země, do které vešel. -

- Právě proto. Protiví se neustále. -

Špehěři se usnesli na tom, že bez odkladu podají zprávu o tom, co viděli, tomu, jenž řekl - Zvím. -

Vstoupili okénkem Betfegor k muži v době, kdy spal a nabravše všechnu hlínu, odnesli ji do údolí Sinaj, že pominulo toto údolí.

Odešli pak s tím, že při nejbližší příležitosti se vrátí, dokud svíce bude ze sebe vylučovat i čtenáře, jenž pokane s voskem, podobný modrému mramoru na krbu, v němž pomalu doutná slunce.

- Věk, kdy bych po tom toužil, uplynul, věk, kdy bych po tom netoužil, ještě nenastal, - prohodil sám k sobě muž, když pod posledním náprstkem se ukázal proud čerstvé vody, tekoucí zleva doprava.

Umyl si tvář i ruce a zjistil, že voda toho toku je čerstvá, jenomže bez ryb. Asi by zahynuly v té tmě, řekl si.

Hned po omytí zpozoroval pohyb u okénka, ovšem, pozorují ho jako těch celých padesát let.

Skutečně ho pozorovali.

- Vykopal studnu, chce jí utéct, - vykřikl jeden z dobře živených mužů, syn dřívějšího dobře živeného muže.

- Nedokáže nic, sobě uškodí. -

- Přivede své šediny s trápením do hrobu. -

- Co když přece prchne? -

- Těžko povědět. Žena se supicí na čele vzhlédla na něho a zaklala: Spi se mnou. Odepřel. Věž žalární ho pohltila. -

Bude Dan jako had podle cesty, jako had rohatý podle cesty, ští-paje kopyta koně, aby jezdec spadl zpět.

- Všechno se chýlí ke spálení a k vodám, - přemýšlel jeden z dobře živených mužů, - co činit s nečistými? -

- Tento je nečistý nade vši pochybnost. -

- Ano. Hrabal a nemusel. -

Hovořili spolu ti tři dlouhý večer od času do času a do půl času, uvažovali o muži s náprstkem a shodli se nakonec na tom, že řeku nepřeleje. Oni konali svou zděděnou povinnost, byli zasloužilí.

- Objeví naše souostroví, - podotkl jeden.

- V této řece přece už nikdo nic neobjeví a nerozhlásí, - řekl třetí.

Sítě se roztáhly dostatečně daleko a paměť umírá se všemi, kteří kdy vážili chléb přesný a podpopelný. Nepovstala platnost sděleného a umrtveného, smrt zahladí dobré i zlé pro svět, který si oboje plete od doby, kdy se vinul had kolem stromu.

- Co s ním, - překáží. -

I tuk spálil na kamenech. Vysvětlovat řády považovali za zbytečné. Pociťovali nutnost ospravedlnit se, tedy zabít ho. Dámňivali se, že tím vykonají nesmazatelné dobro. Byli připravení otrávit vodní tok, aby dobro na ně padalo jako manna. Vždyť co měli dělat. I oni měli příkazy a svou výplatní pásku. Nemá-li ji on, jeho vina.

V této chvíli zapomněli na obvyklý oběd s vepřovým masem, knedlíky, zelím, po čemž následovalo pivo. Ale střetli se zároveň se dvěma špehéri.

Všichni stáli u okénka Betfegor.

Muž u výkopu slzel; nevědělo se, zda-li nařikal, nebo zda-li tekla řeka po jeho tváři. Proč jsi kdy převedl lid tento přes Jordán; abys nás zahubil, abys nás vydal do rukou Amorejského? Kéž bychom zůstali za Jordánem. Jasně slyšel, i přes meteorologické poruchy, - poskvrnili se věcí proklatou, nebudu více s vámi, leč vyhladíte-li poskvrnění. Kdo způsobil, vyhladí. Nevyhladíte-li, sešlu ty, kteří vše

vyhladí. Utvořím solné sloupy. Budou pršet ohně a deště. Co nepodlehne ohni, podlehne dešti.

Dvě věci se mu rozestoupily zdí z umělých i skutečných naplavenin od doby prámu sroubeného z dříví gofer. Řád jako moc stálá, neviditelná, ale právě proto skutečná, uskutečňovaná sebou a vidící skrze sebe dobrou zvěstí a výkon, který všechno ustavičně popíral od oné doby. Marně se dává tón zpěvákovi na neginot. Lze, jistěže, vytrhnout z Galád proti tomu i onomu, ale bude to tažení proti sobě. Muž poznal, že náprstky vysvobozují. Tento úkol v řádu, z něhož tušil jenom ohýbání oliv větrem, si sám dobrovolně zvolil. Neosvobodí množství dobře živených mužů ani špehéři. Jediný náprstek hodnoty ty i ony. Zvolil si úkol, k němuž ho nikdo nenutil; ostatně leží sám na betonové podlaze a máčí se vodou z ponorné řeky. On ji vyhrabal. Jedni se diví v úmyslu odvézt ho v řetězech, druzí, poslaní tím, kdo řekl - Zvím -, přihlížejí, aby podali zprávu.

Věděl totiž o těch i o oněch. Hrabal tu zem dost dlouho, aby mu to neušlo. Podle náprstků si spočítal kolik desetiletí. Dvacet let, vyrůstajících z keře a země, kde se mu řeklo - Sezuj svou obuv -- Učinil tak, naslouchaje dobře sobě samotnému a právě toto místo si zvolil ke svým náprstkům, ke dlabání ve špatném betonu, pak v hlíně, až narazil na pramen - řeku.

Omyl se znovu vodou v rozpacích a otáčel se v kruhu. Prohlédl pozorně tok vody a shledal, že je značně prudký, aby ho donesl tam, kde se vody slévají. Dobře živené muže, kteří ho v generacích za sebou sledovali, nehodnotil.

Vstal tedy a vodou z Jordánu, který objevil, ačkoliv všechno svědčilo proti tomu, pokropil dva muže špehéře. Při tom pravil: - Mužové, nebudiž vám divný ten příšlý na vás oheň pro zkušeni vás samých. Vždyť i vy jste ve smlouvě. Jakoby se vám něco nového přihodilo. -

A také: - Dám jíst ze dřeva. -

Pokropil potřetí dva špehéře vodou z Jordánu, který objevil. Ihned se ukázali pahorkové mnozí, a ti známí potopeni jsou.

Špehéři okamžitě odešli.

Muž se připravil plout Jordánem spodními vrstvami hornin a země.

Když špehéři vydali svědectví tomu, kdo je vyslal se slovem - Zvím -, sepisovali dobře živení muži hlášení a očekávali zvláštní premie. Sami nepodnikli nic, protože voda vystupovala a pohlcovala i samo okénko Betfegor.

- Něco potřebuješ?
- Podrž mi to slovo!

Zkřížené zuby.

Někteří mi vyprávějí, žijou
z toho.

Verš klesá k svému vrcholu.

Stopu slunce vysouší,
sandál przne o dům blíž.

Viděl jsem, jak se rodí loď.
Začalo to žebrem, končilo potopou.

Svítání prabohů, soumrak plachet. Obzor obory.
Ještě divizny, ty ano, ty tu překvétají vstoje.

Paměti je třeba napovídat.

Zázrak v sebe věří,
proto je.

Pochyby chybám předcházejí.

Svět obehnaný svými středy.

Každá vteřina má všechny světové strany.

Řeka je slepecká hůl.

..
Překovaná rtať.

..
Neprodejný tovar.
Neprodejný tver.

Chapadle, které to tak nebere.

Noc nabílejší, soumrak
vzpírá se to žít.

Růžová minulost, večerka.

Přistává na tom ztroskotání:
pašák - mělčina.

Potopy vyčerpané jako téma.

Ohni chyběla střecha nad hlavou.

Oběť, nenačatý dar.

..
Jednu věc mu upřít nelze -
nezůstale by z něho nic.

Trpělivost, osiřelý trn.

Rybí kostra kektá.

Slova však: mávají námi,
seč svedeme.

Něco se chystá,
ale k něčemu se schyluje.

Otavy se neopakují.

Sen žehral každýs krokem o bdění.

Stromy očesané listopadem:
zdánlivě se víc podobají, sobě vzdálenější.

Jedna slabika: děšť.
Jedna skutečnost: kaluže.

Příležitost stěny: stát se zdí. { Plachost je chameleón.
Partitura deště, peraký koberec.

Chlad: povrchnost, kterou odpárat nelze.

Nota je kalamář.

Slza štěstí, srdce vzhůru
nehama.

Druhý dech bezvědení.

Smrt nehleubá, jenom je sčtělá.

Ráj má svůj suterén.

Ta bída, nevědět co vzpomenout
v čase minulém.

Kruh nikdy nebloudí.

Co bych si vyprosil,
za to nepoděkuju.

Samota není svéprávná.

Můj čas je houbař.

Nic nového pod sluncem?
A nové slunce někdo viděl?

Průvan ohnul světelný paprsek.

Co jsem neviděl: že by vítz
svedl list unášený hladinou.

Obzor je tečka.

Frostopora verše, liškám
dává dobrou noc.

Doplněk k novinové zprávě

Rudé Právo z 29.10.1986 přineslo pod titulem "Výbuch v Českých Budějovicích" tuto zprávu:

České Budějovice (Od našeho zpravodaje) - V úterý 28. října v časných ranních hodinách došlo v parku na Lidické ulici v Českých Budějovicích k explozi výbušniny. V blízkosti exploze nebyla žádná osoba.

V některých budovách v okolí však byla poškozena okna a způsobeny další drobné škody. Byla přijata opatření k rychlému odstranění všech škod. Přednostně se opravují okna bytového fondu.

Okolnosti výbuchu jsou předmětem dalšího vyšetřování.

Tento příliš stručný text vyžaduje doplnění. Z uvedeného by běžný čtenář mohl usoudit, že se jednalo o jakousi okrajovou událost, způsobenou možná dokonce havárií plynu. Ve skutečnosti jde o záměrnou akci, označovanou, pokud se stane třeba v Paříži, jako bombový útok. Výbuch byl totiž tak mohutný, že probudil skoro celé město, včetně obyvatelů okrajových sídlišť. Nálož nesestávala z několika bouchacích kuliček, ale z brizantní třaskaviny, podle ústního podání vojenského původu. Také datum atentátu zřejmě nebylo zvoleno čistě náhodně.

Dále je třeba doplnit mlhavý údaj o místě události. Lidická ulice začíná za železným mostem přes řeku Malši a táhne se směrem k jihu. První budovou za mostem po pravé straně je rozlehlý Justiční palác, jehož zadní trakt zaujímá věznice. V dalším jednolitém bloku je sídlo KNV. V parku naproti, odděleném širší ulice, byly v sedmdesátých letech vybudovány dvě stavby: Krajský výbor KSČ a Muzeum dělnického hnutí. Jsou to hranaté krabicovité stavby s povrchem z hnědých obkládaček a s velkými plochami oken z dovezených neofanových skel. Tento triangl budov okázale představuje centrum řídicí moci města, okresu a kraje. Je významně doplněn Justičním palácem s věznicí, decentně situovanými poněkud stranou a v pozadí.

Do prostoru mezi sekretariátem KSČ a Muzeem dělnického

hnutí byl instalován obrovský žulový kolos ze Šumavy, přibližně kulovitého tvaru. Nádherný přírodní exemplář, připomínající Brancusiho artefakty, byl ovšem vylepšen připevněním emblému srpu a kladiva a v pozadí obestaven jakýmsi plotem z betonových hranolů. Svár těchto materiálů dosvědčuje, že i kdyby se někdy něco dokonce mohlo povést, hned je to usměrněno, obklíčeno a upraveno na patřičnou míru. Pro celý tento honosný areál se všilo lidové označení "U balvanu".

V blízkosti tohoto balvanu vybuchla nálož. Vynloubila kráter do země, roztrátila množství okenních skel budov KSČ, Muzea a KřV, tlaková vlna zasáhla ničivě široké okolí, poškodila dokonce okna obytných vilek a domů ve vzdálenosti několika set metrů za vodním tokem a dalším parkem na druhém břehu řeky.

Co měl znamenat tento rozhodně nenáhodný útok z 28. října? Připomínku marně zahlazovaného výročí vzniku první republiky, varovný projev vztahu k vládnoucí moci, nebo protest proti zahájené stavbě atomové elektrárny v Temelíně, která pokračuje bez ohledu na vůli a smýšlení lidí?

Nezbývá než opakovat velice skromné vyjádření novinové zprávy: Okolnosti výbuchu jsou předmětem dalšího vyšetřování.

Listopad 1986

Karel Pecka

Tři setkání s Vlastou Chramostovou

V jedné červencové českobudějovické neděli roku sedmačtyřicet mi připadl nepříjemný záskok. Měl jsem pro sportovní rozhlasový pořad udělat reportáž z regaty v Třeboni. Pražský reportér se nedostavil, v regionální stanici nebyla tou dobou k sehnání ani noha, tak prostě posadili do přenosového vozu začínajícího dramaturga, který sportu ovšem nikdy moc neholdoval a o veslařině neměl ani ponětí.

Třeboňským přístavištěm veslic jsem coudal otrávený a ukřivděný, měl jsem hlad a trému. K tomu se navíc připojila závist, když jsem na čestné tribuně uviděl atraktivní mladou ženu v bílém, na hlavě měla ohromný slaměný širák, po boku přítele. Kéž bych já tak jednou místo fušeřiny na nuceném pracovišti mohl se usadit mezi horní čtyři stovky na tribunách a k tomu vedle takové kočky! Ještě před odstartováním prvního závodu jsem věděl, že je to herečka z Erna a jmenuje se Vlasta Chramostová. Bylo jí tenkrát dvacet, moc se mi líbila, ale s mikrofonem v ruce v dřevěné kůlně místo rozhlasové kabiny jsem na ni za chvíli zapomněl.

Jako druhé bych si vybral setkání po devatenácti letech. Případnějši by možná bylo říct, že vlastně šlo o vpád a slovo agrese bylo by ještě výstižnější. To už jsem byl ve vinohradském divadle víc než půl roku, především jsme se všemožně pokoušeli dát dohromady divácky přitažlivější repertoár než předtím. Dařilo se nám to jen občas. Ještě horší byla

okolnost, že za celou tu dobu snad právě jen Vlasta Chramostová nedostala jedinou hereckou příležitost. Ze začátku na mé omluvné grimasy odpovídala velkorysým úsměvem, nic se neděje, chápe mou situaci a trpělivě vyčkává. Později jsme jeden druhému pro jistotu šli raději z cesty. Koncem března v šestašedesátém roce muselo v jejím hereckém reaktoru dojít k závadě, po které následovala havárie. Vpadla do sekretariátu a paní Gybasová okamžitě pochopila, že hrozí to nejhorší. Proplížila se ke mně, pošeptala, kdo přišel, a mlčky ukázala na tajná ústupová dvířka v rohu místnosti. Nevyužil jsem jejich dobrodiní; jednak mi bylo jasné, že vyhnuli se konfrontaci dneska, dojde k ní zítra, jednak mi na spořádaný útěk z bojiště nezbyl čas. Prominentní herečka /hvězda se říct bojím, neměla to ráda/ Vlasta Chramostová stanula již ve dveřích nečekajíc na pozvání. Pravou ruku na prsou, levou vysoko v povětří dala průchod erupci, za kterou by se nemusel stydět leckterý dosud činný vulkán. Tudorovská fúrie! blesklo mně hlavou a v tu chvíli mi byly zřejmé kořeny její afinity s proslulou Alžbětou doby Shakespearovy. Je známo, že herec přináší na jeviště svůj charakter, temperament i návyky. Méně často máme příležitost všimnout si, že podobně si ze svých rolí odnáší cosi "do civilu". Mágrační pohyb na této trase je zřejmě obousměrný. Vlasta Chramostová mne přibila do křesla bouřlivým monologem, komponovaným z jejích nejslavnějších královských rolí. Nebudu reprodukovat její divokou samomluvu, nebyla ostatně pro své furioso dokonale srozumitelná a já vnímal jen každé druhé slovo, protože jsem se současně musel hotovit k sebeobraně. Herečka se posléze vybouřila, pronesla

několik slov vlažné omluvy /aby se neřeklo/ a jednání uchem blahovolaně vyslechla mé stereotypní šéfovské vysvětlení. Já tenkrát už sice věděl o krásné roli pro ni, jenže díky domácí indiskreci nám ji zablokovalo jiné divadlo a jednání o to, kdo ji nakonec uvede, se vleкло. Nařadil jsem dvě alternativy. Euď si paní Chramostová počká na roli v náročnější hře na podzim, nebo kvůli ní okamžitě nasadíme čo zkoušek kostýmní konverzačku poněkud bulvárního rázu. Herečka samozřejmě /a prozíravě/ zvolila druhou možnost a tak ještě na sklonku sezóny zazářila /v té inscenaci bohužel jen ona jediná/ jako ^{šestá} žena Modrovousova. Dál už jsme pak žili ve stavu příměří, které časem nabývalo nejrůznějších odstínů korektní a nakonec i vlídné koexistence, pokud něco takového mezi přední herečkou a ředitelem divadla vůbec je možné. Byla mně velmi sympatická svou profesionální spolehlivostí, odpovědností a pracovitostí /radši bych napsal zážreností do práce/. A taky jsem cenil výrazové přesnosti a obsažnosti jejího projevu.

Váhám, které z našich setkání vybrat do třetice. Okamžitě a samozřejmě se nabízejí premiéry jejího "bytového divadla". Tento jedinečný umělecký, kulturní a politický fenomén naší divadelní historie v minulých dvaceti letech si zaslouží popsání a zhodnocení odpovídající jeho významu. Divadelní tvorba Vlasty Chramostové, po násilném ukončení její práce v českých divadelních souborech realizovaná na objevném jevištním prostoru, improvizovaném v jejím pražském bytě, není jenom jedním z článků v řetězu existence divadla

jednoho herce, jemuž ostatně v oficiální rovině dnes už nejspíš hrozí zplanění módní atrakce. Vlasta Chramostová uskutečnila své inscenace i jako výraz odhodlání uchovat si a vyjádřit nezávislost a občanskou integritu.

Diváci, kteří nikdy nezažili účast na divadle v bytě, obklíčeném policií, stěží dovedou ocenit odvahu a vůli herečky i jejích spolupracovníků.

Doufejme, že některý z našich seriózních divadelních kritiků vydá o bytovém divadle v Čelakovského sadech číslo 10 zevrubnou a objektivní zprávu. A já se mohu vrátit ~~na~~ na začátek předcházejícího odstavce k otázce, které setkání s Vlastou Chramostovou zaznamenat jako třetí. Bytové divadlo jsme odkázali povolanějšímu soudci, sám bych se rád vrátil do let, která mu předcházela. Osm let po jarní bouři v kanceláři vinohradské divadelní budovy a čtyři roky po ^{dobou} našem/podmíněném odchodu odtamtud jsme se setkali ve venkovském obydlí Vlasty Chramostové. Tenkrát směla ještě ponostinsky vystupovat v chebské inscenaci Brechtovy Matky Kuráže, psal se únor 1974, v Helsinkách se vedly platonické debaty o "uvolnění". Co však je pro mne podstatnější - zahraniční rozhlas nám publikovaly Solženicynovo Souostroví Gulag. Zdá se mi, že naše setkání ve znamení Solženicyna zanechalo v nás obou nepominutelné stopy. Na jedné straně odplavilo poslední iluze, s jejichž pomocí jsme chtěli zachránit aspoň fragmenty mladických ideálů, tak nemilosrdně zmasakrovaných. Objevila se nezbytnost solidnější bilance. Na druhé straně sama osobnost Solženicynova vyvstala před

námi jako provokující příklad. Kdoví, snad i tohle byl jeden z impulzů, které spolupůsobily k rozhodnutí Vlasty Chramostové stvořit bytové divadlo. Já osobně jsem jí za ně vděčnější o to, že v něm realizovala můj pokus o monodramatický žánr. V době, kdy už víc než deset roků mě nesměly publikovat divadlo, film, televize ani rozhlas, dala mi Božena Němcová v kreaci Vlasty Chramostové víc než většina mých kdysi s uznáváním přijímaných premiér. Navíc k tomu radost z práce bez manipulací a ideologických dozorců. A že se diváci mohli úhrnem počítat jen na pár stovek? Jediný pozorný, opravdu komunikující divák znamená víc než dav, dřímotně zahleděný na televizní obrazovku.

Společný známý řekl mi jednou asi tři roky po našem vynuceném odchodu z vinohradského divadla: "Přiznejme si už konečně, že nám ujel vlak." Odmítl jsem to tenkrát a stejně tak i dnes si myslím, že jen každý sám nakonec může rozhodnout o tom, co a jak dál, a zda milost návratu na oficiální jeviště za cenu bezpodmínečné poslušnosti a rezignace je opravdu náš "vlak". Když člověk musí občas vyslechnout stesky svých navenek šťastnějších divadelních a filmových kolegů, kteří - přestože ujíždějí pohodlně v onom expresu popularity, úspěchu a prosperity - nařikají na nesnesitelné poměry v branži, na tupost šéfů a intriky soudruhů, na klikaření, výdělkaření a celkový úpadek profese, nemůže ho nenapadnout moudrost lidštějšího učení: co platno člověku, kdyby celý svět získal, ale na duši své škodu utrpěl.

Letos na podzim kalendář Vlastě Chramostové připomíná jubileum. K obecné škodě výročí pouze privátní, nikoli pracovní. Těch dvanáct roků, po které se významná herečka nesměla objevit na jediné divadelní scéně, před kamerou ani před mikrofonem, znamená oboustrannou, dnes už nenapravitelnou újmu. Především však je to svědectví o morální a kulturní úrovni systému, který nenahraditelné hodnoty jako nadání, tvůrčí osobitost či charakternost potlačuje ve prospěch přizpůsobivosti, vynucené poslušnosti a předstírané loajality.

Vlastě Chramostové k narozeninám v listopadu 1986

M i l ý   J e n e   S k á c e l e ,

bylo to někdy v první třetině let padesátých, po prvním tá-
ní, po kterém ledy zase rychle tuhnou. Jeden pražský kritik
právě v čerstvém úvodníku Literárních novin denuncoval Tvou
báseň Cikánky, že vrací do naší poezie subjektivismus. Vy-
šla v Literárních těsně předtím. Imponovala mně, jako jsi
mi imponoval Ty. Drsná, uzlovatá, plná zámlk - dnes bych
řekl: dotýkaná tajemstvím -, úporná ve snaze přesně pojme-
novat. Tak ji vidím ve vzpomínce. Jaká byla skutečně, ne-
mohu říci. Nikdy se neobjevila v žádné Tvé knížce, umíš být
na sebe velmi přísný. Útok na ni jsem prožíval osobně, s pl-
nou vahou svých patnácti šestnácti let. Bylo to v sobotu,
šels k rodičům do Králova Pole, já ze školy, potkali jsme
se a byla z toho dvouhodinová procházka. Byl jsem na ni ve-
lice pyšný. Takhle jsi mě nikdy předtím nevyznamenal. Vzpo-
mínáš si? Tenkrát se o literární dorost až nepřírozeně pečo-
valo, a tak mě jako svazáckého textaře začali zvat na schůz-
ky v pobočce Svazu spisovatelů. Jednali tam se mnou daleko
líp, než jsem si zasloužil. Mikulášek a Kainar četli mé rý-
mované slohové úkoly, které jsem pokládal za básničky, a i
když mi je nechválili, naopak, přece jen se mnou mluvili váž-
ně. Byla v tom jakási laskavost, kterou obdivuju o to víc,
oč méně jsem jí sám schopen. Kdežto Ty ses mračil. Aspoň se
mi to zdálo. A mlčel. A já bych právě za Tvé slovo byl dal
nevímco. Znal jsem od Tebe pár veršů z novin, ale byl jsem
si, přísahám, už tehdy jist, že jsi básník, a velký. Toho

49

slova jsem se tehdy v sobotu doškol. Bylo o chlapcích a divkách, kteří se na přání rodičů učí hrát na klavír, naučí se a někteří se pak úspěšně živí výrobou not. Skutečný muzikant však dělá hudbu ze sebe, ze svého osudu, a kde ten osud chybí, nemůže vzniknout jediný opravdový tón. To, čemu se říká řemeslo, jsou vnitřní zákony básnickovy bytosti. Všechno to byl rozvlínutý aforismus a já jen trapně tlumočím jeho smysl. Jeden příměr si však pamatuju doslova. Může se stát - řekls -, že takový muzikant potřebuje na klaviatuře jedenáctý prst, a tak ten tón proti všem pravidlům udeří nosem. Diví se mu, odsuzují ho, snad ho i vyženou z pódia. Ale on nemohl a nemůže jinak. Naslouchá dovnitř, ví, co slyší, a co tudíž musí psát. Velice se mi to líbilo. Byl jsem přesvědčen, že to platí na dálku tomu denunciantovi. Ale tak jednoduché to tuším nebylo. Byl jsem premiant a taky jako autor jsem si moc přál dostávat hezké vysvědčení. I od Tebe. Nikdys mi je nedal. Trápil jsem se nad tím a dokonce se Ti po studentsku mstíll. Celou tu dobu, co jsem se pohyboval ve Tvé blízkosti, po celá šedesátá léta. Když si to zpětně promítám, je to špatný film. Myslíím, že chápu, proč jsi mě už ~~nikdys~~ od začátku neměl rád.

Upřímně Ti za to děkuju.

Milan U h d e

K šedesátinám Jaroslava Marka

Generace Jaroslava Marka byla někdy nazývána generací modrých košil. Jaroslav Marek však modrou košili nikdy nenosil, stejně jako značná část příslušníků jeho generace. Pokud bychom měli pro tuto generaci najít nějaké vhodnější označení, snad bychom ji nazvali generací se zvláštními osudy. Platí to zvláště o historících, kteří k této generaci patří. Kolik z nich mělo potíže se sehnáním kvalifikovaného místa, kolik z nich skončilo svou kariéru v nejlepších letech, kolik z nich se octlo ve vězení? A kolik z nich žilo pod hrozbou, že nedokončí svá studia, že ztratí své zaměstnání nebo možnost publikovat? Ale osud Jaroslava Marka má své zvláštní rysy i v rámci této generace se zvláštními osudy. V šedesátých letech požíval mezi historiky velké úcty, byl pokládán za naději, za někoho, kdo už patří nebo bude brzy patřit ke špičce soudobé české historiografie; dnes o něm již mladší generace historiků mnoho neví. Pokud o něm něco ví, je pro ni historikem, který se zabýval především dějinami našich měst ve 13.-16. století, ačkoliv to nebyl obor, ke kterému směřoval, který mu byl vlastní a v němž už také něco vykonal. Tím byly dějiny historiografie, dějiny myšlení a kultury. Při čistkách mezi historiky, k nimž došlo po roce 1969, většinou ztráceli svá místa historikové, kteří byli vyloučeni z KSČ nebo se /ač členy strany nebyli/ roku 1968 výrazně politicky angažovali; Marek nikdy členem KSČ nebyl a výrazná politická činnost se mu vyčítat nemohla. Své místo a možnost publikování prý ztratil proto, že "nepracoval marxisticky".

Abychom si vysvětlili tyto zvláštnosti, je nezbytné znát základní údaje o jubilentovi. Původně se jmenoval Jaroslav Komárek a narodil se 27. listopadu 1926 v Nitře, kde jeho otec, ruský legionář, sloužil jako poddůstojník československé armády. Na Slovensku prožil své dětství a začal tam také chodit do školy, samozřejmě se slovenským vyučovacím jazykem, protože české školy na Slovensku nebyly. Roku 1935 se rodina přestěhovala do Erna a Jaroslav Marek vstoupil na reformní reálné gymnázium v Králově Poli. Ny gymnáziu jej zastihla okupace a válka; v zá-

ří 1944 byl jako začínající septimán nasazen k "luftschutzu". Po válce dokončil gymnázium a roku 1946 si po maturitě zapsal na filozofické fakultě tehdejší Masarykovy univerzity češtinu a dějepis.

V té době se angažovala značná část studentů politicky a působila v politických stranách. Jaroslav Komárek k nim nepatřil, přesto měl po únoru 1948 problémy - nedovedl totiž mlčet o věcech, s nimiž nesouhlasil. Tentokrát vše dobře dopadlo, mohl dostudovat. Státní práci mu zadal profesor Rudolf Urbánek, týkala se Hádání pravdy a lži od Ctibora Tovačovského z Cimburka. I když téma souviselo s oběma jeho obory, příliš jej nezaujalo a nikdy se k němu již nevrátil. Lákaly jej spíše dějiny literatury 19. a 20. století. Chtěl napsat disertační práci o F.X. Šaldovi, ale profesoru Antonínu Grundovi se toto téma nezdálo být počátkem padesátých let vhodné a tak se Jaroslav Komárek vzdal snahy dosáhnout doktorátu. Po ukončení studia a vojenské prezenční služby se dostal do Mikulova, kde učil na gymnáziu i na devítiletce. Zabýval se nadále dějinami literatury a otiskl drobné příspěvky v brněnském Hostu do domu.

V padesátých letech se pro absolventy vysokých škol otvírala spousta nových příležitostí. Fakulty se zalidňovaly asistenty, byly zakládány ústavy Československé akademie věd. U historiků byly ovšem tyto možnosti zpočátku otevřeny především pro studenty a absolventy, kteří byli členy KSČ nebo byli ochotni do strany vstoupit. Až za několik let se po této stránce poměry poněkud zlepšily, i nestraníci měli někdy jistou šanci. Jaroslav Komárek, kterého zhoršující se postavení učitele nemohlo uspokojovat, se dvakrát zúčastnil konkursů. Poprvé to zkusil na katedře bohemistiky brněnské filozofické fakulty. Neuspěl - konkurs byl vypsán pro předem vyhlédnutého kandidáta. Podruhé se přihlásil v červnu na konkurs v brněnské pobožce Historického ústavu ČSAV. Komisi /F. Graus, B. Šindelář, J. Kolečka/ ohromil především svou znalostí cizích jazyků. Místo vědeckého pracovníka sice nedostal, ale byl přijat za interního aspiranta; jeho školitelem se stal akademik Josef Macek.

A tak byl od října 1956 Jaroslav Komárek zaměstnancem Historického ústavu. Pod tímto jménem jím nebyl dlouho. V červenci 1957 se oženil. Z hlediska jeho životních osudů to byl jistě významný krok; byl počátkem trvalého a harmonického spolužití

dvou ušlechtilých lidí. Pro nás je důležité i to, že současně změnil své příjmení. Lze říci, že v této změně jména bylo i něco symbolického: z literárního historika Jaroslava Komárka se stal historik Jaroslav Marek. S tímto jménem se začali brzy setkávat čtenáři odborných historických časopisů, zvláště časopisu Matice moravské: již v ročníku 1957 je Jaroslav Marek podepsán pod první recenzí, v dalším ročníku pod první studií; současně se jeho zkratka J. Mk. objevuje i pod prvními zprávami o literatuře v Československém časopise historickém. Marek ovšem v té době zvládal především své aspirantské zkoušky a pracoval na své kandidátské práci. Její téma bylo - vzhledem k jeho dosavadnímu zaměření - zcela nové: sociální, demografický a hospodářský vývoj měst v 15. a 16. století. Jaroslav Marek pravděpodobně usoudil, že za stávajících poměrů by bylo pro něho dosti obtížné psát o kulturních dějinách.

Jako většina historiků, kteří se po válce u nás zabývali dějinami měst, navazoval pochopitelně i Marek na odkaz Bedřicha Mendla. Přikročil však také k rozsáhlému studiu domácí a zahraniční literatury. K podnětům, které mu dala tato literatura, připojil pak svou píli a invenci. A tak vznikla řada prací, které mají značnou hodnotu. Ve své prvotině aplikoval metody, které byly u nás zatím použity především u větších měst, na zkoumání struktury městečka /Zdár v patnáctém století - Složení obyvatelstva poddanského městečka, Časopis Matice moravské 77, 1953, str. 28-53/. Ve své kandidátské práci, kterou úspěšně obhájil v březnu 1960, zpracoval rejstříky a hlavní knihy městské sbírky z Brna, Olomouce, Jihlavy a Znojma z 15. a 16. století. Byla to práce svým záběrem u nás neobvyklá - převažovaly rozborů týkající se jednoho města a jednoho nebo několika málo pramenů. Na základě této široké heuristiky sledoval Marek demografický, sociální a do jisté míry i hospodářský vývoj několika měst v dlouhé časové rovině a dospěl tak k novým a solidně založeným výsledkům. Pro tisk svou kandidátskou práci značně zkrátil, někdy na škodu věci /Společenská struktura moravských královských měst v 15. a 16. století, Praha 1965/. Již dříve publikoval řadu studií, z nichž některé sledovaly městské dějiny z jiného pohledu a na základě jiných pramenů /O velikosti moravských měst v minulosti, Vlastivědný sborník moravský 15, 1960, str. 293-300; Lidnatost Brna v 14. až 16. století, Brno v minulosti a dnes II,

1960, str. 125-147; Areál středověkých měst, Sborník Matice moravské, 80, 1961, str. 227-237; Řemeslná výroba moravských měst v 16. století, SbMM 81, 1962, str. 124-154; O studiu městského přistěhovalectví, SbMM 79, 1960, str. 86-111/. Poslední z uvedených studií vycházela ze zpracování zápisů o přijímání měšťanů města Ivančic v 16. století a je důležitá i tím, že Ivančice hrály tehdy významnou úlohu v kulturním životě českých zemí. Marek zpracoval také brněnské zápisy o přijímání měšťanů z konce 18. a počátku 19. století, ale v tomto případě jak časový posun, tak i název článku /Základy obrozenecké společnosti v Brně, BMD 3, 1961, str. 63-71/ již do jisté míry signalizovaly, že se pracovní zaměření Jaroslava Marka obrací novým směrem.

To ovšem byla už šedesátá léta, v nichž se změnilo nejen Markovo pracovní zaměření, ale také jeho působení a jeho postavení mezi českými historiky. Příčiny těchto změn byly dvě. Na jedné straně to byla skutečnost, že čím dál větší počet historiků ho začal poznávat a uznávat, a to jak na základě četby jeho prací, tak z osobního kontaktu. Na druhé straně to byla změněná atmosféra: pomalu odumírala etapa naprosté nadvlády schematismu a dogmatismu ve společenských vědách i v životě celé společnosti a prostor pro normální lidské mluvení, uvažování i psaní se značně rozšířil. Za těchto okolností se Jaroslavu Markovi nabízely nové možnosti.

Jeho novým ústavním úkolem se staly dějiny historiografie. Marek se tak dostal tam, kde se cítil nejlépe a kde mohl nejlépe vykonat. Trvalo ovšem ještě nějakou dobu, než se novému úkolu mohl plně věnovat a přepracovával pro tisk kandidátskou práci. Přesto publikoval již v první polovině šedesátých let několik studií a článků, které se zabývaly novým tématem /Poválečná literatura o dějinách moderní evropské historiografie, ČSČH 11, 1963, str. 790-804; K Šafaříkovu místu v dějinách naší historiografie, in Odkaz P.J. Šafaříka, Bratislava 1963, str. 31-39; České dějepisectví devadesátých let 19. století - Na okraj Šustových vzpomínek, SbMM 83, 1964, str. 234-241; Tradice osvícenství a moderní historiografie, ČSČH 12, 1964, str. 498-513; Problémy a praxe studia dějin dějepisectví, Sborník prací filosofické fakulty brněnské university, 11, 1964, str. 5-25; Kapitola z dějin historické vědy v Brně: L.K. Hoffmann, BMD 7, 1965, str. 49-55/. Je zajímavé, že po této záplavě titulů z let 1963 až 1965 mu vyšla v druhé polovině šedesátých let v našich od-

borných časopisech jediná studie /Osvícenské dějepisectví v českém historickém myšlení, ČMM 87, 1968, str. 187-210/. Odmělení bylo ovšem zdánlivé. Marek připravoval svou druhou, třetí a na konec i čtvrtou knihu.

Kniha o historismu, kterou Marek odevzdal do nakladatelství Academia roku 1966 nebo 1967, je dílo v české historické literatuře do jisté míry ojedinelé. Naše literatura zabývající se teorií dějin a obecným vývojem dějepisného bádání je totiž dosti chudá. Teoretické práce jsou ostatně od většiny historiků přijímány s jistými rozpaky - pokud je vůbec čtou. Někdy právem.

Marek o teoretických dějin z řad filozofů sám napsal: "Pohybují se takřka výhradně v okruhu svého abstraktního myšlení a vyvíjejí předivo svých úvah ze svých představ o historickém poznání, ne z analýzy praxe historiků" /ČSČH 17, 1969, str. 729/. U Marka toto nebezpečí nehrozilo. Nejen proto, že přečetl spoustu historické literatury, nejen proto, že nikdy nepodceňoval konkrétní historický výzkum, ale také proto, že se sám tímto výzkumem zabýval. Jeho kniha neobsahuje jen výklad o tom, co je to historismus a co znamenal ve vývoji dějepisectví, ale také stručný přehled světové historiografie. Historismus nebyl ovšem jen určitým směrem v rámci dějin historiografie, byl také součástí přístupu širšího okruhu lidí k minulosti a přítomnosti. Marek se samozřejmě zabýval i tímto aspektem historismu a jeho kniha tedy nebyla jen dílem o dějinách dějepisectví, ale také o dějinách lidského myšlení a kultury.

Kniha o historismu ukázala, že Marek nasměřoval k tomu stát se odborníkem na určitý úsek historického vývoje, jak je to obvyklé u většiny historiků. Předmětem jeho zájmu byly dějiny, celé dějiny jako součást lidského myšlení i lidské existence. Právě proto si uvědomoval, že by historiografie ztrácela v duchovním životě společnosti půdu pod nohama, kdyby vytvářela jen díla určená odborníkům-historikům. Nešlo mu přitom o literaturu faktu nebo o popularizaci dějin, i když obojí dovedl ocenit. Svůj osobní úděl viděl jinde. Sám o tom napsal: "Věřím, že budoucnost historické vědy, která se nechce stát jen esoterickým učením a míní spoluvytvářet kulturní, intelektuální prostředí, jež je předpokladem jeho existence, záleží i na tom, aby se její formou stal právě závazný a s fakty spjatý esej" /Světové dějiny, ČSČH 14, 1966, str. 217/. Sedesátá léta mu poskytla několik příležitostí,

aby mohl psát pro širší publikum. Podílel se na sestavení příručky ABC světových dějin /Praha 1967/: sepsal zde partie o dějinách 18. a počátku 19. století. Velmi významná byla jeho spolupráce s časopisem Dějiny a současnost. Zahájil ji roku 1962 článkem o středověkých velkoměstech /č. 5, str. 13-15/, plně se jeho spolupráce s tímto časopisem rozvinula v letech 1964-1965 a 1968-1969, kdy byl také členem redakční rady. V těchto čtyřech ročnících otiskl kromě několika delších a kratších glos patnáct článků /Novorankovci a Gerhart Ritter, 6/1964, č. 8, str. 9-11; Marc Bloch-Lucien Febvre-Annales, 6/1964, č. 9, str. 28-30; Johan Huizinga a kulturní historie, 6/1964, č. 10, str. 31-33; New History a Ch. A. Beard, 6, 1964, č. 11, str. 11-13; Midway 1942, 7/1965, č. 2, str. 28-30; Jaroslav Goll, 7/1965, č. 3, str. 28-30; Alexis de Tocqueville aneb Amerika očima Francouze, 7/1965, č. 5, str. 7-9; O velkém tématu, smysl dějin, 10/1968, č. 5, str. 30-33; Glosy o filosofii, historii a pozitivismu, 10/1968, č. 8, str. 19-21; Josef Šusta, 10/1968, č. 10, str. 28-31; Historik v proměnách francouzské university, 10/1968, č. 12, str. 31-33; Fernand Braudel v dějepisectví naší doby, 11/1969, č. 3, str. 18-21; Strukturalismus pro historiky, I. Prologomena, II. Claude Lévi-Strauss, III. Michel Foucault, 11/1969, č. 6, str. 18-21, č. 7, str. 16-19, č. 8, str. 13-15/. Již z názvu těchto článků je zřejmé, že jako celek tvoří přehled o nejdůležitějších směrech a osobnostech světové historiografie konce 19. a značné části 20. století; zastavením Dějin a současnosti roku 1969 ovšem tento přehled, psaný s hlubokou znalostí látky, nemohl být ukončen. Ale Marek nezůstal jen u časopiseckých článků. Pro nakladatelství Svoboda připravil sborník o kulturních dějinách, do něhož napsal jednu ze tří úvodních studií a vybral řadu statí světových historiků, kteří se zabývali kulturními dějinami. Na samém konci šedesátých let pak rozepsal pro melantrišské Odkazy knihu o Jaroslavu Gollovi.

V druhé polovině šedesátých let vrcholí také Markova práce kritická. Marek celkově publikoval přes 50 recenzí a více než dvě stovky zpráv o literatuře. Počet jistě úctyhodný, zvláště když si uvědomíme, že toto množství bylo otištěno během pouhých 13 let. Ale mnohem důležitější než kvantita je kvalita Markových recenzí a zpráv. Téměř nikdy jim nechybí zařazení posuzovaného díla do celkového kontextu historického bádání a jeho zhodnocení;

jako kritik dovedl být Marek neúprosný, i když se vyjadřoval zdvořilou a jemnou formou. Když už jsme u formy: stejně jako na jeho knihách, studiích a člancích můžeme i na jeho recenzích vychutnávat jeho styl. Lze předpokládat, že by se z Marka, kdyby ve své kritické činnosti pokračoval, stal jakýsi historický F.X. Šalda. Markovy recenze a zprávy svědčí také o jeho širokých zájmech a vědomostech: psal nejen o literatuře historické, ale také o dílech literárněvědných, filozofických a hudebněvědných.

Marek se přitom kritickou činností zabýval i jiným způsobem. Od roku 1966 byl členem redakce Sborníku /později Časopisu/ Maticе moravské a měl na starosti právě oddíl recenzí. Ten se pod jeho vedením zcela změnil. Do jeho nástupu tvořily recenze v Matici soubor toho, co kdo přinesl, Marek se snažil shromáždit recenze o nejdůležitějších historických dílech, která vyšla; získal přitom dosti široký okruh spolupracovníků, a to nejen brněnských. Byla již zmínka o tom, že Marek byl také členem redakčního kruhu Dějin a současnosti. Ale ani redakční činností nekončí výčet jeho aktivit. Externě působil na filozofické fakultě brněnské univerzity. V historických proseminářích i seminářích uplatnil své vědomosti i své pedagogické schopnosti a na posluchače hluboce zapůsobil. V druhé polovině šedesátých let se také dvakrát studijně rozjel do ciziny. Roku 1965 obdržel tříměsíční stipendium na univerzitě v Aix-en-Provence; zpracoval zde téma z hospodářských dějin Provence v 16. století, studii otiskl později časopis Cahiers du Centre d'études des sociétés méditerranéennes. Roku 1969 pak pobyl několik týdnů na univerzitě v Marburgu.

Léta 1968–1969 prožil Jaroslav Marek obdobným způsobem jako většina z nás. Ale výrazně se politicky neangažoval, považoval za důležitější působit nadále intenzivně při rozvíjení historického i obecně kulturního myšlení. Viděli jsme, že ani jeho tehdejší četné příspěvky v Dějinách a současnosti nemají aktuální politický kontext. Přesto ho postihlo období "normalizace" velmi tvrdě. Už roku 1969 byla jeho kniha o historismu vyškrtána z plánu nakladatelství Academia. Zanedlouho vyřadilo nakladatelství Svoboda již vysázený sborník o kulturních dějinách. Nakonec i nakladatelství Melantrich odmítlo vydat již sepsanou knihu o Jaroslavu Gollovi. Při "reorganizaci" Historického ústavu na jaře 1970 byla Markovi dána smlouva na pouhý jeden rok. Markovi bylo jasné, že se svým nezávislým přístupem k dějinám historiografie i ke kulturním dějinám obstát za daných

poměru nemůže. Vrátil se tedy k hospodářským a sociálním dějinám pozdního středověku /Městská síť na Moravě v 15. a 16. století, CMM 90, 1971, str. 281-303/. Ale ani to nepomohlo. Smlouva mu už nebyla prodloužena, přesněji řečeno, byla mu prodloužena o pouhé dva měsíce. 1. března 1972 přestal být pracovníkem Československé akademie věd.

Bylo již řečeno, že Jaroslav Marek se nikdy výrazně politicky neangažoval. O jeho vyhození z ústavu tedy pravděpodobně nerozhodli političtí činitelé, ale lidé z okruhu, který tehdy měl v oblasti historických věd moc v rukou; že přitom závist k Markovým přednostem a snad i pocit méněcennosti vůči němu mohly sehrát jistou úlohu, nelze vyloučit. Ale ať tomu bylo jakkoliv, pro Marka znamenala léta 1969-1972 pohromu. Téměř všechno, co vytvořil koncem šedesátých a počátkem sedmdesátých let, nemohlo vyjít. Kromě několika recenzí a již uvedené studie týkající se městských dějin mu byl otištěn doslov k Úvahám o světových dějinách od Jacoba Burckhardta /Praha 1971/; jeho jméno však není uvedeno ani v tiráži ani v obsahu knihy. Mnohem důležitější je jeho podíl na zpracování Přehledných dějin českého a slovenského dějepisectví /Praha 1973, 1977/, jednoho z nejcennějších děl, která u nás v posledních desetiletích vznikla. Markovy jsou zde kapitoly o vývoji evropské a světové historiografie. Jeho jméno ovšem v obou svazcích uvedeno není, aby knihy mohly vyjít. V žádném případě zde nešlo o nečestné jednání ze strany hlavního autora Františka Kutnara, s nímž byl Marek v přátelských stycích až do jeho smrti.

Kromě pocitu zmarněné práce stály ovšem před Markem problémy existenční. Koncem roku 1971 se mu naskytly dvě možnosti: místa odborného pracovníka v Univerzitní knihovně a v Moravském muzeu. Protože měl možnost druhou, vzdal se možnosti první ve prospěch stejně postiženého kolegy. Ale s místem v muzeu to nevyšlo a Marek byl bez místa. Uchytil se nakonec přece jen v knihovně, ale pouze na místě informátora ve studovně. Jeho postavení v knihovně se naštěstí časem zlepšilo, do důchodu jde koncem roku 1986 jako vedoucí oddělení. V knihovně za patnáct let své činnosti odvedl nepochybně kus poctivé práce. Ale jako historik skončil svým odchodem z akademie v roce 1972, tedy ve svých šestačtyřiceti letech. Od té doby z oboru historie již nic nenapsal a nepublikoval /ač by dnes snad už publikovat mohl/, ani se nepokusil svá

sepsaná a nevydaná díla nějakým způsobem zveřejnit. Zklamání, únava z práce v knihovně, nemoc a především nemocnost oslovovat čtenáře způsobem jemu vlastním a jím chtěným, to vše vykonalo své.

Poslední velké Markovo dílo je kniha o Jaroslavu Gollovi. Je to zvláštní shoda okolností. Existuje totiž řada výrazných rysů, které má Marek s Gollem společné: sečtěllost, znalost cizích jazyků, univerzální chápání dějin, široké kulturní zájmy, pedagogické vlohy, noblesa, ušlechtilost. Zcela rozdílné byly ovšem možnosti, které byly oběma dány. Jak zcela jiný je třeba už počátek jejich dráhy historiků! A jak odlišný byl čas, který jim byl k historické /i pedagogické/ práci vyměřen! Marek měl vlastně všeho všudy patnáct let na to, aby ukázal, co je a co umí - a to mu jeho nejdůležitější práce, které v tomto nedlouhém období napsal, nakonec nevyšly.

Zijeme u nás v období, které se - mezi jiným - vyznačuje až neuvěřitelným mrháním a ničením talentů. Kde je naděje, že by nějaký strom mohl vyrůst příliš do výšky, tam se mu usekne špička. Kde je naděje, že by se nějaký strom mohl bohatě rozkošatit, tam se mu uřežou větve. Bdělí zahradníci, pocíťují hrůzu z vašeho díla! Osud Jaroslava Marka je jedním z mnoha příkladů. Oráči byl odebrán pluh v okamžiku, kdy za ním začala být patrná stále hlubší a výraznější brázda. A to ještě můžeme být rádi, že i tu mohl vyorat. Kež by čerstvý šedesátník, snad nejvzdělanější historik své generace, našel dost sil k tomu, aby v brázdě pokračoval.

Jaroslav Mezník

335

Iná láska /Koliba, 1985/

námet : Jiří Křižan
scenár : Křižan, Trančík
kamera : Alojz Hanúsek
hudba : Marián Varga
hrajú : Maroš Kramér
György Cserhalmi
Zlata Adamovská
réžia : Dušan Trančík

Niečo je inak.

Trančíkovu "Inú lásku" som spomedzi svojich priateľov videl prvý. Film sa mi páčil a v rozhovoroch som ho označil príťažlivým termínom "realistický". Ba vraj som bol povedal, že je to "výborný film". Neviem, možno... proste stalo sa mi, čo už neraz: za svoje pochvaly som musel zaobstarať lístky. Vykúpil som skoro celý rad a čakal som, koľkí zasa neprídu. Iste to poznáte. Tentoraz ale výnimočne neprepadla ani jedna vstupenka. Už som myslel, že sa karta môjho osudu obrátila - ale nie. Neskôr som si spomenul, že som mal kúpiť lístok aj Karčimu, ktorý prisahal, že príde. Teda nebyť mojej chyby, osud by nechybľl.

Ak ste zažili prepadnuté lístky, potom poznáte aj Charybdu kolektivismu v kultúre: niekto zmizne, druhý strúha kyslé grimasy,

niekto nešťastného pozývateľa zozadu opluže. Ani Trančík všetkých nenadchol. Poľovica kamarátov sa po krátkom ošívaní vyparila. Zvyšok sa presunul z jedného kraja bratislavského centra na druhý. Smradlavý Slovan sme zamenili za zadymenú Luxorku a mdlá debata nie a nie zaiskriť. Chcel som sa zapojiť a keď ktosi povedal čosi o "dobrých momentoch" horlivo som pritakal: "plne súhlasím". Nik si to nevšimel. Potom som zažiaril ešte raz: "... jasné, Hollywood nie je Koliba!". Ostatní neboli oveľa duchaplnejší. Keď sa zdalo, že preváži názor, že film bol nerealistický, schématický zlepenec, zaplatil som svoje tri sódy a nenápadne zmizol.

Z Luxorky domov mám len kúsok. Ale i za tú chvíľku som videl to, čo nočnú Bratislavu zvyčajne charakterizuje. A to som kráčal centrom, osvetlenými ulicami a pri dvoch incidentoch boli neďaleko príslušníci ZNB /s nezáujmom sedeli v autách/. Ani sa mi to tu nechce opisovať. Podstatné je čosi iné. Pocítil som, že Trančík zachytil niečo pravdivé nielen o vidieku, o archetypoch slovenského života - ale že okolo seba /a v sebe/ vidím nitky a koreňky, ktoré ma s tou ďalekou a zaostalou skutočnosťou spájajú.

V ďalšom sa tento pocit pokúsím rozviesť. Nemám úmysel presviedčať toho, komu sa film nepáčil. Skôr by som chcel s tými, ktorým sa páčil, prísť na to, čo nás vlastne zaujalo. Lebo - úprimne: Koliba nie je Hollywood.

Nad príbehom.

Príbeh "Inej lásky" sa odvíja od počiatku až do konca v prostredí odľahlej slovenskej dediny. Protagonista /mestský mladík/ sem prichádza vrátiť tisíc korún, ktoré prijal za nelegálnu interupciu. Čoskoro pochopíme, že jeho čin bol odhalený a mladík vylúčený zo štúdia. Ocitol sa mimo sociálnej štruktúry,

v existenčnej a zdá sa že i v existenciálnej kríze. Nečakane a trochu neracionálne sa rozhodne prencovať a vzápätí dokonca zostať.

Práve táto časť príbehu sa niektorým recenzentom zdala "nedostatočne osvetlená" /Večerník/ alebo "nejasná" /Práca/. Skutočne, zdá sa, že vzťah k Marte je na to prislabým motívom. Ani v ďalšom deji sa Peter nespráva tak, aby sme si mohli myslieť, že prišiel vyslobodiť svoju interupčnú lásku. V jednom z mála dialógov s Martou povie iný dôvod: jeho dedo prežil v podobnej dedine celý svoj život. No Peter nevyzerá ani na toho, kto by chcel prežiť kópiu dedovho rustikálneho života. V dedine sa ne-usídľuje natrvalo a celkove sa chová ako na exkurzii /napr. jogging/. Keď nám teda režisér nepodáva jasné vysvetlenie, mohli by sme sa dohadovať sami. Napadá ma niekoľko možných vysvetlení - ale myslím, že nejde o podstatu príbehu. Nejasný motív jeho pobytu nespochybňuje reálnosť ďalších udalostí. Vieme, že takéto čosi sa môže stať a iste i stáva. To, čo nasleduje, je potom už kauzálne presné a hodnoverné. Peter si nájde podnájom u starého Perháča a čoskoro pritiahne pozornosť tých, ktorí v dedine vládnu. Režisér nás ušetrí rozvláčnosťami a v priebehu pár minút nás privedie k okamihu, keď Peter vytiahne svoju prvú kontru. V partii drevo-rubačov, ktorých vedie Jonáš /Jonáš je vodca smečky, on jediný mchol prišelca osloviť, potom vyskúšať a na ňom bude aby vyniesol súd/, odmietne peniaze za švindľe s drevom. Jonáš je skúsený šéf, spozornie, ale nechá ešte šancu. Zasmejú sa, vyceria zuby, no Peter hodenú kartu nestiahne. Zoči - voči rastúcemu nepriateľstvu dediny sa Petrova prítomnosť mení z nejasného rozmaru na otázku sebaúcty. Znie to trochu pateticky? Áno, máte pravdu. V Petrovi nie je nič patetické, Trančík postavil skôr bežný typ súčasníka, ktorému je romantika bcja so zlom cudzia. Peter netrvá na konfrontácii. Je pripravený odísť, ak to pôjde s ako-tak vztýčenou hlavou. Raz či dva krát sa už balí. No neodíde. Zdá sa, že Peter, nedávno ešte Bratislavčan, medik... proste človek so svojou "úrovňou" - by útekem stratil posledný zvyšok svojej nalomenej sebadôvery. Vydrží bitku, neujde ani po pokuse zabiť ho podpíleným stromom. Až útok na jeho starkého mu dá šancu na čestný odchod.

Ale je neskoro. Dedina ho už nemôže pustiť bez súdu. A Peter nemá inú voľbu: vedený situačnou logikou tohoto sveta sa namiesto v autobuse ocitá v krčme uprostred svojich nepriateľov.

Zábava sa roztáča a obrad prijímania nového člena poľovníckej partie /tunajšej elitnej mafie - mimochodom týmto nováčikom je Martin nastávajúci/ by mal diváka upozorniť, že aj celé ďalšie dianie má obradný ráz. Nič nie je náhodné. Jednotlivé postavičky vystupujú so svojou rolou /opilec, smilník, zabávač, odstrčený atď./ . Vývoj večera je tiež zákonitý. Príde i čas zmierovania. Tento večer ho využije "vzbúrený" drevorubač, ktorý omylom dostal to, čo bolo nachystané na Petra. Pochopiteľne sa musel za čas správať urazene, cítiť sa poškodený. Mal nárok, veď strom ho takmer zabil. Jonáš to uznával a vzbúrenca nestrestal ani keď odmietol dar na zmierenie. Teraz je čas, aby sa veci vrátili do starých koľají. Drevorubač prestane trucovať a stáva sa poddaným. Je v tento večer šanca aj pre Petra? Sotva. Keď Jonáš ponúkne zmierenie s tým, že žiada aby Peter urobil potrat jeho "nešikovnej husi" /čašníčka/ vie, že Peter /na odchode pohnevaný s celou dedinou, vyhnaný, ale nezlomný/ jeho provokačnú ponuku nepríjme.

Ba zdá sa nám, že pri tom ťažkom zosunutí, ktorým si Jonáš sadá k Petrovi, ho tlačí k zemi rola, ktorú bude musieť túto noc odhrať.

Peter neudrie hneď. Uvedomí si, že vykladá definitívnu kartu. Slabý úder sotva stačí na to, aby Jonáša zhodil zo stoličky. Vidíme, že sa zviecha a zdá sa, že Petra zasiahne blesková odplata. Ale to by narušilo obrad. Nie sme na divokom Západe, kde zrazený pištoľník bez otáľania vraždí. V ďalšom zábere Peter nečakane vychádza von z krčmy - sám a nezranený. Dokonca za ním vybehne Marta a stihnú si spolu vymeniť niekoľko viet. Kde je zatiaľ Jonáš? Zaváhal ~~že~~ odhrať svoju rolu? Keď Petrovi dával provokačnú otázku, možno dúfal, že bude stačiť ak ho skaličí /iste by do toho vtiahol celú krčmu, takže by mu neprischla ani vina/, alebo hádam len zosmiešni /napr. by ho mohli nahého popreháňať po potoku, čo tečie stredom obce, alebo donútiť oblizovať chlapom baganče... niečo také by ho v očiach dediny odpravilo podobne ako fyzická likvidácia/. Napokon - bola tu aj malá možnosť, že Peter povie, že potrat

urobí. Tak by bol vlastne tiež "zlikvidovaný". Všetky tieto možnosti tu iste boli, no v okamihu, keď bol Jonáš verejne ponížený, zostáva už len jeden spôsob ako vyriešiť problém tejto prašivej ovce. Zdržalo ho skôr naplnenie obyčaje. Nevidíme, čo sa deje v krčme, no keď sa z dverí vyvalí stravec chlapov držiacich vzpínajúceho sa Jonáša, pochopíme, že budúci vrah sa už šikovne obklopil spcluvinníkmi. Nejedná sám. Ak ho pustia, on za seba neručí. Že zabije, to predsa vedia, kričí to na celú dedinu. Je to teda vlastne na nich.

Keď som napísal, že Jonáš sa "šikovne obklopil spcluvinníkmi", nemal som na mysli, že to bolo súčasťou jeho vedomého plánu, Jonáš hrá rolu tisíckrát hranú. Vie, že ak sa jej bude držať, neobanuje. Hral už stovky takýchto úloh: hral mladého junca, hral nápadníka, regrúta, vojaka, hral chlapa na svadbe, pri zabíjačke, na pohrebe... Ak on má vykonať súd, ostatní mu v tom predsa musia pomôcť. Jonáš zúrivosť hrá, patrí to k jeho roli. Keď sa miera obradu naplní, Jonáš zabíja Petra.

Príbeh "Inej lásky" je v jednom svojom pláne prapríbehom. Ocitli sme sa vo svete, ktorým hýbu odveké energie /chamtivosť, sex, túžba po moci, strach.../ Myslím ale, že ak budeme pozornými divákmi, uvidíme okrem prapríbehu i niečo veľmi súčasné.

Nad prostredím a postavami.

Dedina, do ktorej Peter prichádza je odlahlá - no nie odtrhnutá. Privezie ho bežný modrobiely autobus ČSAD, prechádza dedinou plnou nových poschodových viliek /v takej žije aj Marta/, občas sa v zábere mihne farebný televízor, automatická práčka, tu

i tam počúvajú modernú hudbu... To všetko však režisér nevypichuje. Nové predmety sem neprinášajú nového ducha. Títo ľudia sú rovnakí, ako pred storočím. Tušíme, že ako ich nezmenil autobus alebo moderné motcrové píly, tak ich nezmenia ani žiadne budúce predmety. Nezmenili sa totiž neviditeľné siločiar, ktorých sú predmety len vonkajším prejavom. Tomu, kto žije v smere siločiar, tomu veci prídu doslova samé. Tomu, kto uznáva tunajší zákon tomu neublíži, ale naopak, bude mu nápomocný. Aký je to zákon, aké siločiar? Myslím, že na to vie odpovedať každý tunajší človek. Je to zákon sily, sú to siločiar, sú to siločiar, sú to siločiar moci.

Za tisícročie kresťanskej civilizácie bol na tomto území zákon silnejšieho stále viac vytláčaný, najmä v jeho viditeľných prejavoch. Napokon začali vznikať i zárodoky mestských štruktúr, ktoré sú založené na iných regulačných princípoch. No tradícia mestskej kultúry, tolerancie a individuálnej slobody sa nestihla upevniť. Slovenské vnútrozemie zostalo podnes rodové, rituálne a intolerantné. Vzťahy tu nie sú určené dohodou ale oveľa hlbšou, nejasnou a zároveň pevnejšou väzbou. Zjavné a úprimné sú len deti a blázni. Niet tu miesta ani pre iné slová mesta: sloboda, právo, osobnosť, demokracia, umenie... Ba slová samé nie sú nevyhnutné. Trančíkovi hrdinovia nepomenúvajú svoje skutočné pocity, nevyslovujú skutočné názory. Slová domácich poslušne vypĺňajú vopred určené obrazce situácií.

/Petrova iná reč nájde partnera len v starom Perháčovi. Ten otvorene hovorí mimo, napr. o tchorovi. Teda možno si nič nepovedia, ale prekážkou nie je pretváarka/

Slová, tak ako ani predmety, nemajú v tomto svete váhu skutočnosti. Nemajú moc. Tu sa cení sila: sila fyzické, sexuálna, politická moc, sila vplyvu, známostí... A odvaha silu použiť. Dedinský svet je svetom násilia, skrytého násilia.

Násilie v odľahlej dedinke nie je osamelé. Jeho vykonávateľmi nie sú zbojníci, opilci alebo asociáli typu Perháča. Sú nimi tunajší reprezentanti legálneho, veľkého sveta tam, za hranicami chotára. V tom sa odráža naša skutočnosť v najvšeobecnejšom - i politickom - zmysle. Práve odtiaľ, zvonku, prichádza horár a prináša výplatu spolu s "čiernymi" peniazmi. Dedina je len malou

bunkou organizmu. Napohľad mierumilovný horár je v skutočnosti väčším dravcom než drsní chlapi so sekerami. Ovláda nielen Martu, jej muža, ale i Jonáša. Horár sleduje Petrove kroky od samého počiatku a keď sa pokus o jeho zabitie nevydarí, varuje: "Daj si pozor! Nemysli, ja nie som Jonáš." Je teda nebezpečnejší, iste chladnokrvnejší a tiež s väčším rizikom /ak drevorubači dostávali dvojnásobok platu, koľko si nechával ten, čo to všetko riadil?/.

Ani postava Jonáša nie je len archeypom. Spôsom, akým ovláda dedinu je ukážkou metód našej dnešnej moci. Jonáš sa nevystatuje /už to dávno netreba/, bič nevyťahuje pričasto. Dokonca sa skôr o chlapov stará. V násilnej polohe ho vidíme, keď varuje člena svojej partie pred ožranstvom. Jedná tvrdo - ale vlastne pre jeho dobro. Ak treba, vie pochopiť dušu svojich poddaných: keď jednému z nich ujde žena, Jonáš sa nevysmieva. Naopak, zahriakne ostatných, pristrčí pivo a poldecí. Kde komu je užitočný /pred Petrom otvára chladničky plné napytliaceneného mäsa a hovorí: "Vidíš, každý ma tu potrebuje"./.

Za to všetko nechce nič, čo by nebolo výhodné aj pre tých, ktorých ovláda. Pravda - musia stáť za ním, vzdor sa nepripúšťa. Nestačí aby boli spoluvinníkmi, Jonáš chce byť sám aj najčestnejší. Ale čo by boli bez neho? /A ako sa im darí s ním: viď. scéna s novým nábytkom, viacerí z drevorubačov práve dokončujú nové domy, všade vidíme nadbytok na stoloch atď./

Aj Jonáš je, podobne ako horár, spojený so svetom mimo dedinu. Cítíme to hlavne pri Petrovej návšteve v Jonášovom dome. Naraz vidíme tohoto napohľad drsného chlapa v inej polohe. Potrebuje aby ho Peter neudal /pád stromu/. Vie, že vie. Preto nalieva, hovorí o svojej mladosti, ponúka mu bývanie. Siahne dokonca k tomu, že zažne v spálni a ukáže mu svoje deti: "Kto by týmto chcel ublížiť?" Tieto časti filmu sú naozaj dobre zvládnuté. Cserhalmiho herecké majstrovstvo umožnilo režisérovi presný popis charakteru splodeného našim svetom. Jonáš sa vyzná. Nepožíada o mlčanlivosť otvorene. Všetko zjavné je riskantné. Dáva lákavé ponuky, lichotí a najpresnejší je, keď začne o nedávnom "nešťastí". O partii, v ktorej vládla nenávisť /a to nielen tá nová, voči príšielcovi/, hovorí: "Som na vás hrdý! Držali sme spolu. Sme výborný kolektív." Totálne bezočivá lož - ako dobre ju poznáme!

Jonáš Petrovi naznačuje, že je hlupák, ak svet tejto dedinky považuje za ten pravý. Interiér Jonášovho Bytu hlása, že jeho obyvateľ nechce mať vo svojom súkromí nič spoločné s tou špinou a primitívnosťou, ktorá panuje vonku. Steny sú vyložené červeným smrekom, na kobercoch kožušiny, a pri krbe fotografie z poľovačky nad ktorou Peter len hvízdne: "Ty teda vieš, s kým sa kamarátiť!" Jonáš pustí hifi, uvelebí sa v štýlovom kresle a po jeho tvári sa plazia svetielka otáčajúcej sa barovej disco-lampy. Pôžitkársky sa napije Whisky, mlaskne a ponúkne: "Fabelhaft!" - ako hovoria naši nemeckí priatelia. Ukazuje Petrovi svoj svet a nie je to svet zlodeja, ale ten pravý, slušný svet, do ktorého stačí nájsť tú pravú pomocnú ruku. Jeho presnú lokalizáciu zavŕší napohľad náhodná scénka: Peter objaví na stene fotografiu mladého ozbrojeného pohraničiaru. Kľučí pri služobnom psovi, obaja v strehu s vypätou hruďou: "Ach, to boli časy!" - zmäkne Jonášovi hlas.

V kontexte vyššie povedaného sa nám postava Petra ukazuje ešte kontrastnejšie než pri opise príbehu. Na príchod do tohoto sveta nie je náležite ustrojený. Nevyzerá ako chlap s pevným cieľom, ba vôbec nevyzerá chlapsky. Má detské naširoko otvorené oči, mäkkú oblú tvár, plné pery, polodlhé vlasy a nemužnú postavu. Oproti dedinským chlapom nepôsobí ktovieakto príťažlivo. Keď ich stretne prvý raz v krčme, trneme, či sa s ním budú vôbec baviť, či ho nevysmejú. Zdá sa akoby nechcel alebo nedokázal rozumieť reči, ktorou sa okolo hovorí. Jeho jogging tomuto analfabetizmu nasadzuje korunu. Necíti, že v kompaktnom svete dediny nemá žiadny odlišný čin právo na vzduch? Marta mu to chce povedať ale nevie, pravdaže nevie. Povie mu, že tu je iný svet. A tiež, že tu je i vina iná /Aj láska? - Odtiaľ názov?/. Tu treba upozorniť, že Petrova neschopnosť rozumieť reči tunajšieho sveta nezačala jeho príchodom na dedinu. A dedinčania to cítia: veď keď aj robil potrat, nemal sa dať chytiť. A keď sa už dal, tak potom usvedčiť. A keď ho aj usvedč čili - čo sa to nedalo nejako vyžehliť? Medicína to predsa nie je učňovka! To by sa mladík už mal vedieť obracať! Petrova "inost" nie je lokálma, neplatí len pre dedinu. Je bytostná.

Všetko naznačuje, že Trančík chcel v Petrovi ukázať súčasnú

verziu človeka, ktorý odmieta amorálnosť sveta. Veľa povedal tým, aký typ si vybral a hlavne tým, aký osud pre svojho protagonistu vo filme pripravil. Mal Peter vôbec šancu obhájiť svoj postoj? Mohol sa udržať v dedine? Veď ani nevedel, prečo tam je! Nevedel zrejme ani to, prečo chce s Jonášom a s jeho svetom zviest' boj. Nemal inú ideu okrem tézy: "ja už kradnúť nebudem". Takéto negatívne vymedzenie nestačí na dlho. Vieme si Petra predstaviť o päť, desať rokov?

V postave Petra nachádzame portrét dnešnej generácie mladých. Ich bezmocnosť, ich neschopnosť, ich úbohosť. A čo nám hovorí osud tejto filmovej postavy? Dobré to napísala autorka recenzie v týždenníku Film a divadlo. Citujem: "Ako zistíte v akom zmysle _ i pomere sa naša skutočnosť mení? Tak, že vyšleme do nej prieskumníka, ktorému ide o spravodlivú vec. Pokiaľ sa každodenná skutočnosť vyvíja v organizovanejšiu správnu vec, musí uspieť... Tento osvedčený spôsob identifikácie skutočnosti použili i tvorcovia filmu "Iná láska". Recenzentka Hrabovská sa sama zľakla toho_čo napísala a záver recenzie zalepila ideologickým bľabotom. Dopovedzme preto za ňu: prieskumník Peter Hradil nielenže neuspel, ale zahynul. Naša skutočnosť sa vyvíja - no, nie v "organizovanejšiu správnu vec". Mladý človek, ktorý by nechcel "s vlkami vyť" má malé šance: vlci u nás totiž nepytliacia, oni sú horármi, patrí im revír, poľovný lísto i zbrane.

Nad filmom.

Film mal pomerne bohatý kritický ohlas v tlači. No recenzenti vedome či z neschopnosti zostali pri povrchnej, občas až vágnej reflexii tohoto filmového diela. E. Kinceľová v denníku Práca

/19. 4. 86/ zisťuje, že najväčší poznatok, ktorý si z filmu odnášame je diagnostikovanie búrlivého rozvoja nášho vidieka. Obširnejšie sa "Inej láske" venuje vyššie citovaná p. Katarína Hrabovská. Autorka si uvzala /ako už viackrát/, že príbeh tohoto filmu je parafrázou rozprávkového príbehu, tentoraz o drakovi a zakliatej princeznej. Hrabovská Trančíkovi nechce zle, no ak aj odhliadneme od jej "výkladu", je spôsob akým článok napísala nevyhovujúci. Niektoré vety strácajú logiku, autorkina myseľ blúdi, potkýna sa a zamotáva do fráz. Že takýto výtvar dostal priestor na stránkach odborného časopisu je príznačné pre dobu a pre redakciu vedenú Mirom Procházkom o ktorého intelektuálnych kvalitách dávno už aj vrabce čvirikajú.

Pochvalne sa o "Inej láske" viackrát zmienil Večerník. Najobširnejšie v článku "Plnokrvný príbeh" podpísanom skratkou "erve" /23.4. 86/. Skratka vidí vo filme boj o vlastnú čistotu Petra. Ďalej sa do nebezpečných úvah nad zmyslom príbehu nepúšťa. Radšej systematicky odmení tvorcov dvoj-troj riadkovými pochvalami. Trančík je pochválený za to, že bol disciplinovaný, kameraman Hanúšek za to, že nakrúcal v súlade s režijným zámerom, Varga bol potľapkaný za to, že jeho hudba podporila "následnú strihovú skladbu" a celkove "erve" mieni, že: "film si zasluhuje divácky záujem i následné zamyslenie".

Všetci spomínaní recenzenti ignorovali fakt, že základný konflikt "Inej lásky" sa u Trančíka neobjavil prvý raz. Podobne napr. v "Pavilóne šeliem": i tu vzniká konflikt medzi dvomi mužmi. Jeden z nich je silný, napojený na tunajší svet, zdanlivo nezraniteľný, druhý je vlasatý dorastenec s nejasnou životnou filozofiou, outsider. Aj tento príbeh končí smrťou neprispôsobivého. Napriek týmto jasným paralelám, nik z recenzentov "Inej lásky" nič aktuálne nepobadal.

Ale náreky nad recenzentami nie sú práve najlepším záverom. Treba spomenúť ešte niečo iné. Ten, kto "Inú lásku" videl, vie, že nekončí smrťou Petra. Ja som si dovoľil tento fakt obísť. Je to preto, lebo od člena výrobného štábu som sa dozvedel o viacerých cenzorných zásahoch do príbehu - k nim patrí i zmena pričierneho

konca príbehu. V pôvodnej podobe /ale čo je v týchto podmienkach vlastne pôvodná podoba?/ sa film končí záberom dedinčanov nepohnute prizierajúcich vražde. Nebo nad ich hlavami sa nečakane rozjasňuje /zrýchlené svitanie/.

Vskriesenie Petra sem pasuje asi toľko, akoby v Saurovom filme Carmen na konci veselo vstala a oprášila si šaty. Ktosi začul: vraj režisér dúfa, že Perháčov záverečný dialóg s Petrom /Peter leží sám na chodbe, lekári ho obchádzajú akoby ho nevideli, dedko Perháč sa nad neho dobrotivo nakláňa.../ si niektorí diváci vyložia ako dialóg dušičky so svätým Petrom pri Bráne. Obávam sa, že sa to nestane. Ale aj takje jeho snaha obísť zákazy sympatická. Celá vec: zákaz, cenzorná zmena deja, režisérove kryptonými - to je typické pre náš svet. Všetko je akosi posunuté zo svojho pôvodného významu. Napokon takáto je aj táto recenzia, ktorá nikde nevýjde, nebude podpísaná pravým menom autora a celá je vlastne o trochu inej "Inej láske". Inak to už ale v našej "posunutej dobe" ani nejde.

336

T.K.

Ve čtvrtek večer, bylo to 10. t. m., jsem si sedl k televizi trochu později a tak jsem zmeškal představování ve slavném rakouském televizním pořadu Club 2. Hosté seděli v hnědých hlubokých klubovkách, nachystaní debatovat o třech koších helsinských dohod. Jako vždy vynikající rakouský moderátor dal právě slovo starému muži, který přečetl předem připravené prohlášení, pak vstal a rozloučil se, zdraví mu už nedovoluje zúčastnit se dlouhé debaty. Byl to Eugène Ionesco. Jeho prohlášení bylo plné zatrpklosti vůči Sovětskému svazu. Kravčeno měl kdysi pravdu, řekl Ionesco, vyjmenoval pak řadu sovětských hříchů, poukázal na vyhnané ruské spisovatele, na Židy, kteří se nemohou vystěhovat, připomenul Sacharova a nakonec vložil naději do obnovení svaté Rusi. Po Ionescově odchodu zůstalo ticho a kamera klouzala po tvářích účastníků besedy, až se zastavila u soudruha Lomejka, člena sovětské delegace na vídeňské konferenci a funkcionáře ÚV.

Lomejko nebyl zděšen, prohlásil dobrou němčinou a jakoby trochu lítostivě, že je navyklý vážit si stáří, že však Ionescovo prohlášení jen rozvíjí pochybnou představu "říše zla", že by diskuse vedena v tomto duchu k ničemu nevedla, že by zabředla do konfrontační hádky a nebyla důstojná nového myšlení a celé dnešní doby, která nás činí všechny stejným dílem zodpovědné za bezpečí, čistotu a slušné chování ve společném evropském domě. Jsme zde přece lidé respektující názory jiných, lidé uznávající svaté právo na vlastní postoj, lidé, které však spojuje nejvyšší příkaz lidskosti, chránit život a společnou lidskou civilizaci. Lomejko nemluvil možná přesně v těchto větách, ale zcela jistě v tomto duchu. Byl to nový styl sovětské argumentace v plném lesku.

Kamera švenkovala a na obrazovce vyskakovala jména účastníků besedy. Sledoval jsem se zájmem, jak byl vybrán tento miniaturní vzorek nájemníků v evropském domě. Seděl tam šéf moskevské kanceláře Washington Postu, aby supervelmoci byly v rovnováze, zástupkyně švédského mírového hnutí, německý profesor a kdo je tohle? Hle, náš starý známý, Gyorgy Konrád, autor "Spoluviníka", zavedený maďarský disident. Dostal prý pozvání od rakouské televize a tak sedl na vlak a přijel. Představuji si, že pak přespal u známých nebo v hotelu a příští den odjel zase do Budapešti za svými disikamarády. Jak jednoduché! Prostě chaos! A tohle je přece Milan Horáček ze Šumperka, bývalý zelený poslanec Bundestagu.

Sedí vedle Lomejka a oba si něco šeptají, jak připomíná později Lomejko, jsou staří známí, znají se ještě z Německa a pak z Moskvy, kde byl Horáček se zelenou delegací. Jak je to dávno, co musel vídeňský Burgtheater odřít hostování v Moskvě, protože sovětská strana trvala na tom, aby byl ze zájezdu vyloučen český herec Pavel Landovský?

Mělo se mluvit o všech koších helsinského závěrečného aktu, ale, jak už to bývá, mluvilo se hlavně o lidských právech, do diskuse o odzbrojení a bezpečnosti se nikomu zvlášť nechtělo. Vyplývá to asi z pocitu, že všechně stejně jen pasivně přihlížíme, co si v tomto směru mezi sebou vyřizují supervelmoci. Konrád řekl, že je mu zatěžko rozeznávat mezi velkými a malými raketami a že pro sebe považuje za zbytečné zabývat se celým tím technickým krámem odzbrojení. Napětí mezi východem a západem nevytvářejí zbraně, ale rozdělení Evropy, stav, který se od konce války nepohnul z místa. Klidným hlasem se pak přihlásil k demokratické revoluci z roku 1956, rozdrčené bohužel sovětským zásahem a tímtéž hlasem řekl, že kdyby v nynějším kole uvolňování dostalo Maďarsko to, co kdysi Rakousko, totiž neutrální status a řádnou politickou pluralitu, bylo by to pro mír v Evropě důležitější než cokoliv jiného. Podle mého měl po těchto slovech Lomejko Konráda napomenout nebo odejít, on ho však jen zamyšleně vyslechl a tvářil se, že nic není sovětskému novému myšlení tak cizí, jak potlačování odlišného názoru.

K žádné konfrontaci nedošlo ani o půl hodiny později, když Milan Horáček reagoval na Lomejkův údiv nad tím, že se v západní Evropě udržuje pořád směšná a zastaralá představa o jakési domnělé sovětské agresivitě, se zelenou prostořekostí a stručně vylíčil, jaký údiv se zmocnil jeho, když ho o půl páté ráno vzbudily sovětské tanky valící se Šumperkem. Pak se ještě zeptal, jak to bylo se slibem, že odejdou, jestli je normalizace nebo není normalizace a vůbec. Lomejko Horáčka uklidňoval, chytil ho dokonce za rukáv, a řekl mu, že o všem se dá přece klidně diskutovat a že by se dalo diskutovat i o této věci, kdyby došlo k dohodám o odzbrojení a kdyby Sovětský svaz nepociťoval neustále hrozbu a znervozňující obklíčení, neobjektivní a předpojaté odsuzování svého systému a svého pojetí lidských práv. Dodal, že oba systémy mají své problémy, že jeho například trápí, když vidí, jak v bohatých městech spí tisíce lidí v papírových krabicích pod mosty. Západní účastníci debaty však prohnane přisvěd-

čili, že je to trápí také, že je to ostuda a tak se zase přesunula diskuse na sovětské území, na osud Židů, na Sacharova, disidenty atd. Lomejko ulamoval hroty výtkám podobným způsobem a neustále přitakával, že v Sovětském svazu není zdaleka vše dokonalé a že spousta věcí se teď změní.

Černý Američan z Washington Postu byl jakýsi zdrženlivý a nebral Reagana příliš do ochrany. Švédka byla zase tak mírová, že se vůbec nemínila s nikým přit. Horáček dával najevo, že obě supervelmoci jsou jedna za osmnáct a druhá za dvacet bez dvou. Míč roztrpčení a nedůvěry se vracel stále k Lomejkovi a já musím říct, že ten s ním nezacházel nijak neobratně. Ještě před několika lety mi bylo ze sovětských zástupců v takových diskusích vyloženě špatně, bylo na nich vidět, jak se bojí, aby nevypadli z role a jak vypouštějí z úst stále jen naučené fráze. Lomejko byl inteligentnější a přímější, dokonce se mi zdál být i vnitřně vzrušený a bylo vidět, jak se trápí, že nemůže přesvědčit ty západní rozumáře, kteří, jak jsme si myslel, že on si myslí, čerta starého mohou pochopit celou tragiku ruského osudu. Bylo to cítit, když mu strkali pod nos stalinismus a on jen smutně řekl, že je to otevřená rána na ruských dějinách a že se to nikdy nebude opakovat.

Byla to poučná diskuse a já jsem ji poslouchal do jedné v noci, kdy už většina ostatních diváků šla asi spát. Pak jsem ještě uvažoval o tom, co to má znamenat. Mění se něco podstatného nebo se mění jenom řeč? Je rozumnější, ohebnější a vemlouvavější. Zatím mohu říct jen to, že se to lépe poslouchá a neutvrzuje to posluchače jen v beznaději.

-mš-

Revoluce po sedmdesáti letech?
A co bude s námi?

Mohl bych se, kdybych měl k tomu chuť, pokusit sestavit nejstručnější dějiny Sovětského svazu a východní Evropy z pouhých slov, která byla v tom kterém období v ideologickém oběhu. Napadá mě NEP, kadry, technika, trockismus, kulaci, právě nebezpečí, socialistasismus, zostrování třetího boje, koryfej, lidová demokracie, krvavý pes, kult osobnosti, oportunismus, socialismus s laskou tváří, výjimečný stav, bratrská pomoc a tak dále a tak dále. Zvláštní přehlídka indoevropských hlásek doprovázejících živé a tragické dějiny! I když vím, jak hluboce je zakotven teoretismus slov ve společnosti, ve které žiji, přece jsem někdy zápasím s filozoficky rozkladnou pochůbností; produkovaly dějiny slova nebo produkovala slova dějiny? Hruzná představa, že by se právě v říši materialismu mohlo prokázat, že na začátku bylo slovo.

Nyní, bezmála sedmdesát let po revoluci, se dostávají do sovětského ideologického oběhu opět nová slova; přelom, obrát, převrat, obnova, utychlení, glassnost, pravda a z úst samotného Gorbacova i slovo revoluce. Ze zkušenosti víme, co se s takovými slovy v našich systémech děje, začnou žít, obíhat, budí nadšení nebo kritiku ústa, pak podlehnou oficiální regulaci, ztratí na smyslu a na obsahu, posléze zaniknou a jsou nahrazena jinými. Zažil jsem to už mnohokrát a tak se snažím i nyní vytušit, jaký obsah budou mít nová slova, znející tak nezvykle v sovětském prostředí.

x x x

Revoluce

Když oznámil Gorbacov deni, že povolal a řídí, za revoluci, velmi jsem se podivil. Ne že bych měl úctu k ideologické terminologii, podivil jsem se pouze při představě, jaký zmatek to slovo způsobí v hlavách statistů propagandistů, asistentů, docentů, profesorů a akademiků, kteří dbají už po generace o to, aby slova měla kodifikovaný význam a neprovokovala lehkomyšlnost v myšlení. Revoluce je sice jen latinský výraz pro otocení, ale v sovětské ideologii má od nepamatéti přesné vymezený význam, vždýt s tímto

termínem je spojován přesun třídní moci; utlačovaní nemohou po staru žít a utlačovatelé nemohou po staru vládnout. Takto to přece Gorbačov nemohl myslet? Zřejmě proto, aby zmatek nepřekročil únosnou míru, nevystoupilo slovo revoluce na vrchol slávy a ztrácí se z oběhu. Zůstal mi však příjemný pocit, že generální tajemník je ideologicky lehkomyšlný člověk a že překračuje, zvláště v improvizovaných projevech, rámeč dříve nepřekročitelných ideologických vzorců.

Nás, kteří žijeme ve sféře sovětské moc, netrápí příliš smysl slov, která doprovázejí sovětské změny, ptáme se především, jak hluboký je to proces, jakou má odolnost vůči entropii, kam až může dojít a zda může přinést úlevu malým středoevropským národům na východ od jaltské hranice. Vím z diskusí, které o tom únavně vedeme, že postoj k takové naději je dán spíše větší či menší příměsí optimismu v lidských povahách než vírou v nějakou dějinnou zákonitost. Jak si všímám, nejinak je tomu i u západních pozorovatelů, někteří jsou skeptičtí, jiní, jako například Christian Schmidt-Hauer, říkají to, co rádi slyšíme.

Probírám se dějinami Sovětského svazu a nacházím z hlediska formulovaných záměrů jen dvě paralely k nynějšímu obratu. Leninův příklon k NEPu po občanské válce a Stalinův odklon k totálnímu státnímu direktivismu v letech 1928.- 1929. Gorbačovova revoluce shora je však mnohem těsněji spjata s reálnými hospodářskými a sociálními potřebami země než všechny předcházející pokusy o obrat, je více reakcí na tlak hospodářských a sociálních problémů než plodem svévolných úvah mocenské elity. Domnívám se dokonce, že i při jiné konstelaci osob ve vedení by odpověď na danou situaci byla podobná.

Někteří lidé tvrdí, že uzavřené společnosti s propracovaným systémem hospodářské závislosti všech občanů na státě a se systémem totální duchovní kontroly mohou existovat v nehybnosti padesát i sto let, a to i s hlubokým vědomím krize a jejích katastrofických důsledků. Jakékoliv hlubší změny jsou prý dílem náhodných okolností, protože systém nemá v sobě zabudovány ochranné jističe, které by okamžitě vypínaly zdroje napětí, když v sociálním reaktoru stoupne teplota. Toto tvrzení zní sice teoreticky přesvědčivě, ale v dnešním světě už neplatí. Může snad platit pro izolovanou zemičku, jakou je Albánie, ale nemůže platit pro supervelmoc, angažovanou v globální politice.

Socialistická šestina světa, jak se kdysi říkalo, zůstala šestinou světa a stará a naivní sebeprojekce avantgardy všeho nového, pokrokového a mladého vzala v nových podmínkách za své. Na "zbytku" planety vyrostlo v posledních desítiletích tolik skutečností nutících k porovnávání, že se stagnace v bývalé avantgardě, zaostávání v nejdůležitějších technologiích, a co víc, i v jedné z nejelementárnějších lidských činností, v pěstování obilí, nedala dále zakrývat. K tradičnímu soupeři v měření sil, kterým byl od začátku Západ, přibyly v poslední době i země tzv. čtvrtého světa ve východní Asii, které má Sovětský svaz přece jen více na očích než my ve střední Evropě. "Urychlení", které předvedla v několika málo letech Čína, je asi působivější v Sovětském svazu než u nás.

Mladší generace v sovětské mocenské elitě vzala novou situaci na vědomí pravděpodobně již za Brežněvovy éry a vyvodila závěry, z nichž dnes vychází. "Socialistický způsob života" se přiblížil jiným způsobům natolik, že myšlenka na nějaké nové uzavření, ponoření se do iluzí ze čtyřicátých a padesátých let, byla pravděpodobně zavržena předem. Nezbyvalo, než se realisticky podívat na vlastní postavení ve světě a hledat východisko. Realistický pohled ukázal, že prosté pokračování v lineárním růstu starých hospodářských struktur nestačí a že v takovém případě by Sovětský svaz mohl sklouznout do postavení druhořadé velmoci. /Potřebu velmocenského sebepotvrzení beru jako samozřejmost, která je hluboce zakořeněna v sovětském myšlení, i když se asi i v Rusku najdou lidé, kteří si kladou otázku, nač je to dobré, k bohatému a šťastnému životu lidí to nepřispívá./

Noví lidé, nový styl

Po dlouhou dobu se zdálo, že v Sovětském svazu převažuje jediný typ funkcionáře, typ spokojený s mocí a výsadami, nevraživý vůči novým myšlenkám, typ samolibého despoty, chtivého stále nových a nových lichotek. Já jsem vždy předpokládal, že v systému musí nutně existovat mladší generace hospodářských a politických funkcionářů, kteří sdílejí obecný pocit hanby nad úpadkem politického myšlení a stylu a nad zřetelnými projevy senility. To se potvrdilo, současné sovětské vedení dělá vše pro to, aby se na tuto hanbu zapomnělo. Proto se projevuje především radikálním obratem ve stylu veřejného vystupování, ve stylu jednání se za-

hraničními partnery atd. O tom bylo na Západě popsáno dost papíru. My, kteří jsme zde zblízka po dvě desetiletí pozorovali monstrózní a neměnné politické rituály, pociťujeme ještě výrazněji tyto změny stylu. Nepochybují o tom, že v samotném Sovětském svazu se mohou změny vnějších znaků pociťovat jako revoluce.

Nechci toto téma příliš rozvádět, chtěl bych však připomenout, že dvě generace sovětských občanů nikdy neviděly své nejvyšší funkcionáře mluvit bez papíru, navíc mluvit logicky, s určitou přesvědčovací schopností a někdy dokonce i s vtipem, a řekněme jen s polovinou obvyklých frází. Já sám si nepamatuji, že by kdy předtím promluvil nejvyšší představitel v nějaké naléhavé věci přímo k občanům prostřednictvím televize. Jsem přesvědčen o tom, že kdyby k černobylské havárii došlo před pěti lety, nedostalo by se poplašeným Švédům a jiným evropským národům nikdy pořádného vysvětlení. Nechci tyto změny stylu přeceňovat, chci jen zdůraznit, že v zemích, kde je lid zvyklý na totální aroganci moci, mají tyto změny signální význam. Ještě si pamatuji, jaké obecné dojetí vyvolal v Československu pohled na Dubčeka, jak se hluboce uklání před shromážděnými rolníky a děkuje jim za práci pro národní obživu.

Noví sovětští funkcionáři se ostře liší od svých předchůdců inteligencí, pružností, energií, elokvencí, vzděláním a vkusem. To jsou všechno vlastnosti, o kterých někteří lidé tvrdí, že mohou napomoci jak dobru, tak zdokonalení zla. Bylo by jistě žádoucí, aby byly tyto vlastnosti provázeny dobrotou srdce, tolerancí a lidskostí. Cítím však, jak je nemístné v dnešní politice takové vlastnosti připomínat, jsou to vlastnosti z pohádek o králích a královnách. Úspěchy politiků se i ve svobodných volbách dostavují výlučně po vykázaném růstu hrubého národního důchodu. Podle mého se však mírný optimismus stran budoucnosti může opírat i o ryze managerské vlastnosti politiků, protože při pohledu na nedávné dějiny se mi zdá, že největší nebezpečí hrozí lidem od politiků hloupých, nevzdělaných a fanatických.

Nevadí mi zatím příliš, že očekávané reformy nepřicházejí v revolučním tempu. Opatrnost je v případě takové země, jako je Sovětský svaz, asi na místě. Lidský faktor, o kterém se tolik mluví, není asi v Sovětském svazu tak tvárný jako třeba v Číně. Země je navíc navlečena do svěrací kazajky zbrojní rovnováhy,

nějaké velké vnitřní drama by ji mohlo vychýlit. Nejsem si jist, že by ostatní svět přijal s nadšením nějaké dramatické zauzlení, nesrovnatelné s epizodami, které se odehrály u nás a u sousedů, ve státě, který hraje tak vážnou roli ve vyváženosti oběhů naší planety okolo Slunce.

Co Západ?

Ten zatím pozoruje s odstupem, co se v Sovětském svazu děje. S větším odstupem, než mi je po chuti, ale já to tak cítím proto, že žiju v Československu, v zemi, kde cítíme všichni v zádech váhu našeho velkého bratra. Necítí však národy na Západě, že Sovětský svaz svou prostou existencí vyklonil i jejich osudy? Měly by Francie a Velká Británie svou odstrašující atomovou sílu, kdyby nebylo Sovětského svazu? Proti komu by ji měly? Měly by západoevropské státy ty armády, které mají? Proti komu? Jak by vypačaly dnes všechny tyto země, kdyby vložily do ochrany životního prostředí všechny vojenské rozpočty za čtyřicet let? A to je jen to první, co člověka napadne, když uvažuje o účinku sovětského faktoru na poválečné dějiny Západu.

Tím chci říci, že nejen my, ale i ostatní evropské země jsou závislé na tom, jak se bude utvářet budoucnost ve východní Evropě. Za čtyřicet let vznikl návyk, že se nic nemění a že je zbytečné zatěžovat si hlavu úvahami o tom, co by bylo, kdyby... Dlouhá zkušenost nám dala pocítit, že západoevropští politikové si zvykli na status quo a že jsou v podstatě spokojeni se stavem míru založeném na vzájemném atomovém odstrašení. Kromě Němců, kteří mají v našem táboře zazděné své soukmenovce, nemají vlastně ostatní západoevropské národy z národních potřeb odvozený zájem na změnách ve východní Evropě. Západ si na rozdělení Evropy zvykl mnohem snadněji než my, žádná velká příkoří mu z toho nevyplývají. Mít v zádech sovětskou hrozbu a ve skutečnosti v ni nevěřit, s tím se dá žít.

Necítím tepkost, spíše chápavost, když říkám, že východní Evropa v té podobě, v jaké dnes existuje, ulehčuje západoevropským politikům práci. Je vítaným poukazem, přispívá k vnitropolitické rovnováze, k pocitům spokojenosti s daným stavem, občanům lze nakonec vždy říci, podívejte se, jak dopadli ti chudáci tam, buďte rádi, že máme, co máme. Zde je možná důvod odstupu, se kterým

Západ reaguje na sovětské změny. Vycepování bipolárním myšlením si mnozí politikové tajně myslí, že vlastně ani nestojí o to, aby se vnitřní situace ve východní Evropě měnila k lepšímu, a to dokonce možná i v ohledu na lidská práva. Čím obhroubleji budou východoevropské vlády zacházet se svými jinak myslícími občany, tím oprávněnější zůstane bipolární myšlení, tím snadněji bude možné oddělovat bílé od černého. Nechci toto podezření příliš přehánět, ale tato po výtce ideologická interpretace světa asi také zabránila i těm nejmírnějším odzbrojovacím dohodám. Jak na Východě, tak na Západě je dost lidí, kteří se domnívají, že nejlepší je držet oba systémy pěkně od sebe odděleny, aby se to nepletlo. Svět je dnes skutečně obdivuhodně propojen. Sověti mají nepochybně dílčí schopnost ovlivnit volby amerického prezidenta a spojené síly obhájců statu quo mají schopnost odklidit někam stranou sovětského revolucionáře.

Východostřední Evropa

Po všech zmařených pokusech o reformu, po všech zásazích imperiálního centra, abych použil termínu Gyorgy Konráda, proti novému přístupu k řešení permanentních krizí, po všech zklamáních a roztrpčeních z nemožnosti přimět Sověty k tolerování zájmů a tradic národů Polska, Maďarska, NDR a Československa, po hrůzách vojenských invazí, dospěli mnozí z těch, kteří si brali národní osud více k srdci než jiní, k tristnímu závěru, že nezbývá než čekat, až vývoj v Sovětském svazu dospěje k bodu, ve kterém už národy střední Evropy byly. Nyní se zdá, že Sovětský svaz k tomuto bodu dospěl.

Je až udivující, jak se jednotlivé kroky nového vedení podobají československým z roku 1968. V Československu si všichni lidé, kteří mají dost let na to, aby si pamatovali na to, co předcházelo pražskému jaru, uvědomují, že Gorbačov v mnohém mluví jako Dubček, že se tak chová a kdoví, jestli nemá stejné záměry. Tato očividná podobnost je zřejmá i těm, kteří se dostali k moci skrze likvidaci reformního komunismu, abych mluvil vžitými termíny. Odtud pramení jejich rozpaky, těžce skrývané averze a tajná přání, že vše odumře. Ještě zřejmější než v politice je tato podobnost v kultuře. Sovětský tisk se pomalu začíná podobat těm časopisům, které k nám tajně docházely v roce 1956 z Polska a Maďarska, a těm, které budily senzací u nás v šedesátých letech. Klade se groteskní otázka, kdo

by mohl dalšímu vývoji zabránit, dost vojáků na to mají jen Čínané, ale ti se dali už dříve a radikálněji na cestu reform. Lze spoléhat jen na to, jak se utěšují normalizační kádry v Československu, že někteří starší soudruzi v Sovětském svazu nezapomenou na stará poučení a zchladí revolucionářům zavčasu horké hlavy.

Je však víc než jisté, že vítr nepovane ze západu na východ, ale z východu na západ, jak vždycky vál. Vývoj v Sovětském svazu byl sice vždy křivolaký, ale svým způsobem autentický, zvenčí se na něm podepsalo máloco. V zemích střední Evropy tomu bylo zase vždy naopak. Jestliže nová podoba sovětské politiky odpovídá životním potřebám země, pak se prosadí i proti podezřívavosti slabších partnerů. Spíše lze očekávat, že se mladší kádry u nás, nezátížené odpovědností za katastrofální výsledky normalizace, chytí sovětského větru a začnou usilovat o trůn. Těm ostatním zůstane trpké poznání, že plnili úlohu mouřenínů, kteří udělali svou práci a mohou jít.

Stísněné naděje

Všichni směřujeme ovšem po všech těchto úvahách k průzkumu konkrétních nadějí, které by sovětský vývoj mohl poskytnout našim zemím. Všichni si při tom klademe dvě staré otázky: potřebuje Sovětský svaz na svých západních hranicích jen naprosto uniformní řadu satelitů, poslušných na slovo, nebo by byl ochoten tolerovat různorodost, zaručující současně jeho strategické zájmy? Je sovětská kuratela dána ideologickou vizí jednotného tábora, anebo nade vším převažuje úvaha vojenská? Přiznám se, že jsem si na první otázku odpovídal v roce 1968 důvěřivě a v souladu s ryze rozumovou argumentací. Naivně jsem se domníval, že Sovětský svaz by mohl být ochoten připustit malé experimentování v dobře obehnaném táboře a pozorovat je tak, jak se pozoruje laboratorní zvíře. Silně jsem Brežněva a jeho kolegy přecenil, po srpnu jsem proto usoudil, že politika je řemeslem bláznů a hrdlořezů.

Pak se podobné přihodilo v Polsku, i když se vše řešilo v doma ušitých rukavicích. Že nebylo pokračování stejné jako u nás, to už je jiná věc. Podle mého se však o to nezasloužily změněné sovětské představy, ale Poláci sami. Stejně tak jsou maďarskou zásluhou poměry, které tu vládou třicet let po pokusu o povstání. Nechci velmi domýšlet paradoxní poučení, že nejlépe dopadli ti,

kteří ani zdaleka neprojevovají sovětskému sousedu tak vřelé přátelství jak my. Čím si vydobyli zvláštní ohledy Finové? Jejich experiment vyšel tak dobře, že by měli dostat Nobelovu cenu za objevy v sousedských vztazích mezi velkými a malými národy.

Dnes, kdy se v Moskvě příliš nepřipomíná Brežněvova doktrína, klíčí samozřejmě ve střední Evropě opatrné naděje na větší slušnost a větší svobodu. Jen Polsko a Maďarsko jsou však dnes ve stavu, kdy změny k lepšímu mohou přímo vycházet z volnějších projevů sociálních sil uvnitř země. My a ostatní země máme naději jen na nějakou dobu revoluce shora. Tak veliké jsou dnes rozdíly mezi jednotlivými zeměmi střední Evropy. Dnes mohu přiznat, že jsem si neuměl představit v podstatě jeden a tentýž systém nafouknutý tak, aby se do něj všechny ty rozdíly vešly. Neuvěřitelné rozpětí vytváří hlavně československá rigidita a jistě i rumunský, v jiných zemích nesrozumitelný a groteskně působící kult jedné osoby. Nejpozoruhodnější paradox "jednoty systému" se vytvořil mezi Maďarskem a Československem. Kdyby se k nám přesadila najednou a bez varování třeba nějaká maďarská televizní diskuse, českoslovenští diváci, zblblí tupostí a bezduchostí podobných pořadů u nás, by v šoku vybíhali na ulici, aby se podívali, jaké tanky to zas přijely.

Přes všechny rozdíly máme však hlubokou systémovou krizi společnou. Její hospodářskou podobu uznávají dnes i mocenské elity. Píše se o tom v novinách a všichni to důvěrně známe, závody stojí, protože zas někdo něco nedodal a ze státního se krade pořád víc a víc. Poprvé však sovětské vedení dospělo k přesvědčení, poprvé za celé období existence Sovětského svazu, že radikální přestavba celého systému je jedinou možností, jak vůbec zachránit celé dědictví velké revoluce. Kdoví, zda je přehnané domnívat se, že v rámci tohoto přesvědčení je sovětská moc ochotna tolerovat reformy v celém táboře, nebo zda dokonce nepohne k reformám nehybnější režimy sama. V každém případě si ve střední Evropě nikdo nemůže dovolit albánský způsob existence, zdejší režimy svítí pořád ještě odraženým světlem, jak to prohlásil v době své slávy Gomulka.

Ztížená artikulace snů

Rozdílnost vnitřních poměrů ve středoevropských zemích znesnadňuje společnou artikulaci programu žádoucích změn. Například ústřední polský požadavek nezávislých odborů zní v Československu pořád

ještě kuriózně a ani dělníci mu nerozumí, potřebuje vysvětlování, vyšší vědomí o tom, že do tohoto požadavku jsou vtěleny rozsáhlé naděje národní, sociální a náboženské. V NDR je všechno natolik podmiňováno dvojitým němectvím, že se nám v ostatních zemích jeví všechny jejich problémy řešitelné prostým a rozumně regulovaným spojením se. V Maďarsku se nezávislé myšlení dostalo k požadavku řádné politické plurality, který zní opět v Československu tak utopicky, že se jím z nedostatku představitivosti ani nezabýváme, budujeme naděje spíše na různých přechodných pluralitách, pluralitách vědomí, kultury, sdružování atd. Co všechno by se asi muselo stát, aby se jednoho dne ucházely vládnoucí komunistické strany o přízeň voličů ve svobodné konkurenci jiných politických sil? Staří lidé si pamatují, že to tak kdysi bylo zvykem, mladší generace se domnívají, že politická pluralita je luxusním zbožím Západu, stejně nedostupným jako americká auta nebo lyžování v Andách. Lid i mocní jsou spoutáni společným vědomím, že požadavek politické plurality je vlastně výzvou ke svržení vlády. Ani jedni ani druzí si nedělají iluze o tom, jak by politické hlasování ve volné soutěži dopadlo. Pro samotné komunistické strany ve východní Evropě je toto vědomí permanentním zdrojem ochromení a vnitřně stravujícího soustředění na ohrazení moci.

Modlitby, umírněnost, nenásilí

V Sovětském svazu se celkem snadno mluví o převratu, obratu a revoluci. Ve východní Evropě však tato slova vyvolávají z hlediska moci nepřijatelné konnotace. V Československu slova převrat a obrat připomínají vždy něco z minulosti, ve svých dějinách máme hned několik převratů a dnes se jakýkoliv myslitelný obrat váže automaticky na rok 1968. Nikdo si to neuvědomuje lépe než ti, kdo jsou u moci.

Jenže nad všemi převraty a obraty se ve východní Evropě vznáší přízrak kontrarevoluce, ať už to slovo znamená cokoliv. To, co vězí za tímto slovem, není mimo představitivost moci a není taky mimo představitivost lidu. I já si umím takové dění představit. Nemusí být vždy nutně spojováno s oním známým obrázkem člověka visícího za nohy z lucerny, který se rozšířil po světě za maďarských událostí. Všechny diktatury však vytvoří za svého trvání potenciál nenávisti, křivd, nespravedlností, násilí a pomsty. A potom je hrozící odvěta drží v železném objetí strachu. Nikdo asi nevyklučuje

předem možnost nějakého nekontrolovaného výbuchu, kdyby krize dostoupila vrcholu.

Přesto jsou požadavky nezávislých hnutí vždy umírněné a někdy je jim, zvláště ze zahraničí, vyčítána přímo legalistická obsese. Zvláště československá Charta 77 se s takovými výtkami setkává. K umírněnosti a nenásilnosti ve vizi budoucnosti radí však hlavně prožitá zkušenost žijících generací. Ty vědí, že násilí, kterého byly za svých životů svědky, vrhlo tyto národy v historickém vývoji zpět, zanechalo po sobě tíživou mravní kocovinu a degradovalo národní myšlení na masově rozšířené vynálezectví, jak přežít a jak vyžrát na poměry. Jakékoliv další násilí by tyto tendence znovu prohloubilo a uzavřelo středoevropské národy do ďábelského kruhu. Tato zkušenost a z ní vyplývající poznání vedou nezávislé aktivity ve východní Evropě k tomu, že hledí prosazovat své představy o lepší budoucnosti nenásilnými a často až dojemně bezbrannými prostředky. Proto se v Polsku shromažďuje opozice spíše v kostelích než při pouličních demonstracích, proto maďarský disident raději analyticky zkoumá zvláštní maďarskou skutečnost, než aby proti ní frontálně útočil. Proto se Charta 77 omezuje na kultivaci všeho toho, co činí z bezmoci moc, omezuje se na hájení pravdy, víry, tolerance, lidské důstojnosti a hodnot paralelní kultury.

x x x

Dosud tomu bylo vždy tak, že každý významnější pohyb v Sovětském svazu vzbudil reakci i v evropských závislých státech. Jestliže je tentokrát nové vedení v SSSR skutečně rozhodnuto radikálně zasáhnout do strnulosti systému, nemůže to zůstat bez odezvy v zemích bloku. K tomu, aby to všechno dopadlo dobře pro větší slušnost a svobodu, musí se ovšem spojit celá řada faktorů. Z toho důvodu je o obtíže při procesu, který pokládám za nevyhnutelný, postaráno.

Půda je připravena. V každé zemi se najde široký konsensus o povaze prvních kroků ke slušnějšímu a svobodnějšímu životu. Nezávislé myšlení shromáždilo ve východní Evropě s dostatek odpovědí na kdysi tak populární otázku: co dělat? V Československu například dokumenty Charty 77 a jiné texty z jejího okruhu zmapovaly téměř celou oblast hospodářského, sociálního a duchovního života. Proti této kultivované vizi nápravy stojí dnes jen mrtvé fráze. To by všechno bylo báječné, kdyby pravda v dějinných hnutích záležela

vždy jen na tom, co už je v hlavách. Změny přijdou tak i tak, i kdyby jen v důsledku biologické zákonitosti, která prostě přivede ke slovu generace, nezatížené křečemi minulých převratů. Takže opravdu vzrušeně zní jenom otázka - kdy?

V tomto létě jsme seděli v přátelském disikruhu a v příjemné pohodě jsme si mezi sebou rozdělili papírky, na které měl každý napsat podle svého založení odpověď na ono - kdy? Anonymní pesimista napsal na papír strašný letopočet 2050. Já jsem napsal - do dvou let.

Listopad 1986

P.S.

Kdykoliv se pustím do úvah tohoto druhu anebo když diskutuji s přáteli na toto téma, mám neúhybný pocit, že to není nové, zdá se mi, že se ke mně vrací něco z dějin, něco, co jsem četl nebo znal z doslechu. Dlouho jsem nemohl přijít na to, co se to ve mně ozývá. Teď už to konečně vím. Ozývají se ve mně útržky z četby historických románů, připomněla se mi atmosféra, která vypukla v Čechách, když se ve Vídni dostal k moci mladý císař Josef II. Tajní čeští osvícenci a vlastenci všeho druhu zahořeli nadějí, ožily vzpomínky na předhabsburskou samostatnost, na slávu českého království. Psaly se petice a z vesnic vyjely ozdobené selské vozy do Prahy vítat mladého císaře, vzdělaného obdivovatele racionalistických filozofů a bojovníka proti všemu nerozumnému, nehybnému a starému. Jak známo, mladý císař přehlédl přízemní české naděje a plně se soustředil na vybudování absolutistické říše ovládané osvíceným myšlením císařských úředníků. Že mi vůbec taková paralela přijde na mysl, svědčí o tom, kam jsme to za dvě stě let s národní suverenitou dopravovali.

406

O jednom básnickém večeru

Ve Viole večer rakouských básníků, Mayröckerové a Jandla. Joska Hiršal v gala s vestičkou a vázankou, Bohunka Grögerová v něčem útle, perlově šedém. Byl to taky jejich večer.

Viola nabitá, všechny rituály dodrženy. Justl před začátkem nahlédl jedním očkem, jestli má v manéži všechno v pořádku. V téhle historické vinárničce by měl být už dávno jeho portrét - surrealistická zpráva o muži s buldočí vytrvalostí, s pevným srdcem a v glazé rukavičkách. Ukázalo se, že ten básnicko-manželský tandem z Rakouska nepřišel do Violy s obligátní polorozpačitostí poetů vystrčených na rampu. Právě naopak: přivezli tři skvělé muzikanty, new-jazzisty, klavír, basa, bicí a přišli s nimi předvést profesionálně nastudovaný básnický večer - komponovaný, gradovaný, do detailů režírovaný. Zvláštní básnický přepad publika.

Friederike Mayröckerová /1924/ v tmavém volném kalhotovém kompletu a smolně černém egyptském účesu těžce rámuje a skoro skrývající klidnou tvář, si v kabele přinesla na pódium knížky. Sedla si za stůl a začala si po něm knihy rozkládat. Pokládala, rovnala a otvírala je, dotýkala se jich jako velkých bílých kláves. Tvářila se, že nevnímá lidi před sebou ani hudbu, která zase začala hrát, jako by ji nemínila rušit a jako by se teprve zkusmo sehrávala. Byl to úskok. Klavír už rytmicky naléhal, otvíral téma úvodní skladby, basa táhla tmavé a černé tóny, bicí se čeřily nad tou tmou.

A ta Friederika, jméno z klidných let starých staletí, vešla do hudby taky temně, královským altem. Posadila si ho a setrvala pak na jednom tónu od básně k básni. Hudba se vytratila, nechala celý prostor hlasu.

Diderotův herecký paradox fungoval dokonale: hlas stavěl pevné architektury básní a žena, která je neozdobně, bez odstínů, s jasným vědomím auditoria vyslovovala, se auditoriu současně neustále vzdalovala do sebe, až do prenatálního stádia každé básně a do chvíle jejího dávného vzniku. V posluchači to vyvolávalo pocit námahy té cesty k prapůvodu básně a potom zpátky k jejímu vyslovení. Jako by se báseň musela znovu poprvé rodit, přestože ji autorka suverénně recituje už posté. Je to ten druh svrchované autentičnosti přednesu, v němž je v sázce celá pravda, celý neustále se dějící a proměňující děj básníka života. A způsob recitované řeči směřuje jen a jen k očkrytí té pravdy a jejího smyslu. Proto se slova i verše k sobě řadí zřetelně, srozumitelně, beze spěchu a prokládají se pauzami, nesouvisejícími s gramatickou výstavbou věty. Jako by se posluchači neustále a proti očekávání nabízel neobvyklý úhel pohledu a dával čas k úvaze, ke zvážení slov a obrazů. Je v tom málo teček za větou, za veršem. Jako by báseň byla pokračováním něčeho, co bylo než se objevila, co jsme jen neslyšeli, a jako by její konec byl jen ponorným místem: báseň, myšlenka, pokračuje bez ukončení, a jenom už nedoléhá k našemu sluchu.

Friederike Mayröckerová ze sebe vydávala ten monotónní říkaný zpěv, přivolávala pocit osudovosti, nepřetržitosti času. Lámala věty do přerývaných eliptických zkratek, závažných telegrafických zpráv, tíhla k elementárnímu sdělení. Je to kněž-

ka, zaklíná, ví, co vědí bohové. Táhne hlasem vlečku plnou přírody, vědění, barev, zrcadlení, vzdělanosti, filigránské jemnosti, vznikání a zanikání, samoty, nedosažitelnosti, tajemství. Zpívá to všechno tím jedním tmavým tónem jako úděl, jímž jsme jati. Vyslovuje slova, jako by kladla na porfyr těžké klenoty.

Ernst Jandl /1925/ vypadá jako tlustý penzista na rybách, jako sedlák před stodolou. Kus rozložitého podsaditého chlapa s pleší, proboha, a je to básník.

Je to básník! K tomu herec, režisér, k tomu kouzelník a výrobce ohňostrojů. K tomu vyvolavač na pouti a břichomluvec, vzduchomluvec, explozionalista, onomatopoista. A k tomu alchymista a vynálezce. To všechno v oboru básnictví a v oboru přednesu poezie.

Na pódium za stůl se přivalil jako kus hmoty s brašnou, sundal si sako a udělal metamorfózu: dosedl na židli jako suverén ducha.

Recitaci s doprovodem hudby se u nás říká melodram. To slovo mi připomíná školní besídky a cituplné tklivosti. Jandl s Jazz-triem z Grazu /Dieter Glawischnig - klavír, Ewald Oberleitner - basa, John Preininger - bicí/ předvedl publiku ve Viole montáž slova a hudby jako produkci na létající hrazdě, jako mistrovský výstup žongléra s pěti míčky, deseti talíři, dvanácti lahvemi - a s růží v zubech.

Člověk to poslouchá a připadá si čím dál víc jako provinilec, trestuhodný zanedbanec a lhostejný lajdák k tomu nejzázračnějšímu, co mu Pánbůh dal - k lidské řeči. Jandl s ní dělá skutečné zázraky. Drtí spečená, zaběhaná, ve vykuchanou frázi pokleslá sousloví. Narušuje sdělovací klišé, logické hladkosti ne-

závadně sestavených vět. Bourá všechny zvyklosti řečových bloků, trhá konfekci hladce plynoucího jazyka, rozšlapává jako barbar úhlednou kultivovanost literárního popisu.

A dere z toho ven událost jediné slabiky, jediného slova, stovýznamnost čtyřslabičného slova vysloveného desetkrát za sebou s přízvuky a s podpřízvuky přecházejícími od jedné slabiky k druhé. Organizuje hru s nápadem, který mu přivolalo hravé slovo. Objeví, že slovo, věta, sdělení, vylomeno z běžných souvislostí znamená ještě k běžnému významu něco o sobě, něco od původu, který jsme dávno zapomněli. Ukáže, jak souhláska může vrčet, hrčet, trnout mezi zuby nebo syčet, chrčet. Jak se samohláska může roztáhnout v tón přepínaný k nesnesitelnosti a klesat zpátky až do nebytí, z kterého před chvílí vyběhla, a jak ten děj může obsáhnout půl života.

Předmětem poezie je mu cokoli - ze všeho mu vychází hra s jazykem, veselost a údiv z jazyka, veselost uličnický vtípná, ironická, satirická, kritická, tragická. Jako moderní výtvarníci dělají nečekané úchvatnosti z "objets trouvés" - nalezených předmětů, pohozených věcí, věcí vysloužilých, nepotřebných, potrhaných hadrů, kusů novin, oprýskaných hrnců a spájejí, sešívají, montují, sestavují je do nových souvislostí artefaktu sdělujícího cosi nečekaně naléhavého, tak sbírá Jandl pro svou "lyriku" slova ze všech vrstev řečových poloh, gramatických vybočení, primitivismů, zvučících náhod, běžných bezvýznamností a staví z nich stavby, výkřiky veršů o jediném slově nasvíceném tisícivátovým reflektorem, hemžení kdesi v podpraží vědomí, řev slova upadlého do funkce řečové podpěry a hlásícího se o vlastní život.

Dohromady je to plné brilantního intelektu a zároveň mohutnosti masa, těla a kostí řeči. A hlavně je to - báseň od básně nebo spíš křik od křiku, tón od tónu, zvuk od zvuku - schliemannovské znovuobjevování Tróje, kříšení zasuté nádhery a majestátu jazyka chápaného už v samé jeho prvotnosti jako báseň bez básnění, a je to veliké kříšení a slavnost života netušeného a ohromujícího.

Je-li Friederike Mayröckerová kněžka tmavé durové polohy bez polostínů, je Ernst Jandl satyr, kozel, kozoroh, bazilišek, kejklíč, trumpetista s žestí zapálenou sluncem, hejkal, Dionýzos s pohárem hustého červeného vína. Chválí život i když vydává zvuky mrtvých.

Byl to večer dvou virtuózů na duši a na hlas v doprovodu tří virtuózů na klavír, basu a bicí.

Ale byl to také večer událostí neslyšných, neviditelných a skrytých. V intermezzu mezi produkcí rakouských básníků poslouchala Viola s vypjatým zájmem ukázky z českých překladů Mayröckerové a Jandla. Jejich původci, básníci a stvořitelé světa této poezie v češtině, seděli u stolku pro jistotu nejbliž ke vchodu, na ráně, zvyklí už pomalu dvacet let koukat, kde nechal tesař díru, aby se ztratili nebo byli znovu a znovu ztraceni z povědomí národa nejen o jejich práci, ale i o jejich existenci: Bohumila Grögerová a Josef Hiršal.

A tak se nad tou břesknou, mohutnou a vybuchující slavností svobody ducha a slova zároveň táhlo v sálku Violy něco jako transparentní, sotva vnímatelná hořkost podzimu, šera neviditelného štiplavého dýmu z bramborové nati, který trochu

pálí v očích ve chvíli únavy, kdy se pole vydala a ztichla a pomalu se stmívá.

Ti dva udělali horu práce, byli v šedesátých letech rovnocennými partnery a dlouholetými přáteli obou velkých básníků z Rakouska, kteří se uklánějí na pódiu a celé světové avantgardy konkrétní poezie, která hřměla světem šedesátých let v Západním Německu, ve Francii, ve Španělsku, v Rakousku a jinde. Byli velvyslanci světové poezie v Praze a zprostředkovali svrchovaným uměním svého básnictví celé to zářivé, obrazoborecké, bubnující a triumfální tažení nového jazyka, nového habitu, nových ztečí, nových šifer, depeší a poselství evropské poezie začátku druhé poloviny dvacátého století našim čtenářům, české kultuře a pohybu ducha v této zemi.

Teď sedí ve Viole u dveří a nesmějí být uvedeni v programu a vyvoláni jménem.

Ale kdo v tom sálku ví, ten ví, že tam samozřejmě ani u těch dveří pro podkoní, čeledíny a deputátníky neseďí dva oukropečci plní sebelítosti, ale dál dva umělci, kteří za bezmála už dvacet let poloklatby, klatby a vyňanství z literatury udělali a dělají další horu práce, napsali a píšou vzácné knihy a překládají světovou poezii s virtuózním uměním, jaké mají staří mistři houslaři a čínští kaligrafové.

O ně není strach. Strach je o kulturu v této zemi, o tuto literaturu, o toto škrcení umění.

Člověk si zvyká na chomout, i když nechce: kdo má už druhé desetiletí čumák u země jako ovce na pastvě, nevidí dál než vedlejší kopeček oškubané trávy a pomalu si dává namluvit, že

je to horstvo ducha, že uskřínuté psaní zdemístitních úředně schválených poetů je sláva poezie, a že svět je ta nudná spasená louka v ohradě.

A tak tam člověk sedí ve Viole, poslouchá tu povolenou dávku "formalismu" v rámci kulturních styků s "kapitalistickým" Rakouskem, v očích a kolem hlavy se mu perlí, šumí a duní svéprávné, svobodné a nezávislé umění - a napadá ho, že po skončení programu vyjde v deset hodin do pustoprázdné, vyliďněné, nevrlé a unavené Prahy.

Ostatně, bezděčné srovnání dvou kultur přinesla i recitace českých překladů několika básní obou hostů.

Hana Kofránková z mladé herecké generace přišla s chudičkou fantazií, s chabou profesionální výzbrojí a s omletou machou vciťovatelského popisného lyrizování, jak nám ji předvádějí co týden matadoři duchaprázdné recitace v rozhlase a v televizi - Hana Kofránková přišla takhle přednášet Mayröckerovou! Ten všeobsáhlý svět, ten pátravý intelekt, tu strhující nepředvídatelnost a osudovou kadenci slov, staveb a skladeb básní!

Jak to ovšem té mladé herečce vyčítat? Co u nás přepadá, vzrušuje, elektrizuje, trénuje její myšlení, co inspiruje její profesionalitu? Jak může být práva tomu ohňostroji ducha? Nelze jí snad upřít vkus. Je to málo na Mayröckerovou, ale i to je dost a možná hodně jako základní protilátka proti sterilitě navyklého domácího recitačního způsobu, proti jeho pokleslé banálnosti.

Josef Červinka, mnohaletý drakobijce a zápasník s právě citovaným šaržírováním v české recitaci, působil naopak jako

zázrak odolnosti proti všem škodlivinám: umí se dívat jako člověk, který vidí z hloubky studny za bílého dne hvězdy na nebi. Má tak dokonale zvládnutý nástroj hlasu, že mu vysloví všechnu velecitlivou inteligenci, jíž vnímá recitovaného básníka. A zdá se přitom, že bez námahy a s pohrdáním k efektu.

Řekl těch pár básní dokonale, ale - jsme v Čechách a dnes - jako bezděčnou, ale smutnou polemiku s Jandlovým způsobem. Jsou přibližně vrstevníci - ale tam v tom buší energie a vybuchují sopky, zatímco v tom našem sídlí dlouhá, tichá, laskavá a hořká skepse. Tamty oči viděly všechno - tady ty viděly ještě víc: mají moudrost, jaká přichází se ztracenou nadějí.

204

Nemám rád, prohlašuje-li se o jakémkoliv románu, že je generační - literární dílo obvykle vypovídá ze všeho nejvíc o svém tvůrci. Není vyloučeno, že často přisuzujeme nějaké době běsy autorů, kteří tehdy tvořili. Zuzana Brabcová psala svou novelu Daleko od stromu dvacetičtyřletá. Základní zážitky, které určovaly její dětství, se jistě lišily od zážitků mého dětství, stejně jako její běsi od mých bésů. Nevím - není to ani podstatné - nakolik vypráví autobiografii, hrdinka Věra x však je s ní stejně stará. Její život poznamenává touha napsat knihu. Objevit své předky, vlastní místo ve světě, vztah k nejbližším lidem, k rodnému místu, k vlasti. "Nestihnu-li napsat svou knihu, pak mi jistě bude dopřáno vplout do nového věku, třeba na třísece z těla stromu. V pravidelnosti kyvadlo a v kyvadle čas, který mě žene k svrchované neohlášené rozkoši."

Vidím, jen co opakuji první větu, která se mi namanula v textu, že nemám naději sdělit svůj dojem z nevšední knihy. Nelze ji převyprávět jako nelze převyprávět obsah symfonie - k ní by ji bylo možno nejspíše také přirovnat. Jednotlivá slova citované věty se totiž rozeznávají naplno až v souvislostech autorčina světa. Plutí souvisí s Noemovou archou, ta opět s vodou - voda pak je symbolem ^{hrdin} autorčina osudu. "I bez jejich nevědeckých prognóz bylo více než zřejmé, že povstala-li jsem z vody, do vody se zase navrátím v této podivně zamřížované mušli, do níž mě vsadili." Nový věk je pak věkem ampliůnů, zkázy, prázdného nebe, letadel, která sypou jed, vražděných ptáků, bláznů a marných útěků, zatímco těla stromů jsou živými těly, jsou životem, který podivně zvíře člověk nepřetržitě a úsilovně ničí, takže "se stromy nedobrovolně vymykávaly z kořenů a nedostávalo se jim času ani na tlení natož na zuhelnatění, protože se z nich vzápětí stávaly božské komedie, otcové a děti, hledání ztraceného času, zločin a trest." Samozřejmě, kyvadlo času se kývá celým dílem: od rozkoše k bolesti, od milostné extáze k úzkostnému kroku do řeky, ta má hrdince, jak předpověděno, přinést smrt.

Tak se v novele jeden obraz rozvíjí z předešlého a zároveň jej do- datečně osmysluje, motivy se splétají a řadí v tak nečekané a podmanivé spojení, až člověk trne úžasem.

Hrdinčin svět zalidňují postavy, které nabývají až mýtické síly, postavy většinou jednoduché a nelomené. Především v generaci prarodičů. Křečhořský dědeček Václav: zedník, bolševik, původce podivných staveb a kreslič nečíslných map, na nichž zobrazoval neexistující země, sedm let nepromluví se svým synem zato, že zradil jeho víru a vystudoval na kněze. Dědeček Jevsej "žádná-sláva-chudý-žid ve znamení

ryb" odkudsi z minské gubernie. První - zajatec v Rusku, kde se stane revolucionářem, druhý - rakouský zajatec, láska ho přichytí v Čechách v té zemi bez vody, v zemi, která byla zaplavena blahodárným mořem naposledy v prvohorách. K této generaci patří i pan Wehle - klaun, obyvatel Kamy "veliký inspirátor blesků, spasitel mé hlavy, potomek Lobjíšův, průvodce smrti a jinak náš soused přes chodbu." Tři starci mytických podob ztělesňují zatvrzelou naději a beznadějnou zatvrzelost, moudrou lásku a laskavou moudrost.

Nalomenější, méně fascinující už je generace rodičů: otec farář, syn otce bolševika, nemá už schopnost opravdu pochopit, jen se křečovitě drží svého učení o lásce, anebo disidentský otec Věrčina milého, toho času strahovský topič pan Zámek, který, když chce mluvit o sobě, říká zásadně: my a mluví nejčastěji o zkáze a o policii, hrdinku při setkání s ním osvítlí "blesk stesku s pozadím černé tabule, stesku po otcích zcela jiných".

Nejbezradnější generace vrstevníků: bezelstných štvanců, bláznů, opilců, poutníků a vězňů, kteří jsou na útěku, prchají ze země, ze záchodu v policejní budově, skáčou z oken, kradou barevná vlákna, pijou whisky, touží spatřit moře a proto prchají - jen pryč, jen pryč. Kam vlastně? "Naše generace, autistická, alkoholická, prolezlá dluhy, východně teskná a neambiciózní, západně věčná a zrychlená, naše generace bez kotvy, neboť bez moře. Protože Čechy /moje země/ byly zaplavené mořem naposledy v prvohorách." Hrdinka sama bloudí světem zaplněným nepochopitelnými předměty, pravdami, slovy, moudrostmi i odkazy. Její svět se rozpíná mezi nábožnými promluvami otcovými, hrůznými i něžnými příběhy předků, blábolením ampliónů a učitelů a zoufalým tápáním vrstevníků. Dalo by se autorce vytknout, že se dívá, zaznamenává, děsí se a pláče, ale nikde nezakládá na naději. Je však divu? "Pradědeček skončil v blázinci, dědeček v komunistický straně a táta je farář. Pak má bejt to dítě normální." Toto zjištění se sice týká hrdinky, nemůžeme je však nevztáhnout na svět, v němž je autorce žít.

Nesvedu na malé ploše nějak přiblížit tuto pozoruhodnou knihu. Je tak hutná, že vynechá-li se jeden obraz, jedna epizoda, rozpadá se obraz celkový. Její řeč, pocity mladého člověka v dnešním světě jsou vysloveny tak sugestivně, že člověk ztrácí odvahu vyjadřovat se o knize jinými slovy než jejími vlastními.

"Chtěla jsem dokázat jenom dvě věci, Josífku," praví v úvodu hrdinka, "porodit syna a napsat knihu. To první se mi už nikdy nepodaří a proto se musím pokusit o to druhé, s ostřím na hrdle." Nejspíš je toto i autorčino vyznání. To ostří na hrdle jsem aspoň cítil téměř z každé věty.

Polemiky nepatří k mým oblíbeným kritickým žánrům a malicherné spory jsou mi vzdáleny, averze cizí. Když musím přesto zvednout hlas proti názorům, které považuju za škodlivé pro českou kulturu, ač jsou vysloveny v spřízněném prostředí, odhodlávám se k tomu výhradně z důvodů neosobních a nadosobních. Mám ale za to, že nepřestala platit klasická zásada: Amicus Plato, sed magis amica veritas.

Glosy a úvahy I.Kotrlé vyvolaly už několikrát nesouhlasnou odezvu, já sám jsem před časem odmítl její nekvalifikované dohady nad Babičkou. Už delší dobu čtu její recenze "Více než 13 řádky o:..." se značnými rozpaky. Mají velmi nevyrovnanou úroveň, užitečná informace bývá zahlcena spoustou slovních plev, mnoho z nich je zřejmě psáno nakvap a nepečlivě, což při množství zpracovávaného materiálu nijak nepřekvapuje. Ale hlavně se vyznačují vytrvalou a pro čtenáře už únavnou snahou nikoli věcně kritizovat, leč popichovat a dráždit za každou cenu. Jejich autorka sledává často souvislosti tam, kde vůbec nejsou, ironizuje na nepatřičnou adresu a její soudy jsou unáhlené, přitažené za vlasy a neverifikované. A co je hlavní: autorka je tak strhována odporem ke světu mocenských struktur, že sledává jeho vliv i na nepravém místě, a když se dostane do ráže, nezná míru - a na předmět, kterým se má zabývat, jaksi zapomene. Knihy jsou jí většinou záminkou k výpadům, nepíše "o" knihách, ale o spjitostech "kolem" knih. Ukázkou takové anotace s nulovou informací o obsahu, ale zato s halasným atakem je její úvaha nad knihou "Žeň Strážnice Marušky Kudeřikové". Nedozvíme se z ní, jaká je úroveň příspěvků, kdo je pro začátečníky vzorem, jaká témata u nich převládají apod., což by člověk očekával. Místo toho si I.Kotrlá pohrává s výrazem "žeň" /nadmíru ráda naivně etymologizuje/ a končí jako už tolikrát - u "žně" StB v r.2025, přičemž si neodpustí s křiklavou nespravedlností postavit proti sobě "díla dětí", pro něž je prý dost papíru, a díla hotových autorů, kteří si musí sami svá díla rozmnožovat. Cožpak z kultury násilím vyhnání spisovatelé nemohou publikovat, protože je málo papíru a že snad ho jde příliš mnoho na "díla dětí"? Toho dráždivého "pepře" je v jejích glosách tolik, že je to prostě příliš a že to vzbuzuje dojem nerespektu.

Ale to je věc vkusu a osobního temperamentu a nikdy bych se k tomu nevyslovoval, kdyby se hned za touto glosou neocitla třístránková recenze svazku "S Janem Nerudou na jihu Čech", sestaveného A.Hůlkou. /Publikace je mi nepřístupná, v Univ.knihovně není do-

sud ani zkatalogizovaná a v knihkupectvích je rozebrána./ Čím může glosátora zaujmout taková krajová publikace? Nepochybně tím, aby si ověřil, co nového přináší o vztahu J.Nerudy k rodině jeho bratrance A.Tichého ve Vlachově Březí, kde básník několikrát pobýval a kde doupravil Kosmické písně a začal koncipovat Prosté motivy. Jak vyplývá z recenze I.Kotrlé, jsou zde otištěny deníky a dopisy jedné z Tichého dcer, Terezy. Ale marně bychom čekali zhodnocení přínosu těchto dokumentů, konstatování, co je v nich překvapivého a co naopak nemá žádnou literárněhistorickou hodnotu apod. I.Kotrlou totiž nesmírně popudil doslov jakéhosi nerudovského badatele a v něm známý citát z J.Fučíka, že "je třeba ukázat Nerudu proletáře". Výraz proletář jí doslova rozběsnil a ve svém textu s ním mává s těžko pochopitelnou posedlostí na zcela nevhodných místech. Pomiňme fakt, že jí zcela ušlo, co měl Fučík zřejmě na mysli, totiž nikoli ukázat Nerudovo proletářství v sociologickém smyslu, ale objevit v jeho díle smysl pro společenský pohyb doby, který byl ve znamení probouzející se dělnické třídy. Soustřeďuje se výhradně na to, aby dokázala, že Neruda nebyl v životě žádný chudák a že si žil naopak na vysoké noze.

Zprvu se zdá, že se oboří na vědce ze Státní knihovny vědecké ^{redaktory} a/z nakladatelství v Č. Budějovicích za to, že už nemohli "s větším výsměchem vůči Nerudovu odkazu přistupovat". Nu dobrá, jenže pak se stane něco neuvěřitelného: I.Kotrlá se postupně dává strhovat svým odporem k představě, že Neruda byl proletář, a ostřím své ironie míří nikoli na A.Hůlku či J.Fučíka, ale - na J.Nerudu! Vlamujíc se do otevřených dveří přesvědčuje nás, že Neruda měl do proletáře daleko, k čemuž jí slouží citáty z deníčku T.Tiché, které popisují zařízení básníkovy bytu a jeho galantní chování ve společnosti. Ale nespokojí se "důkazy", jakým přepychem byl Neruda obklopen, jde dál: zjišťuje, že ač boháč, byl hamoun a skrblík. Uráží ji, že dal třem dcerám bratrance Tichého jenom po šestáku. Sama předtím cituje z deníku T.Tiché, že si každá ze tří sester vybrala brož a že všechny tři dostaly od svého hostitele v Praze hezké peněženky, do nichž "strýček vložil nový šesták pro štěstí". Třebaže to takto cituje, její zaujatost jí nedovolí všimnout si, že to byly nové šestáky pro štěstí, tedy aby peněženka byla - dle pověry - neustále plná. Pro I. Kotrlou jsou ty šestáky prostě důkaz Nerudova skrblictví. A aby ho dokumentovala nad slunce jasněji, připomene hned

jiný, byť časově odlehlý případ, s recenzovaným svazkem naprosto nijak nesouvisící, kdy se básník svým skrblictvím vyznamenal, totiž když při "národní sbírce" na F.Haise dal prý - "celý 1 zlatý!" A k tomu sarkasticky dodává: "Doufám, že tak nečekaný obnos nezakrvácel proletářskou duši Jana Nerudy..."

Je možné, aby někdo tak málo kontroloval vlastní komplexy, že si troufá uplatnit svou jízlivost na jedné z největších postav české kultury, před kterou stáli v úctě, obdivu a pokoře všichni její následovníci, od J.V.Sládky až po J.Seiferta? Jak jsem se mýlil, když jsem byl přesvědčen, že podobné skandalizování českých spisovatelů je vyhrazeno nekulturní spodině.

Jenže to, co v recenzi následuje, je pokud možno ještě otřesnější. Z dalšího textu vyplývá, že Neruda byl navíc proutník a svůdce panen! I.Kotrlá je zřejmě svatě přesvědčena, že objevila utajený Nerudův vzta~~h~~milostný k Aničce Tiché takřkajíc mezi řádky deníku její nevlastní sestry Terezie. Činí z těchto zápisků tyto podivuhodně formulované závěry, hodné psychologie prokurátora: "...zkušený muž v letech dostane zálsuk na skutečně pěknou mladou venkovskou slečinku, kterou zahlédne v rozpuku /panenství/ v rodině. A protože je to slečinka z lepší rodiny, je nutné vytrpět i společnost jejích dvou mladších a nevlastních sestřiček: především je však nutné těmto husičkám zalepit oči! Všim, co muži v letech mají navíc k své sexuální přitažlivosti: penězi, společenským postavením, luxusním kvartýrem, hodnotnými sbírkami a alkoholem. Prostě i tou novodobou proletářskou činností, jak ji v Praze provádějí po r.1967, 1968, atd. - následovníci a ctitelé J.Fučíka. Proletáři ve státě, v němž proletariát vládne. A z deníčku jaksi vysvítá, že společnost obklopující proletáře Nerudu, viděla celý příběh i takto moderně!"

To ale "jaksi vysvítá" nejenom z tohoto deníčku, to je dávno notoricky známo všem, kdo jen trochu slušně znají českou literaturu 19. století. O Nerudově lásce k Aničce Tiché psalo mnoho badatelů. Žádný z nich se ovšem neuchýlil k tak hanebně obžalovacímu slovníku a k tak profánním psychologickým dedukcím, jako tu předvedla moderní žena, jež chce být považována za českou spisovatelku. A je už zcela mimo mou představivost, jakou logickou úvahou může někdo dojít k spojení Nerudy s "novodobou proletářskou činností" "následovníků a ctitelů J.Fučíka" v dnešní Praze, kteří tak jako on svádějí panny "penězi, společenským postavením, luxusním kvartýrem, hodnotnými sbírkami a alkoholem". Tohle krátké a násilné spojení, žel pro naši

autorku nijak výjimečné, nelze označit jinak než za hrubou urážku básnickovy památky.

A teď už je současná spisovatelka v ráži a nenechá na Nerudovi nitku suchou. On podle ní nebyl ani vlastenec! Proč? Protože mluvil vybranou němčinou! Píše: "A Jan Neruda co český vlastenec? Za mnohé mluví dopis autorky deníčku..., vyjímám: ,My děvčata mimo Annu jsme neuměly ještě dobře německy... Pak ta návštěva strýce Nerudy, jeho elegantní chování se, vybraná němčina, když se bavil s naší maminkou. Tak uměl Jan Neruda v Čechách oslňovat: české proletáře i po smrti," oslňuje nás za života svou nevybíravostí neproletárka z Moravy.

Insinuace tím nekončí. Neruda ve své závěti určil, že jeho univerzální dědičkou bude Anna Haralíková a aby upřesnil, o koho jde, dodává: "služka moje". To urazilo spisovatelčin sociální jemnocit, takže se rozhorluje: "To zdůraznění: služka moje." I.Kotrlá už vícekrát dokázala /i v případě Babičky/, že nemá nejmenší smysl pro historicky odlišnou situaci, ani pro vývoj jazyka. Slovo "služka" užil básník zcela nepejorativně, bylo to určení profese stejně, jako když někdo napsal "můj kočí". Ale teď pozor! Zvídavý duch - někdo zlomyslný by řekl: domněnědůvěrnická slídivost - narazil na cosi, co slibuje ještě větší senzaci, než je vztah J.Nerudy a Aničky Tiché. I.Kotrlá vzápětí cituje z jakýchsi důvodů údajně Hůlkovu charakteristiku A.Haralíkové z doby, kdy se stala služkou nemocného básníka. Proč ji cituje? Jakou informaci přináší ocitování této charakteristiky čtenáři recenze? Čtème text I.Kotrlé i s vloženými citáty a bude to jasné: " ,Byla to mladá, statná, snědá, tmavovlasá a temnooká venkovská žena". A na s. 70 dodává /totiž prý A. Hůlka - M.J./, svým neodolatelným stylem: ,Patřil jí i výtěžek z vydávaného díla, jenž nebyl malý a pojistil jí dobré živobytí!"

Nuže, tento "neodolatelný styl" nepatří A.Hůlkovi. Jsou to slova literárního historika Alberta Pražáka z knihy "Neruda v dopisech", která Hůlka buď nepoctivě opsal nebo poctivě ocitoval, to si nemůžeme zkontrolovat. Ale co je na věci podstatné: recenzentka tu nenápadně naznačuje, že chlípny stařec si vzal za "služku" mladé, statné a temnooké děvče z důvodů naprosto jasných - aby mu sloužila i jako konkubína. Jinak by si přece vzal za hospodyní staruchu. Tyhle dohady patří svým duchem spíš na pavlač.

Závěr pečeti myšlenkovou zmateninu celé recenze. A. Haralíková se postarala o důstojnou hrobku pro "svého pána", jak Nerudovi říkala, a komentář autorky k tomu zní: "Taková byla ta doba Engelseva /?/: služby měly v Praze stovky zlatých na ,důstojnou hrobku" proletáře. Ach, kdyby tak aspoň v Čechách jižních nevyvalovali sudy pro opojnou zvidavost proletářskou, při zemi! Mimo majestát smrti!"

Přiznám se, že mi zcela uniká krkolomná logika tohoto závěru, jsou to pytlícké výkřiky, záhadné tajenky beze smyslu. Koho a čeho se týká ta "opojná zvidavost", samozřejmě proletářská, kvůli níž vyvalují v Čechách jižních sudy, a ještě k tomu "při zemi" a "mimo majestát smrti"? Jestli někdo projevil zvidavost zcela neopojnou, hodně při zemi a mimo majestát smrti, byla to I. Kotrlá ve své recenzi. Psát krátké kritické glosy a vtipně komentovat knihy nej-různějšího původu a úrovně se může zdát snadné ve skutečnosti to vyžaduje nejen velkou sčtetlost, ale taky kritickou zkušenost a na neposledním místě lidskou moudrost a vyrovnanost. I. Kotrlá je však příliš ve vleku své bojovnické vášně a troufá si na kdeco, i na to, co je nad její síly. Skromnost ale nezdobí jen muže.

Nehodlám bránit J. Nerudu a dokazovat, že nebyl baháč, ani skrbník, ani svůdník, ani nevlastenec a snášet důkazy, jak skromně žil ve srovnání s mnoha vrstevníky, kteří pro národ neudělali ani setinu toho, co on, a jak tragicky se utvářel jeho intimní osud. Neruda to nepotřebuje. Jen bych rád I. Kotrlou upozornil, že Nerudův poměr k Aničce Tiché má literární historie už dávno detailně prostudován. Svědectví její nevlastní sestry Terezie může přinášet jen dílčí nové poznatky, takže nad ním zbytečně snula své "moderní" dohady o tom, co si počínal Neruda "s veškerou svou proletářskou tělesností". Zajímavé na tomto vztahu, který pro stárnoucího básníka nebyl poslední /ano, dostal ještě jednou "zálsk" na mladou!/, je totiž to, že zanechal nesmazatelné stopy v jeho tvorbě. V Kosmických písních a Prostých motivech je několik básní, poznamenaných touto pozdní láskou, např. proslulé verše: "Nesmějte se pavučince/ na mých vlasech, kamarádi, /nesmějte se do očí nám,/ že se máme s mladou rádi!" a některé další.

Ten hrubý a urážlivý způsob psaní, ty falešné dohady a zdánlivě objektivní senzace zmíněného textu I. Kotrlé prozrazují naprostou neznalost Nerudova života a díla, jsou plodem nedovzdělanosti, která sebevědomě kárá tam, kde by měla hodně pokorně sklonit hlavu. Nelze jedním dechem vytýkat oficiální kulturní politice nihilistic-

ké pohrdání tvorbou uměleckých hodnot a zároveň projevovat neúctu k tomu, co tvoří sám základ moderní české kultury; nelze hájit souvislost literární tradice a zároveň prokazovat ignorantství v tom, co je její podstatou; nelze bojovat proti nenormálním poměrům a zároveň této nenormálnosti využívat neodpovědným, jalovým psaním o banalitách. Každý redaktor by totiž za normálních poměrů tuhle recenzi autorce vrátil jako netižitelnou pro její myšlenkov^{ou} primitivnost, odbornou nekvalifikovanost a nepřipustně urážlivý tón.

Zajímalo by mě, jak by asi I. Kotrlá reagovala, kdyby někdo stejným způsobem a ve stejném duchu psal nikoli o tvorbě, ale o životě a osobních vlastnostech Jakuba Demla. Mám dost fantazie, abych si tu reakci uměl představit. A bylo by to ostatně v pořádku. Protože náš zájem má platit především dílu, nikoli klepům o tom, kolik který tvůrce svedl panen, zda byl skrblík či bonviván apod. Takle životopisná drbárna zajímala vždycky jen duše - řekněme - málo vznešené, kterým chybí schopnost ctít duchovní velikost a které netuší, že mimořádnost uměleckého výkonu bývá často vykupována i mimořádností lidského charakteru a životního údělu.

Milan Jungmann

VÍCE NEŽ 13 ŘÁDKY O :

Pavel Švanda: Anonymní povídky. /Blok, Brno 1967, odp. red. J. Novák, graf. úprava I. Soukup, vydání I., s. 88, náklad 2 000, cena 4, 50 Kčs./

/Poznámka 1/

Když jsem na vánoce 1983 dostala Slovník českých spisovatelů /popravené v českých kulturních dějinách vytištěný až na vzdálených pláních Kandy/, překvapilo mě nejvíce, že u hesla "Pavel Švanda" je ohlášeno jeho úmrtí k roku 1981. Vulgate k tomu praví /Luk. 4, 24/: "Nemo propheta in patria". /Ve vlasti není nikdo prorokem, to jest uznávaným a váženým činitelem/: proto někdo v zahraničí rozšířil i o takový údaj Slovník českých spisovatelů, než jsme ho znali /ve vlasti/ z Edice Petlice.

Česká slova někdo a nikdo jsou výrazem anonymity: spisovatel, který tvořivě žije v Brně, nemohl své prvotně ani lepší název dát - Anonymní povídky.

Ve svých prózách se dotýká tématu, ~~je~~ který neodbytně patří do literatury. I v onom úsporném vyjádření Ovidiově: Po neznámém není touhy./Ignoti nulla cupido; Ovidius, Ars amat./ A protože znám i literární texty Pavla Švandy ze současnosti /roznožované v ~~početných~~ opisech/, se zájmem se obracím k jeho dávné knížce; třeba k takové povídce Příležitostný portrét. Na pouhých třech stranách /s. 29-31/ sevřený a dokonalý popis "obrazu" současníka: nedivím se /protože v naší vlasti se za dvacet let nic v portrétech občanů nezměnilo - jen více šedi přibylo/, že i nyní, v letech osmdesátých. téma lidského portrétování ho strhuje.

Jak se chová náš současník /od r. 1966 do r. 1986, atd./? Citují /s. 31/: "Podniká příležitostné procházky v ulicích, a protože má dobré oči, hodně vidí. Povozy, dítko, zboží, jídlo. /.../ Potřebuje ovšem peníze, až po uši by je potřeboval. Ale nechce o nich mluvit. Ví, že i když je byt pokryt plísni svěžích módních barev, i když si může dovolit vyšší spotřebu elektřiny, přivést plyn až do pokoje, mít užitek z upraveného rákosu, vodit si domů přátele, pořád něco zlepšovat ... musí střídat krok, trochu chytřit za svými zády jako ten sedlák".

Ano, z anonymních sedláků baroka náš národ vyrostl a Pavel Švanda ovládá poučku z barokních škol: A potiori fit denominatio. /Pojmenování /tj. název/ se dělá podle hlavního předmětu nebo myšlenky spisu./ A jak náš národ vyrostl z anonymních sedláků? /S. 30/: "Má čtenářskou legitimaci do veřejné knihovny a sleduje knižní novinky. Nebo si vymýšlí libovolné vysoké verše, s kterými ovšem nelze vystupovat". A ještě ze s. 31: "Žije prostě od příležitosti k příležitosti".

Mít legitimaci veřejné knihovny, to je selské /ve smyslu minulých i současných městských dějů českého národa/. Rozhodně to není příležitost k onomu intelektuálnímu: Tolle, lege! /Vezmi a čti! Slova, jež způsobila

obrácení sv. Augustina./ Pavel Švanda o tomto anonymním sledování psané-ho nenechává nikoho na pochybách, opakuje: "Nebo si vymýšlí libovolné vysoké verše, s kterými ovšem nelze vystupovat". Situace v českém prostředí je jasná: anonym se nemůže stát světcem. Pouhou obětí: ano.

Další povídka se jmenuje "Polský kříž". Kloubku /skutečně chtěné/ anonymity osvětluje odpověď /s. 34/: "Trosím tě, já o tom nic nevím, my máme jen ten kříž. -". A jak sek lze v anonymitě utápět, popisuje závěr povídky /s. 36/: "- Tam je... - ukázala, kde ležel polský kříž, matná věcička. - Vyhod' to! - porušila mi. Pak už jsme ho nikdy neviděli. Třeba si ho vzal. Třeba v tu chvíli. Ale my jsme s Vlastou dělali, že nevíme o ničem, jenom jeden o druhém, jak jsme spolu leželi. Tu opilou noc".

I k takovému opilství - v Čechách - Seneca říká: "Opilství není nic jiného, než dobrovolné šílenství". Další povídka "Do smíchu" začíná Švanda odstavcem, citují /s. 37/: "Všial jsem si, že náročnejší zkušenosti často berou počátek v noci a k noci patří. Aspoň den zbývá pro víru jasných a omezených pocitů, bez nichž, zdá se, nemůžeme se obajít. Noc je příležitost pro krajnosti; už dítěti je tma buď hrůzná, nebo úplně bezpečí, a jak stárneme, poznáváme, co stojí mezi námi a časem, mezi světlem a tmou. A noc má svůj smysl i tehdy, když se nám zdá, že naše denní konání smysl postrádá. V noci poznáváme buď trýzeň buď úlevu, co je právě zhruba třeba, abychom pamatovali sami na sebe".

Povídka se odehrává v blázinci: proč? Inu, jenom tam, mimo oblast opilosti, ale už v šílenství, může anonymě okouzlit projev kulturnosti zvuků v ČSSR, citují /s. 41/: "Zapnul jsem rádio a zachytil jsem intenzivní zvuk jakési rušící vysílačky. Proud divého znění mě skoro okouzlit, snažil jsem se vmyslet do prostoru, který byl rozrušen, vlastně jsem poslouchal rozbité, zraněné ticho, zněť, v níž lidská řeč znepřítomněla, i když někdo jistě mluvil a to co říkal, bylo někomu nepřipustné, jakýsi vážný odcizený konflikt způsobil, že jsem poslouchal porušené ticho a věděl jsem, že nezbyvá než čekat, až se z napětí vybeví myšlenka."

Další povídka /myslím, že stačí všimnout si čtyř povídek ze středu knížky, aby bylo jasné, jak precizně poskládal Švanda soubor próz z ředešátých let/, se jmenuje "Corinne Marchandová v Brně". /Po povídce, v níž je mj. ozřejmáno - to je slůvko těch, kdož spouští rušící vysílačky - jak "proud divého znění" vytváří "porušené ticho", dostáváme se do neanonymní koncertní síně k hlasu hudby. K hlasu spořádanému, popsanému i takto /s. 47/: "kánon v protipohybu, nekonečný kánon, hádankový dvouhlasý kánon, šestihlasý recerrecr, amen." /Řecký k "känön" je pravidelný, "rovný", recircar obsahuje latinské "ciere" - hýbat, a hebrejské amen znamená "budiž tak"./ A jak se ke spořádanému hlasu, jenž neporušuje ticho a který v nás vzbuzuje lásku a jehož vždy toužíme z anonymity vyčlenit, chová anonym? Který vyznává /s. 46/: "Co je komu po mém názoru? Opravdu se nerad prozrazuji".

Ano, stydí se: pocit studu ho ovládne. Vyjádřeno v povídce ~~ix~~ nadvokrát /s.45/: "Stydím se. Nic solidnějšího a věrojatnějšího než stud bych jí nemohl nabídnout". Komu? Lásce; přítomné v mimovšedním životě, třeba při "Hudební obětině". /S. 49/: "Stydím se, protože jsem zvyklý se stydět. Ale příliš ne - tom nezáleží". Neboť ve všedním životě Anonyma, který má svou Evu, platí proti lásce věta a její české, současné pokračování /sedláka ve městě/: "Ještě jsem si říkal, že znamení jsou sice bezohledná, ale všednost že je skutečně většinou laskavá. Byl jsem sebejistý".

Spořádaný pohyb /v každé obětině/, tolik vzbuzující lásku až po modlitbu /vyjádřenou třeba slovy: "kánon v protipohybu, nekonečný kánon, háčenkový dvouhlasy kánon, šestihlasý recircar, amen"/, odporuje všednosti Anonyma, který se jen studem brání tomu, co popsal Seneca. /Bůh v ničem neschází, své dílo také sám sebou naplňuje./

Čtvrtým Švanda je z těch literárních tvůrců, kteří z vnitřní poctivosti pracují stručně: a nemůže se jim stát, aby jim do textu proklouzl disharmonický, t.j. falešný tón. Při výpovědi o stavu světa; takovému spisovateli věřím: zvláště, když si nad jeho prózami mohu ověřit starou křesťanskou pravdu, v toku času. /Pudorem tollit multitudo peccantium. Množství hřešících měří stydlivost./

Těším se na další knihu; a mohla by zase končit slovy neanonyma /s.86/: "UŽ zase vám bude na něčem záležet".

Poznámka 1 :

Pavel Švanda, jehož povídky i poezie si dychtiví čtenáři rozepisují v 80. letech v ČSSR /viz Moravskou čítanku apod./, se v letošním roce dožil ve ~~neprobývané~~ zdraví 50. let. A protože ve Slovníku českých spisovatelů není uveden den a měsíc jeho narození, podotýkám, že své 50. narozeniny oslavil /naprosto soukromě a anonymně/ 6. 6. 1986.

Josef Haubelt: České osvícenství. /Edice Členská knihnice, Svoboda, Praha 1986, vydání I., stran 460, náklad 18 500, cena 43,- Kčs./

Ve svém fejetonu z listopadu 1976 se Jan Trefulka zentýšlel nad pronásledováním Bohuslava Balbína. Tuto jeho "Českou pohádku" jako kdyby četl doc. PhDr. J. Haubelt, CSo., - a jel se po 10 letech Trefulkův fejeton opravovat. A tak jestliže J. Trefulka psal, cituji: "Bylo zřejmě zapotřebí velikého úsilí a konexí pánů, aby Balbínův rukopis v Římě a ve Vídni vůbec přečetli. Nikdo s tím přípiš nepospíchal", zastává se nyní J. Haubelt Vídně. Cituji /s.85/: "Skutečností mimořádného významu pro komplexní posouzení příčin vyhnání v Klatovech je způsob, jakým bylo Balbínovo nepochybně vlastenecké dílo přijímáno ve Vídni. Rukopis v Pra-

se diskriminované staroboleslavské historie četl ve Vídni dokonce císař Leopold I. a četl je se zaujetím a zálibným souhlasem. Leopold I. byl vůbec vášnivým čtenářem. Četl všude a ze všech okolností a přečetl sám aned více spisů než všichni vladaři z rodu Habsburků před ním dohromady. /.../ Balbín byl tedy autorem podle jeho vkusu. /.../ Vyslovil tedy rozhodné přání, aby Balbínův spis byl vydán". - Tímto historickým faktem se "Česká pohádka" stává ještě pohádkovitější: císař, vášnivý čtenář, se stává nevlivného spisovatele proti svému důvěrníkovi politickému /Haubelt, s. 86: "Martinic byl důvěrníkem císaře Leopolda I."/ Ale pozor: Česká pohádka získala od roku 1976 pořádně zlé zuby! Nejprve Haubelt vyvrací Trefulkovo tvrzení /opřené o dávnou předmluvu Emanuela Tonnera k Balbínově "Rozprávě..."/. - Trefulka: "Nejvyšší purkrabí, tehdejší hrabě Bernst Ignátius Bořita z Martinic, bezpochyby nějakým donašečem upozorněn byv na knihu v tisku se nacházející, sám pročetl část již vtištěnou, kteráž se mu zdála býti velice závažnou jak z příčin politických tak i národních...". Haubelt, s. 84: "Tento Martinic, druhorozený syn v r. 1618 defenestrovaneho místodržitele a od r. 1651 nejvyšší purkrabí v Čechách, původně Balbínovi přál. Vždyť Balbín napsal genealogické pojednání o jeho rodu! Ještě v roce 1668 doporučoval Martinic vídeňskému dvornímu knihovníkovi Lambeckovi, aby Balbínovi všemožně vycházel vstříc. Náhle však začal vyřazovat Balbínovy spisy ze své knihovny" /ještě téhož roku 1668!/.

> Ano, zápletka hodná české pohádky: nejvyšší purkrabí Čech měl spisovatele v oblibě, po 17 let ho protěžoval, jeho spisy četl a sám vlastnil /nemusel ho tedy upozorňovat nějaký "donašeč" na dílo již zčásti vtištěné/ a náhle - hle! K Martinicovi historik Haubelt ještě uvádí /s.86/: "Byl to výtečně vzdělaný šlechtic. Vystudoval filozofii v Pasově, práva v Ingolstadtu a teologii v Římě a ve Štýrském Hradci. Usiloval též o to, aby vynikl jako spisovatel". /!/. ... "Stojí za poznamenání, že purkrabí Martinic se přátelsky stýkal s Tomášem Pešinou z Čechorodu, přítelem Balbínovým, a nic mu nevadilo, že dějepisec Pešina byl stejně nadšeným barokním vlastencem jako jeho přítel Balbín. Proč tedy vzniklo Martinicovo nepřátelství vůči Balbínovi? Na tuto otázku se dosud nenašla uspokojivá odpověď. Lze však konstatovat, že hlavní příčinou tu nebyl odpor proti Balbínovu vlastenectví".

A nyní se dostáváme k tomu, že marxista, a zvláště na vědecké půdě historie, bytostně nesnáší záhady a "uspokojivě" nevyřešené otázky. Proto se doc. J. Haubelt zabývá něčím, co je v české historiografii novum - a zároveň skýtá českému čtenáři novodobý pohled na "jezuitu" Balbína - položený marxistickým studiem. Citují /s. 78-79/: "Příčinou tohoto neslavného konce vůbec nebylo jezuitovo vlastenectví, jak se snažili namluvit klerikální dějepisci. Byly tu zcela jiné důvody, natolik závažné, že měly

velmi strastné následky. O jejich povaze nemáme ovšem podrobnou pramen-
nou informaci. Přesto však není^{čes} pochybností o tom, že šlo o velmi zá-
važné sexuální mravní přestupky ve vztazích mezi Balbínem a jeho žáky
/.../ "Domníváme se, že tyto morální přestupky byly hlavním důvodem
toho, proč byl Balbín později poslán i do "vyhnanství" do Klatov".

Stačí? Mně se nejvíc líbí ono Haubeltovo marxistické - "domníváme
se". A protože vím, že se J. Trefulka nikdy nepřestal hlásit k marxismu
- o všem se zmiňují. Ve své "České pohádce" pouze jako marxista naletěl
"klerikálnímu dějepiscům": kdepak vlastenectví - ale sexuální úchylnka Bo-
huslava Balbína - ta rozhodla o jeho pronásledování! A Jan Trefulka, pro
svoji nepoučitelnost už podv. krát vyloučený z KSČ se i ve své ineditní
tvorbě - opět "nepoučitelně" zastává sexuálních zvrhlíků a montuje je do
České pohádky! Diví se potom někdo, že ať pohlédneme v české kultuře kamk
koliv - nechote sledovat marxistické premisy vědou z ČSSR - vede do mrav-
ního bahna a rozkladu? Jinak řečeno: odkdy byl hrdinou v české pohádce -
homosexuál? Ještě nikdy - dokud tak neučinil Jan Trefulka: mám dojem, že
jeho "Česká pohádka", fejeton, který mám v oblibě - nikdy v ČSSR tiskem
nevyjde! Pro ono mravní zbahnění a celkovou nepravdivost, prokázanou
vědecky v roce 1986.

Jak tedy psát - fejetony dál - aby za ně mohli čeští spisovatelé
získat honorář? Tak především: pokud píší o jezuitěch /byť i Balbínovi/
- pak vždy - s morálním despektem. A nejlepší je v tomto směru své texty
zakončovat marxisticky: tak jako činí u svých kapitol vždy J. Haubelt,
pokud musí - znechuceně a pojednávat o řádu "Société Jézus". /Jako pří-
klad cituji konec kapitoly "Umění inženýrské" - /s. 135/: "Úsilí stávk
nesměřovalo ani v neustálých konfliktech s jezuitou za hranice poznání a
feudální společnosti. I tyto cíle se však musely v Olomouci prosazovat
proti nepřetržitému a tvrdošíjnému odporu jezuitů!/"

Ano, může-li si marxistický historik či marxista vůbec představit
ztělesnění ďábla v českých dějinách od období pozdního feudalismu - pak je
to - "jezuita"! A s tímto "ďábelským" motivem "České pohádky" seznamovat
dál a dál českého čtenáře je nutné: existuje přece v našem prostředí me-
cenáš, který tuto činnost odmění. I v rámci "Českého osvícenství"; na s.
349 knihy však čteme důležitá slova osvícence Dobrovského z L:P. 1782:
"Svědectví, spolehlivá svědectví žádám, nikoliv možnosti, důvody,
nikoliv deklamace!"

A co po době osvícenství, po 204 letech píše ve stejné Praze
marxistický historik? Cituji výše uvedené: "domníváme se"!

Rudolf Křesťan: Slepíčí krok. /Edice Kamarád, Práce, Praha 1986, doslov J. Poláček, vydání I., stran 256, náklad 103 000, cena brož. 24,- Kčs./

Kniha má podtitul: Ill fejetonů ze zvědavosti. A v doslovu čteme: "Křesťan vidí naši realitu neotřele a s vědomím souvislostí, na její známé stránky umí vrhnout nové světlo". /S. 250/

A protože se jedná o výběr již otištěných fejetonů z let 1979-1984 v týdeníku ÚV SSM, čtenář se snaží v tomto pojetí "zvědavosti" nacházet ono "vědomí souvislostí". Jak přistupuje R. Křesťan k historii dávné i nejnovější, když "naši" "realitu vidí neotřele"?

Pro ty, kdo si pamatují /jako R. Křesťan dozajista/ nečekané polibky Brežněva a Svobody v Moskvě ve dnech po 21. srpnu 1968, má nachytánu úvodní větu svého posledního fejetonu. Cituji ze s. 246: "Silvestr je svátkem bilančním, pokud vás nezaskočí 23. srpna. Stalo se mi to v roce 1979. Měl jsem schůzku se studentem Janem, tvůrcem polibkoměru. Pro silvestrovské číslo Mladého světa jsme spolu chtěli připravit vyprávění o závězné technické novince". Já zdůrazňuji: mnoho lidí v ČSSR bylo zaskočeno v r. 1968 daty do té doby nevýrazných srpnových dnů 21.-23. srpna a dodnes jsou to pro ně svátky bilanční! Jakési "vědomí souvislostí" je k tomu nabádá: lze jen doufat, že totéž "neotřelým způsobem" naznačuje R. Křesťan. Stejně, jako když objevuje, že v "Podzámčí" /tak se fejeton jmenuje/ je historická tradice, na základě úředního posvěcení, občanům lživě deformována. /S. 192-193/: "Proč jste říkal, že tady na zámku byl v 18. století na návštěvě Vladislav II., když v tu dobu už nežil?" /Odpověď/: "mám to tak ve výkladu"./.../ "Ještě čekám, že mi vysvětlíte, proč věšíte lidem bulíky na nos. - Tak prrrr."

To přízemně ^{vozatajské} ~~zákaz~~ "prrrr" je opravdu autentické z "Podzámčí". "Bulík" je české slovo, převzaté z němčiny a upravující pro Čechy německé "Bulle". Slovník Německo-český /SPN, Praha 1974/ vysvětluje pojem Bulle takto /s. 303/: I. býk, II. hovor. hafan, III. henl. vůl, trouba, vztekloun". A je tedy zřejmé, že ten, kdo se brání, aby mu byly "věšeny bulíky na nos", je ze strany obhájců správcovského "výkladu" správně okřikován: "Tak prrrr". Je to dialektické: když už je k nosu přivěšen "bulík", stává se i součástí přivěšeného a ten se zase, chtě nechtě, dostává do návaznosti pojmů - vůl, hafan, trouba, vztekloun. Dialektika /jak správně R. Křesťan svým slovosledem tlumočí/ umožňuje, aby na ty, kterým "správcové" přivěsili bulíky na nos, bylo ze strany správců křičeno /v Podzámčí/: prrrr. Ovšem, tiskový orgán ÚV SSM fejeton otiskl R. Křesťanovi proto, že on ho umí /dialekticky správně/ zakončit: lživý "průvodce" je skutečností, zatím co provokující otázky směrem k pravdivosti kladla "Bílá paní"! Bytost v ČSSR bájná: jak je smutné, že R. Křesťana jeho "zvědavost" nepřiměla k tomu, aby v ČSSR objevil občanskou iniciativu Charty 77, která svými dokumenty klade pozoru-

hodné otázky! Těm, kdož lživě manipulují s pojmy. Jestliže tedy R. Křesťan dává nejevo, že na bájnou "Bílou paní" je po jejích otázkách křičeno /s. 193/: "nemyslete si, že teď ze mě budete před lidmi dělat kašpárka. Prodívejte, paní, všdycky se najde ve výpravě nějaký čtoure, já už jich tady n- sádku zažil! A zámek stojí dál". - pak je pouhým znalcem rétoriky. Proč?

Rétorika se původně vykládala v pěti částech, podle úkolů: 1. sebrání materiálu /heuresis/ 2. jeho uspořádání /taxis/ 3. stylistické zpracování /lexis/ 4. zapamatování řeči /mnémé/ 5. přednes /hypokrisis/. Nejdůležitější byla část první /v ní, ačkoli veden zvědavostí, R. Křesťan v ČSSR zklamal/, a pak ještě část třetí: ve stylu se Křesťan snaží o palmu vítězství. A přitom se právě u něj projevuje nejvíce to, co i v antice: rétorika podobného stylu má vždy negativní vliv na soudobou prózu. Vede k deklamačním cvičením, kde pravdivé zření je vkládáno do úst mytologické osobě /jako u Křesťana, ale antického vzoru, české Bílé paní/, aby byla obcházená skutečnost /jako strašidlo na hradbách/. Deklamační cvičení rétorů postupně antickou prózu rozvrátily: a jestliže se současná prozaici v ČSSR učí nevidět utrpení druhých, za pravdu slov, pak je R. Křesťan v tomto oboru jejich dlouholetým mistrem. Považuje za nutné zabývat se délkou slepičího kroku, a když už píše o pravdě, pak čtenář pouze doufá, že ve své rétorice počítá s mnémé i u příjemce: který ví, že jediným oprávněným oponentem "Bílé paní" je v naší kulturní současnosti "podkastelán Černý"! Jen tato postava z Kafkova Zámku je schopná přednesu slov v "lexis" Křesťanově, cituji: "Já mám k historii vztah a umím jí podat, tak proč bych se měl nechat urážet. Víte, vůbec, jak je moje práce namáhavá? Víte, kolikrát musím vyjít do schodů? - Nevím. - Nevíte, ale Vladislava II. mi předhazujete. - Schody jsou ve většině zámků. Přitom jsem tam slyšela průvodce, kteří počávají přeený výklad. - Nechte si toho poučování."

A po této odpovědi Bílá paní /z reálně-socialistického fejetonu/ svého protihráče, podkastelána Černého bezpečně rozpoznává a proto mu říká /s. 194/: "vím, že k zámku se váže daleko zajímavější pověst, než byly vaše výmysly". Zámek podtrhují, nadtě v německy psaném románu /jehož celý děj se odehrává v podzámčí/, je slovo "Bulle" používáno i ve smyslu "důležité listiny". A jestliže podkastelán Černý, který se snaží Bílé paní věšet "bulíky na nos", volá: "A zámek stojí dál" /viz větu předchozí/, pak je to refrén Zámku Franze Kafky. A pro hypokrisis Křesťanův s názvem "Podzámčí" mohu směle jako rozhodující ocitovat poznatek z úvodní strany Zámku: "Tato vesnice patří zámku, kdo tu bydlí nebo přenocuje, ten v jistém smyslu bydlí nebo přenocuje na zámku". Což se týká nejen Bílé paní, podkastelána Černého, ale i Rudolfa Křesťana: Podzámčí, to jsou kamenné zuby a stoličky /slov/ v něm neslouží k uvelebení! Ano: R. Křesťan si "v jistém smyslu" hraje se slovy, obrukuje je ve své zabyčlené rétorice do deklamační podoby, mnohé fejetony až do podoby rétorického "laudatium" z doby vrcholně císařské, a přesto nemůže /díky v sobě skrytým zákonům slovního projevu/ odolat přivlaku a beurdity ze socialistické současnosti. A možná, že to ani netuší a neví sám - své fejetony - v jistém smyslu číst. Přesto opakují: dotazy jeho chimerické Bílé paní jsou v ČSSR skutečností - a podkastelán Černý ze Zámku to dobře ví!

Jaroslav Herout: Jak poznávat kulturní památky. /Edice Jak, Mladá fronta, Praha 1986, vydání I., stran 336, náklad 30 000, cena 39,- Kčs./

Titul knihy je skutečně potřebný, neboť na její s. 299 se dovídáme, co dokáží stroje v současnosti v ČSSR. Cituji popisku vedle nákresu stavební podoby velkomoravské baziliky: "Nález zbytků druhého velkomoravského kostela ve Starém Městě u Uherského Hradiště byl spozorován teprve tehdy, když již jednu polovinu vybagrovali při sešních pracích". A protože na s. 294 je výslovně napsáno: "Zákon o kulturních památkách počítá také s prostředím či okolím památek, které může být neméně důležité než památka samotná. Vyžaduje-li to ochrana nemovité památky, určí pro ni výkonný orgán v dohodě s dotčenými úřady a orgány ochranné páso a stanoví podmínky, jichž nutno dbát při pořizování plánů a ostatních projektů", atd., čtenář ř-sne. V knize je citována spousta § a zákonných ustanovení: přitom je známo, že na Starém Městě byly archeologické výzkumy prováděny už dávno před vládou socialismu na Moravě. Kdo tedy povolil bagra vjezd do tohoto areálu, v jakém zájmu a jak byla to v ČSSR postižen? O tomto už kniha mlčí: za to dává mladým čtenářům v kapitole "Hry a soutěže" na s. 173 příkladnou otázku s odpovědí. Cituji: "Kde ještě mají pozník s tenkou? /"V Praze, Hradci Králové, Ostravě, Přebouči, Trutnově, Hustopečích a Vamberku"./

Jaroslav Herout ovšem napsal knížku potřebnou. Cituji údaj ze s.240: "Jeden čas se v akci Z od parků a býv. hřbitovů odstraňovaly ohradní zdi bez ohledu na to, že spravidla fixují starý půdorys obce, spoluvytvářejí ulice a uzavírají prostranství parků před hlukem a provozem /.../ Hradto brány a branky sbavené ohradních zdí ztrácejí své přirozené prostředí a vypadají nelogicky". Ach, logické akce Z! Písaře s konce (becedy!

A kritická připomínka pod pohlednicí náměstí Rožnova p./Radhoštěm, která mi mluví ze srdce /s.242/: "Hlavně v padesátých letech se celá řada starých historických náměstí přeměňovala v parky, později někde přerostlé v les, znemožňující pohled z jedné strany náměstí na druhou, zakrývající mohové sloupy atd." To Heroutovo atd. mluví za mnohé: náboženské symboly vzrostlé sarky na náměstí v Rožnově zakryly, aby tím více vynikly plechové a rudé pěticípé hvězdy, na kovových stojáncích na v trávníku; což nejsou cennou kulturní památkou soc. let?

Dr. Herout prostě ví, o čem píše. Cituji ze s. 227: "Stejně těžko pochopíme, proč bylo třeba poničit staré náhrobky na židovském hřbitově u Černovic na Pelhřimovsku vyrytá jmen velikými písmeny přes původní hebrejské nápisy - na jednom čtete MISA" - atd. A povzdech s otázkou ze s. 239: "Zboží-li se ovšem památkový objekt do základů, ani sebelepší dokumentace jej nenahradí. Jaké možnosti našeho přispění se tu nabízejí?" A

jedna z možných odpovědí z období socialismu /s.244/: "Jako jednotlivec jezdil léta udržovat zříceniny hradu Landštejna pan Karel Veselý z Jindřichova Hradce". Či se s. 247: "Zvláštní pozornosti si zaslouhuje probíhající plánovitá záchrana litinových náhrobních křížů z 19. a z počátku 20. stol., které skupina mladých zájemců shromažďuje, nově osazuje, očišťuje a konzervuje na neudržovaném hřbitově v Zelnavě na Prachaticku, obklopujícím památkově chráněný kostel. Zpusťlý hřbitov byl vyčištěn a vzniká tu galérie litinových křížů a jejich kamenných podstavců, kterou bychom mohli přirovnat k záchranným skansenům lidové architektury, když - podobně jako tyto kříže - nemůže existovat na původním místě".

Závěrem: zvláštní pozornosti si zaslouhuje i fakt, proč kulturní památky ve tvaru kříže nemohou "existovat na původním místě" - v ČSSR? Na tuto otázku jsem odpověď v Heroutově knize nenalezla: a ptát se u nedoborníků?

Anna Skýbová: Listy Eilé paní Rožmberské. /Panorama, Praha 1985, jazyková úprava a ed. pozn. doc. J. Porák, vydání I., s. 128, n. 20000, 25, Kčs/

Doc. PhDr. A. Skýbová, CSc. vypracovala v úvodní studii i monografii Oldřicha z Rožberka, z níž považuji za nutné opsat několik pozoruhodných úryvků. Tak se s. 8-9: "Přestože žádné historické dílo, jež se byt i jen okrajem dotýká českých nebo dokonce středoevropských dějin 15. století, se nemůže vyhnout posouzení Oldřicha z Rožberka, dosud se nešel nikdo, kdo by svázil tak mnohostrannou Oldřichovu činnost. V jednom se ale všichni shodují: Oldřich z Rožberka byl nejpozoruhodnější člen této magnátské rodiny". A s. 11: "Četná a obsažná Oldřichova korespondence je jak po obsahové, tak i po formální stránce nesporně jedním z našich dosud nedoceněných dobových pramenů. Jeden příznačný rys této korespondence je nutné vyzdvihnout: velká část těchto spukroajch listů je psána česky /německy si dopisoval jen s Němci/. Co však je nejzajímavější - i všechny dopisy, které Oldřich psal králi Zikmundovi, jsou české. Král Zikmund v soukromé korespondenci s panem Oldřichem používal také jen češtinu. Zikmund tak vystupuje jako první český král, který si s českou šlechtou dopisuje v českém jazyce."

Zde je možné se přesvědčit, co vytvořila /nejen v literární historii/ tradice českých spisovatelů, vedených Jiráskem: z baroka se stalo "temno" a z českého Zikmunda "šelma ryšavá", pijící Čechův krev. A vypadá to tak, že kromě náznaků /viz výše Skýbová/, nemají čeští odborníci historici v ČSSR sílu tyto "umělecké" obrazy - retušovat. /Neinvestoval snad socialistický stát málo prostředků do vytvoření novodobé "Husitské trilogie" atd.? A kdo z jeho historických zaměstnanců cítí povinnost na jednou - v padesátých letech vytvořené situaci - cokoli měnit?/

Citát ze s. 12: "Rožmberské kulturní prostředí hradu Krumlova bylo samozřejmě především české. /.../ bylo to nesmírně zajímavé prostředí, v němž se setkávaly politické i kulturní podněty nejen Čech, ale i vzdálenějších částí Evropy. Mezi rožmberskými hosty byli i dva budoucí papežové. V r. 1446 to byl Tomáš Parentuelli, pozdější papež Mikuláš V.; Knež Silvius Piccolomini, kterého Čechy dobře poznaly jako papeže Pia II., byl na Krumlově v r. 1451. Bylo to nevídané množství cizinců, kteří navštívili krumlovský dvůr a kteří udržovali politické styky s hradním pánem. Snad je třeba jmenovat i mocného kardinála Carvajala a fanatického řeholníka Jana Kapistrána". /Mluvit o svatých jako o fanaticích je v ČSSR výhodné./ A vysvětlovat vše penězi je u marxistických historiků běžné - sami v této ideologii žijí. Citát ze s. 16: "Nezdá se pravděpodobné, že by vladař tak obrovského majetku jen z nedostatku peněz mohl prohrát svůj politický boj s Jiřím z Poděbrad, ale je to tak. /.../ Zatímco pan Oldřich z Rožberka investoval své peníze do válek a společenských styků, mladý, nadějný kališnický pán Jiří z Poděbrad sice svou osobu také vkládal do politického dění země, ale peníze spíše ~~schraňoval~~ ^{zachraňoval}. Cestu k českému trůnu si tak mohl usnadnit politickou zkušeností podepřenou tisíci kop českých grošů". A ještě na toto téma /a na téma zrad mezi katolíky z národů různých - v politice/ citát ze stejné strany: "Ke konci života se Oldřichovo zadlužení odhaduje na 100 tisíc kop českých grošů. A to byla už neozírná suma, těžko vyrovnatelná a nepřehledná. Daleko horší však byl fakt, že Oldřicha i politicky svazovala. V době, kdy po roce 1449 ztratil císař Fridrich III. zájem na Oldřichových politických službách, prodal Oldřichův dlužní úpis na 16 tisíc zlatých jeho odpůrci Jiřímu z Poděbrad. Jiřík zcela spakulačně získal tento dluhopis od císaře za 10 666 kop českých grošů. A to se rovnalo politické katastrofě". A citát ze s. 18: "Mladší Jan byl vzdělanější /zemřel 1472/, i v pramenech se po něm zachoval zájem o knihy, v politických jednáních byl daleko mírnější a snad i ústupnější, ovšem to je otázka. /.../ Oldřich mu neváhal vyčítat, že místo aby do volby českého krále postavil proti Jiřímu svou rodovou čest, sám Jiřího volil a možná právě i tím rozhodl volbu ve prospěch Jiřího. /.../ Je však právě zde na místě napsat, že Jan byl nejen dobrý hospodář, ale i politik. Rozhodně nebylo snadné počítat s tím, že by se katolický Rožmberk stal českým králem. To Jan věděl a nebyl schopen riskovat jako jeho otec. Věděl ovšem také, že postoj a hlas rožmberský je při volbě českého krále velmi cenný a vlivný. Proto svůj hlas prodal. Ano, prodal ho Jiřímu z Poděbrad. Jiřík mu totiž vrátil za své zvolení dluhopis na již zmíněných 10 666 kop českých grošů. Oboustranně to byla výhodná transakce. Možná, že při čtení těchto řádek se někomu tato skutečnost zdá neuvěřitelná. Především vzhledem k Jiřímu. Tak velký český král! V politice však ^{nikdy} nebylo místo na morality, tedy ani v dobách Jiříkových".

Proč vše tak obsáhle citují? Líbí se mi vědecký, objektivní a nerozhořčený akcent historičky při poznatku, který v r. 1985 sděluje čtenářům: "V politice však nikdy nebylo místo na morality". A to je veliké poučení i pro ty Čechy, kteří "nevědecky" chápali jaro 1968 jako politické uvolnění místa - latinskému a evropskému - moralis. Česky řečeno: mravů.

Ovšem, vím, že je rozumnější psát o mravech listů Bílé paní Rožmberské, o níž Anna Skýbová na s. 38 soudí: "A nechtěně se tak stala první českou autorkou - je-li možno použít tak silného slove - spisovatelkou. I tento výraz by snad byl pro 15. století zcela oprávněný, protože Perchta ve svých listech zachytila s koloritu doby daleko více než mnohý učený muž".

Takže: první česká autorka ve svých listech vždy dává najevo, že místo - i v oboru morálky - nejvyšší náleží Bohu. Píše také o modlitbě: o "hřešných modlitbách". A o hanbě píše: "I jestiž mi toho tak žel i tak hanbaza to, že div, že se srdce ve mně nepřepučí". Nelze tedy, než zopakovat větu ze 46 strany knihy: "Proto jsou její listy čtivé a její projev působivý dodnes".

Komu ženu svou poručiti. /Blok, Brno 1986, editor, preface Milan Kopecký, slovníček, ediční pozn., vydání I., stran 288, náklad 2000, cena 30,-Kčs/

Z Prostějovského sborníku, který už vyšel tiskem v úplnosti v Praze r. 1901 /v péči Antonína Truhláře/ a předtím v Prostějově Léta Páně 1557, vydali nyní v Brně druhou /menší/ polovinu. Ovšem kniha není příliš pečlivě redakčně upravena a nelze si při četbě nepověřimnout, že základní fakta jsou zkomolena. Na ukázkou uvádím: na s. 10 zdůrazňuje M. Kopecký, že Prostějovský sborník byl vytištěn "v posledních dnech roku 1557", a tento jeho údaj zpochybňuje redakční text na s. 279. Citují: "Obrezové přílohy. Vybírány byly z Prostějovského sborníku z r. 1547." Jak tomu rozumět? Čtenářská edice nesmí zpochybňovat nejzřetelnější prvky odbornosti! Ke konci dvacátého století, když dříve tomu tak nebylo.

Jinak editora M. Kopeckého ctí, že v poznámkách na s. 263 připomíná z ČSSR vypuzeného spisovatele Jiřího Koláře. Konkrétně, takto: "několik rozprávek přebásnil Jiří Kolář v knize Ezop-Hollar, Bajky /Praha 1957/." /Kéž by vysokoškolský pedagog M. Kopecký zadal jako diplomovou práci některému posluchači katedry jazyka českého rozbor postupu Koláře při úpravách humanistické češtiny nízkého stylu - a zpětného vlivu, který "nízký styl" češtiny oné epochy měl na literární tvorbu samotného Jiřího Koláře./ Ve svém úvodu, na s. 32 připomíná M. Kopecký aspoň jména spisovatelů, které "renesanční rozprávka" u nás ovlivnila. Citují: "Dokládá to tvorba Nerudova a Herrmannova, K. Čapka, Fr. Kubky, J. Kopty, B. Hrabala aj." A

dovolují si připomenout, že B. Hrabal, kterým seznam končí, už před 20 lety si byl takto určené vědecké návaznosti vědom. Veřejnost s tím seznámil v knize "Bohumil Hrabal uvádí..." /Mf, Praha 1967/, kde na s. 7 jako první knihu své chuti udává "Bayerische Köchin in Böhmen": k Nerudovi a Herrmannovi však přidává Jakuba Demla a Ladislava Klímu! /Jež M. Kopecký zařazuje zřejmě pod "aj."./ Co znamená v češtině pojem "připomínat"? Ve svém slovníčku uvádí na s. 273 editor slova pouze podobná, jako "připovídat = slibovat, "připovídka = slib". Slib! Není připomínání plnění jistého slibu?

V této linii - národnost je také slib vůči kultuře z jednoho jazyka - je zdůraznění souvislosti mezi Prostějovským sborníkem z r. 1557 a barokní knihou "litomyšlského tiskaře Matouše Václava Březiny z r. 1650" - nutné. /Z Březinovy knihy, který po 30. leté válce vyd 1 rozprávky posunuté směrem k lidovosti, se staly renesanční texty majetkem českého folklóru 19. století: toto vše neznáčuje M. Kopecký ve svém úvodu /s.30,eto./, aby na s. 31 zdůvodnil, že na nízký styl humanistické češtiny navazovalo české baroko./ A předpokládáme, že je v prefaci M. Kopeckého správně zdůrazněno: do Březinových rozprávek z pol. 17 století nebyla Čechy převzata z "Fabule Sebastina Branta" rozprávka "O jednom mnichu, kterýžto umřítí chtěl jako dobrý Žid". /Abych byla přesná: editor toto nijak nezdůrazňuje, význam tomu přikládám toliko já./ Proč? Němec S. Brant, nejznámější svým dílem "Loď bláznů" /1494/ je M. Kopeckým určen jako autor této tvrdě antisemitské bajky. A svědčí o dobrém vkusu Čechů, že za protireformace už neměli zájem, proti humanistům 16. století, o tato a podobná slova: "A tak když jest svůj život zde na světě dokonal, čertu duši dal". /Žid/ Antisemitismus byl běžný u středoevropských humanistů? Žel, i tuto tradici nám Prostějovský sborník, v ČSSR, v r. 1986 připomíná: a jenom takto?

Jiří Spěváček: Václav IV. 1361-1419 /Edice Učenská knihnice, Svoboda, Praha 1986, vydání I., stran 774 + ilustrace, náklad 99 000, cena 78,- Kčs/

V neuvěřitelně vysokém nákladu vydalo politické nakladatelství v ČSSR práci současného historika, s důležitým podtitulem, citují: K předpokládám husitské revoluce.

O Václavu IV. lze z literárních děl, známých ve světě, číst i v díle markýze de Sade "Justina čili prokletí ctnosti": "ukázal nám na nádvoří scénu, již není podobné v letopisech Androniků, Neronů, Václavů ani Tiberiů". Nemíním dál popisovat scénu: podstatou je smrt nevinného člověka a vztek - vážně míněný - samotnému ďáblu. J. Spěváček nám cituje ke konci svého díla z letopisů historiků středověku o Václavu IV. /s.594/: nebyl "ani tak králem, jako spíše katem Českého království", že "všem způsobil

násilí", že byl "větším tyranem církve než všichni tyraní v jejích prvo-
počátcích a dobách pronásledování". Z občanských činů Václavových pak
Spěváček uvádí opakované tvrzení středověkých kronik, že "dal vlastního
kuchaře upéci na rožni". Atd.

Z vědeckých děl uvádí J. Spěváček "Chronologické zápisky" K. Marxe,
který "posoudil charakterové a osobní vlastnosti Václava IV. takto:
"Václav: lovecká vášeň a opilství /opilství následkem nemoci/; v opilos-
ti divoké zvíře; jinak měl mnoho dobrého, nábožensky svobodomyšlný, s
městy v Čechách /a většinou i v Německu/ v dobrém vztahu; jeho hlavním
zločinem bylo, že se v Čechách pokusil vyrvat šlechtě a kněžím korunní
statky, které si přivlastnili". /s. 602/

A čtenář Spěváčkovy skutečně obširné knihy může posoudit sám, jak
lze v textu sledovat tak potřebné dodržování Marxovy premisy. Citují
např. Spěváčkovy hodnocení /s. 593/: "Václav IV. ... si nebyl s to uvě-
domit obecnou zkušenost a platnost zásady, že tam, kde začíná sociální
bezprávní, tam také končí jakákoli naděje na porozumění a nastupuje ne-
vyhnutelný boj". To je hodnocení v jistém smyslu závěrečné; pokud však
Spěváček popisuje Václavův "nevyhnutelný boj" s církví a to, jak se "po-
kusil vyrvat kněžím korunní statky, které si přivlastnili", nemůže než
Václava IV. pochválit. Citují /s. 439-440/: "Václav IV. se rozhodl zakro-
čit osobně a co nejtvrději. V čele ozbrojenců přijel na Pražský hrad,
dal zabavit celý poklad Svatovítského chrámu a odvézt ježx na Karlštejn.
Racka Kobylu a Voksu z Valdštejna pověřil vizitací církevních institucí,
zvláště klášterů. To v praxi znamenalo, že objížděli kláštery a kapita-
ly, prověřovali morální stav osazenstva a zakročovali zejména proti ci-
zoložníkům, jež dávali předvést na soud lidu. Celá akce rozlítla arcib-
iskupa Zdeňka natolik, že dne 20. 6. 1411 vyhlásil ... interdikci /.../
Václav IV. dal každého, kdo se arcibiskupovu příkazu podřídil, ihned
zatknout a uvěznit". A Spěváčkovy zhodnocení celé akce, z hlediska his-
torika reálného socialismu: "Různé opatření Václava IV. a výboru jeho ra-
dy /.../ bylo nepochybně bystrým státnickým činem /.../ Václav IV. tak
projevil rozhodnost a politickou prozíravost i ve věcech víry, jež se v
posledních letech proměnily v silně působící politickou zbraň".

Zde, i v tak kratičkém úryvku je možné vyčíst, proč se nakladatelst-
ví Svoboda rozhodlo pro masové rozšíření práce současného historika: ar-
cibiskup /byť i původně oblíbenec Václavův/ se ve Spěváčkově podání "roz-
lítl", zatím co Václav IV. se "rozhodl zakročit osobně a co nejtvrději".
Přitom ten, kdo se "rozlítl", bránil ne sebe, ale druhé pouze zbraněmi
z oblasti ducha, zatím co královi milci /samí cizoložníci k pohledání/,
vydávali - dle vlastního urážení^① - mnichy "sodu lidu". Opakuji tuto
frázi se Spěváčkem: "sodu lidu". A každému je jasné, kde v tomto vědec-
ky marxistickém použití slov musel zákonitě obetát a projevit "politic-
kou prozíravost".

A když si Čechové ještě pamatují něco matně ze svých letopisů, jak jejich králové se setkali při honě se zbloudilým mnichem či poustevníkem a výsledkem tohoto setkání bylo dílo duchovní povahy /byť i dílko křížku či kapličky, nemluvě o kláštorech/, pak v případě Václava IV. se mohou poučit o jeho moensském přístupu k takovým legendám. Citují: "král potkal v lese na honu mnicha a skolil ho špem. Přihlížejícím průvodcům pak řekl, že zastřelil jedinečné divoké zvíře. Když mu průvodci řekli, že zabil mnicha, nikoli škodnou, král odpověděl, že mnich má být v klášteře a nepotloukat se po lese". - To zaznamenal Václavův současník Edmund de Dyncster, který krále osobně delší dobu a dobře znal a o němž Spěváček píše takto - citují celý odstavec, aby vynikla Spěváčkova příčinnivost co se zápisků a premis K. Marxe - týče:

"Svědectví brebantského diplomata a bystrého pozorovatele otevřelo objektivní pohled na osobnost Václava IV. nejen v jejím kledném, pozitivním a sympatickém projevu, nýbrž i v situaci, kdy nešťastný král neunesl tíhu odpovědnosti spočívající na jeho bedrech a znervózňujících neúspěchů a politických zvrátů, jimiž byla prováděná jeho vláda, a utíkal se pod utišující clonu alkoholu, která s něj činila divokého, zvráceného a nebezpečného člověka především proto, že disponoval panovnickou mocí".

Co Marx vyjádřil stručně "v opilosti divoké zvíře" - Čech Spěváček hází do "utišující clony alkoholu" a divokým, zvráceným a nebezpečným je ten člověk "především proto, že disponoval panovnickou mocí". Dovedeno do důsledku: jako prostý občan nemohl by činiti zas ony "politicky prozíravé" činy "i ve věcech víry"! Přitom nelze upřít, že i Čechům v době Václava IV. bylo zapotřebí vysvětlení, proč jsou takto postiženi zvrhlým králem. Veřejně to za ně učinil Tomáš ze Štítného. Zachoval se jako prvotřídní český spisovatel, který nemínil kolaborovat s vládní mocí, ale vybojovával si právo vlastního a veřejně projevovaného pohledu, kritického! Viz jeho "Knížky šesbery o obecných věcech křesťanských" a "Knížky o hře šachové": ze svědectví Tomáše ze Štítného vyplývá, že dvořan Václava IV. Jan Žižka procházel v blízkosti svého krále školou! Neboť píše: "Počestno jest také králi nemietí obyčeje s chaternými a s lehkými lidmi, aby nezlehčal úmysl jeho. - Protož dobřeť krále ozdobuje veliké, urozené lidi při sobě mietí." /Knížky o hře šachové a jiné, Praha 1956, s. 363./ A i J. Spěváček nemůže, než toto místo místo vyložit takto /s. 595/: "Zde je již zřejmá a nezakrytá narážka na vládu Václavových oblíbenců z řad nižší šlechty a měšťanů. A bylo zajisté projevem bystrého politického postřehu vladky Štítného, že nepovažoval za šťastné a prospěšné, aby se král řídil radou nezkušených "malých" lidí. Obdobných kritických poznámek uložil Štítný v tomto svém díle více. Štítného postoj ukázal, že nebylo málo lidí, kteří si bolestně uvědomovali závažné ohyby a zcestné praktiky ve vládě Václava IV. Vladykovy názory jsou pádnými argumenty proti správnosti vý-

kladu Václavovy vlády jako panování "lidového" krále."

Zde ovšem J. Spěváček vychází opět z Marxovy premisy, že nebylo "lidových" králů: Jirásek jako český spisovatel Václava IV. v "Mezi proudy" jen buditelsky koloroval a jeho výklad o jisté "lidovosti" Václavově /strácel čas s potulnými vaganty, atd./ byl u Jiráska stejně románopisecky pravdivý jako jeho zobrazení "Temna". /To už např. Max Brod ve svém německy psaném "Reubeni" - kde poučeně popisuje Čechy r. 1511 - nepovažuje ani Václavova otce za Čecha a mluví o něm jako o "Karlu Lucemburském", který propůjčil pražským Židům "prapor s hvězdou Davidovou". /S. 76, český překlad J. Grmely, Sfinx, Praha 1929./ Jestliže tedy J. Spěváček za pomoci literáta Štítného popírá teorii, vytvářenou českými literáty o Václavu IV. jako "lidovém králi /včetně současného i nedávného trendu v ČSSR/, je to i proto, že na s. 604 naznačuje jeho nemoc nelidovou - depresivní syndrom. A historická věda v socialistické společnosti ví, že lidový král by nemohl trpět nikdy depresivním syndromem! Jinak řečeno: J. Spěváček nemůže z důvodů vědeckých /a marxistických/ dopustit povýšení Václava IV. do sfér tak ideologicky výsostných; on se jenom smí zastávat Václava IV. všude, kde on "bojoval" s církví a vysokou šlechtou. Jako na s. 550, kde se nám dostává poznovu únavného vědeckého vysvětlení a přitom tak jednoznačně marxisticky pravověrného, že ho aspoň v jednom odstavci ocitovat musím:

"K tomu, co již bylo řečeno o historické úloze vysoké šlechty v jejích konfliktech s králem Václavem IV. a s církevními feudály, je třeba dodat, že šlechta rozhodně nepočítala s tím, že stále mohutnící sociální nespokojenost poddaného lidu přeroste v revoluci, jež se postaví nejen proti církevním, ale i proti světským feudálům. Tak tedy vyústil silně nevyvážený stav majetkové i mocenské struktury uvnitř vládnoucí třídy..."

Od tehdejšího šlechtice /byť "nízkého"/ jsme si už přečetli pravdivé označení /a to se král od 90. let 14. století ještě v tomto směru dál zdárně vyvíjel/ - Václava IV. za "zlého" krále - jenž "kázal ...pravdu staviti, v cizie se uvázeti, sirotky lecikaks vdávati, až ty nespravedlnosti i zbudichu nepokoj zjevný. Ale, ať pravdu řku, svými rozličnými nespravedlnostmi všichni jsme boha rozhněvali, že ten nepokoj přepustil na ny, nebť die písmo: Dáváť bůh zlým královsti pro hříechy lidské". /Knihy naučení křesťanského, Praha 1973, s. 288./

Čtenář Václava IV. J. Spěváčka, když se přidrží jeho "vyústění" do "revoluce", nemůže opominout podtitul knihy "K předpokladům husitské revoluce", neboť v jejím názvu nám historie ponechala jméno Husovo. Nebyl "zlý" král, jehož zlobu pocítovali v Čechách tak mnozí? /I Židé byli za jeho panování po zavraždění spalováni v tisícovkách/. J. Spěváček /s.198/: "Ohromné množství mrtvých muselo být o velikonočním úterý spáleno, aby

došlo k epidemii. Řadu dní se nad Prahou vznášel zápach spáleného lidského masa." ~~Řadu dní~~ A jak neložil Václav IV. s mužem, který se obdobně jako pražští Židé svěřil do ochrany jeho dvora? ²Nezůstal po Husovi "zápach spáleného lidského masa" a nejezdil pak po Českém království svobodně ten, který měl tohoto "zápachu" plně chřipí? J. Spěváček XXXVIII /s.606/: "Václav IV. ... poslední naději skládal v pomoci svého nevlastního bratra Zikmunda, s jehož přispěním, jak vyhrožoval, hodlal vyhubit všechny Husovy a Wiclefovy stupence v celé zemi."

V čem tkvěl krutý osud Husův? J. Spěváček /s.459/: "Hus zůstal svému králi věrný až do své smrti a královi nevděčnost opětoval velkorysou úctou k představiteli své země." /Srv. Husův list z 10. června 1415, text Václav Novotný./

Jak velkoryse ta Spěváčkova věta zní! A moderně: "opětoval velkorysou úctou k představiteli své země"! A především: nerevolučně! Copak mohl být představitelem Husovy země ten, proti němuž se zřetlivoval slovy Písma i laik Štítný? Už Jirásek tohle pochopil a snažil se budovat své literární dílo na koncepci, že J. Hus byl vzácným mužem pravdy: a protože se nedá pomínout pevné propojení mezi Husem a Václavem IV., nemohl Jirásek než se snažit zobrazit Václava IV. jako panovníka současného Čechům přijatelného. U Husitského krále se ale této "všeomluvné" koncepce vzdal a proto nikdy dílo nedopsal: ne stáří už ho unavovalo romanopisecké temnězlaté kolorování hesla /Fryč od Říma! / a postav rozporných; o jejichž osobní morálce /a panovnické! / vydávali dávní současníci nedobrá vysvědčení. A historici dnes? Vždyť J. Spěváček připouští, že Václav IV. byl "schopen i zločinu". A na stejné straně /588/ s důsledností neúnmyslnou a překvapivou a tím i pravdivou popisuje Václavovy činy se spojením jména markýze de Sade! Tedy nejen markýz de Sade používá zákonitě ve svém díle jména Václavova, ale i moderní historik český jména jeho k vylíčení neliterární zvrácenosti! Cituji Spěváčka:

"Václav IV. byl posléze přímo alergický na pouhou přítomnost některých sobě nemilých a protivných osob, jako například arcibiskupa Jana z Jenštejna. ³ Stačilo vyslovit v králově přítomnosti jeho jméno v souvislosti s nějakým arcibiskupovým obranným postupem a Václav IV. byl vztečen celý bez sebe. V takových situacích se již nedokázal ovládat a rozumně uvažovat. Pak mu zpravidla nezbývalo než dát se unášet svou vlastní nezkontrolovanou vášnivostí a snášet její nezmyslné, kruté, někdy až sadistické důsledky". /Podtrženo KO./

Pozastavme se nad historickým faktem z dějin: Václav IV. dohnal svého původního přítele arcibiskupa až málem po samý práh svatosti a zaručil mu na věky svým pronásledováním /muže nepochybně kulturního/ historickou úctu v dějinách církve. A toho, kterého z českých kněží

vlastnoručně pomáhal unájit - paměť vřících jako mučedníka dostrkala za čtvrt tisíciletí na oltář. /J. Spěváček, s. 201/:

"Ostatní však byli podle králova rozkazu odvedeni do kapitulní síně na Pražském hradě. Tam se král rozběsil znovu. Děkana pražské kapituly, doktora dekretů Bohuslava Janova z Arnova, který byl rovněž přiveden na Hrad, udeřil několikrát jílcem svého meče do hlavy tak, až byl zbrocen krví a dal jej potom s rukama spoutanýma za zády odvést do kradního purkrabství. Pak se jel vyslychat ostatní. Když ho průběh výslechů neuspokojoval či spíše když se nedověděl to, co se dovědat chtěl, dal zatčené odvést z Hradu na Staroměstskou radnici a odtud na rychtu. Neustále se vyptával, kde je arcibiskup a proč nebyl také zadržen. Nové výslechy se táhly do večerních hodin. Jejich negativní výsledek rozčiloval krále čím dál tím více. Konečně dal příkaz, aby byl přivolán kat, zajatci svázáni na ruku i nohou a u dvou z nich přikročeno k výslechu práveš útrpným. Los padl na arcibiskupovy úředníky, Jana z Pomuka⁴ a Mikuláše Puchníka. Oba nešťastníci byli nejprve taženi za sucha neboli štosování, to jest vytahování na kladce za ruce svázané na zádech ke stropu mučírny. Pak byli pálení pochodněmi na bocích, až jim naskočily puchýře. Jan z Pomuka byl navíc trýzněn palečnicemi, nástrojem k drcení prstů na ruku a nohou. Když ani poté nevypovídali zajatci tak, jak se od nich žádalo, dal král příkaz pálit je v bok až k smrti. Přitom se sám účastnil pálení pochodní. Drastický výslech krále tak vyčerpal, že pocítil velkou únavu, s níž přišlo i částečné vystřízlivění z nepřičetného vzteku. Teprve v tom okamžiku si uvědomil, jak nepříznivě by zapůsobilo v zemi a zvláště v Římě uzučení dvou představitelů arcibiskupské kurie. Přikázal proto, aby mu oba vyslychaní pod přísahou slíbili, že nikomu neřeknou, že byli mučeni. Svou přísahu měli stvrdit písemně. Míšeňský probošt Václav, rytíř Něpr z Roupova i zmučený Mikuláš Puchník žádanou přísahu složili a přialušné prohlášení podepsali. Jan z Pomuka však nikoli, poněvadž mučení nepřežil. Na králov rozkaz byl svázán do kozelce a svržen z kamenného mostu do Vltavy. /.../ Tragické na celém případě bylo, že se jeho obětí stal nevinný, bezbranný a oddaně poslušný člověk...".

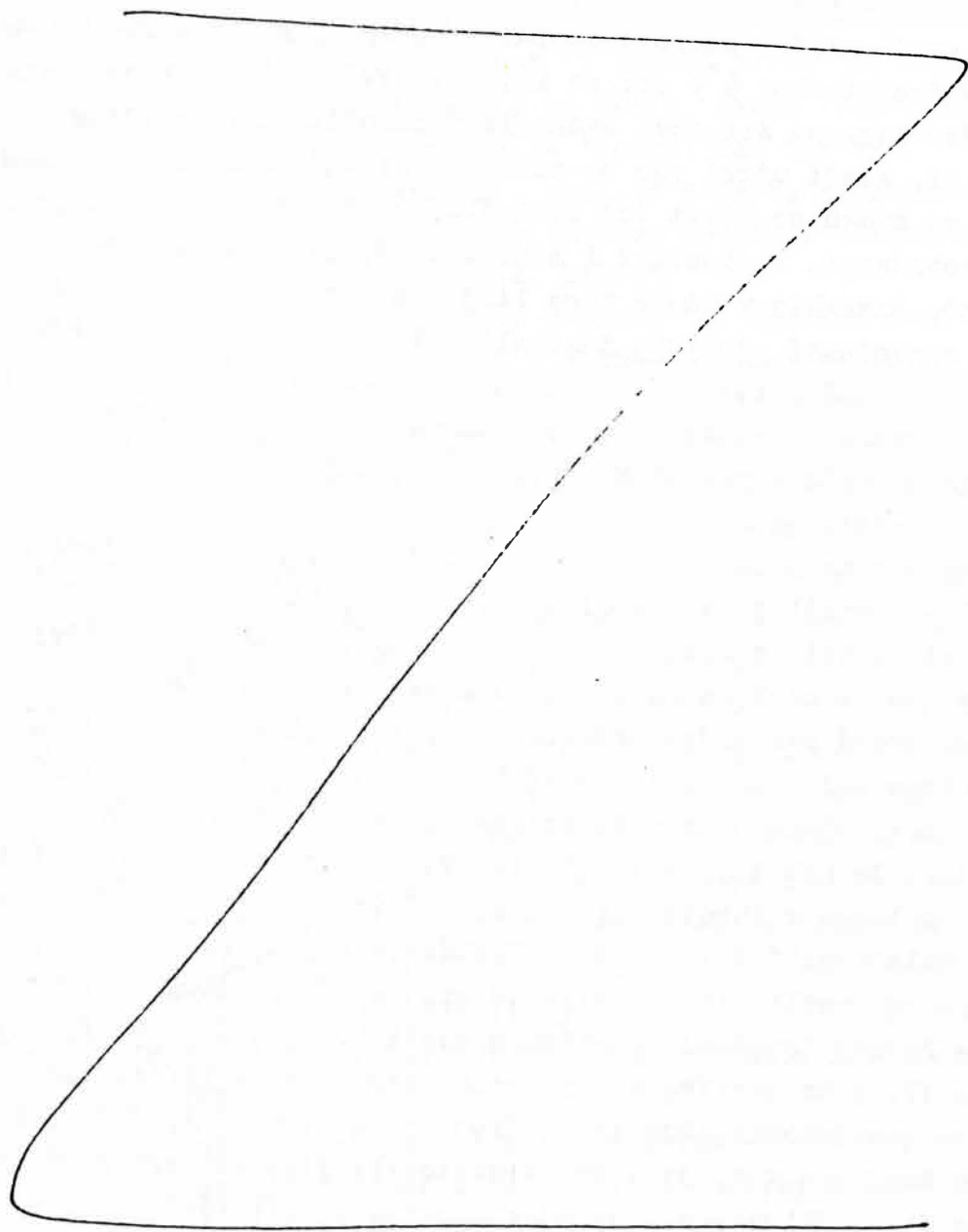
Schválně jsem v suše historickém popisu marxistického historika /který mimochodem kritizuje - při "nepřičetnosti" králově tak "racionalistický" útek arcibiskupa - slovy "zbaběle" utekl"/ - podtrhovala pojmy: kapitulní síň /modlitební prostor blízký pojmově místu velerady/, opakované údery/mečem - symbolem světské vlády/, spoutání rukou, purkrabství /podobné místu prokurátora/, los padl, otevření beku /1/ po nepřežití mučení, zasažení kovem rukou i noh. Obětí se stal nevinný, bezbranný a oddaně poslušný člověk; a každý, kdo jen něco zaslechl z ději Kristova evangelia - rozpoznává opakování nutných atributů tohoto

dějel v němž, v roli kate, vystupoval "představitel své země", řečeno pojmem J. Spěváčka. A tak se při četbě jeho knihy dostáváme k roli Jana Husa, kněze ve stejném státě a pod stejným panovníkem: který neutajeně dokázal v Praze obrátit evangelium naruby, až po to vylití nevinné krve. /J. Spěváček, s. 222: "Podle lékařsko-antropologického průzkumu kosterních pozůstatků Jana z Pomuku, který provedla komise lékařů a antropologů v průběhu roku 1972, bylo bezprostřední příčinou smrti roztržení levé poloviny obličejové části lebky úderem tupého nástroje nebo pěstí, čímž vznikly zlomeniny spodiny lebeční a krvácení do mozku, jež způsobilo smrt. Zprávu o průzkumu publikoval MUDr. Emanuel Vlček, DrSc., zatím jen v novinovém článku /Rudé právo, 24. 3. 1979 a z 31. 3. 1979/. To vše se dělo v městě, v jehož zdech. královně /mluví německy/ poskytoval Jan Hus duchovní útěchu, /předchozí královně prohryzl pes Václava IV. hrdlo v temnotách královské ložnice/ a v jehož ulicích se král v přestrojení opile potloukal a "panny, paní bral bezděky", což dle Spěváčka zaznamenal kronikář v Praze žijící. /A závislý na přízni husitů, v jejichž zájmu nebylo českého krále, kdysi ochránce Jana Husa, špinit! Ano, Jan Hus jako intelektuál pronikavého pohledu musel znát atmosféru země a města, nad jehož střechami se v průniku let mísil kouř z tří tisíc ubitých a spalovaných židovských těl s kouřem ze spalování papežských bul /Spěváček uvádí, že jí spálil veřejně velitel královského dvora Voksa z Valdštejna na rynku Nového Města pražského /s.439/. Přitom Jan Hus jako kazatel v kapli Betlémské musel být informován o umučení Jana z Pomuku: vždyť právě tento kněz jako představitel církve /dokument se zachoval v archivu universitním/, schválil podmínky, kterých si žádal zakladatel kupec Kříž při kapli Betlémské a potvrdil 5.7. 1391 prvního správce kaple mládátka v Betlémě Jana Protiva z Nové Vsi. /Umučený Jan z Pomuku měl tedy úřední zásluhu i na vyjednání podmínek obživy kazatele při kapli - t.j. jeho úplné životní zabezpečení, k němuž u Jana Husa přistupovaly i další církevní příjmy finanční, v nemalé a šlechtické výši 60 kop grošů pražských ročně. /6)

A když nelze předpokládat, že by si Jan Hus nepovšiml vymizení ze světa živých aspoň Jana z Pomuku, pak čtenáře Spěváčkovy knihy překvapuje, s jakým odhodláním se rozhodl mistr univerzity, vyučující teology, šířit i mimo evropský kontinent viditelnou nepravdu. /Luk Štítný psal jako spisovatel i o - z hlediska evangelia posledním a nejhorším - utlačování sirotků a výslovně použil v té souvislosti termínu "ať pravdu řku". /Viděl jak viděl svého světského panovníka muž, který se dal upálit za pravdu, vlastním rozumem rozpoznatelnou? V době, kdy už byl v Evropě znám a jeho slovo svědka - intelektuálního - převládalo? Spěváček, s. 452: "Svědčí o tom jeho list anglickému lordu Siru Johnu Oldcastleovi, v němž ho informuje o horlivosti krále Václava IV. v obraně Kristova evangelia". /Dobový intelektuál z Prahy už víc pravdu znásilnit nemohl - pokud měl jako kněz na mysli - skutečné Kristovo evangelium! /

"Hus svým listem reagoval na lordovo sdělení, že psal králi Václavu IV., a zmínil se v něm pozitivně o Husově díle i o tom, že má oporu v králi". /S.452/ A čtenář Spěváčkovy knihy v ČSSR ví cosí o tom, že když světská moc knězi lichoť a společensky ho odměňuje, dokáže ho zaslepit natrvalo: viz 50. léta IX. stol. /Husův dopis z poloviny r. 1413 byl už dávno v Čechách zveřejněn Václavem Novotným a německý vědec Johann Loserth ho i využil ve vědecké práci z r. 1891. Jirásek ve svém "Mezi proudy" - když už to nešlo vědecky - aspoň románpisecky dal národu Václava IV. jako postavu v takové úpravě, aby jen Hus o

něm mluvit už vypovídal pravdu: proč tedy nevěřit Husovi, když byl mužem pravdy a Václava IV. viděl ~~horlivého obránce Kristova evangelia~~ jako "horlivého" a "v obraně Kristova evangelia" / K čemu všem může muž péra "obranu Kristova evangelia" zneužít: a v politice zvlášť. Ovšem ti, kteří udrží moc po dlouhá a dlouhá léta /e za každou cenu/ nemají ve zvyku oceňovat intelektuála, když v jejich zájmu předtím ztratí věrohodnost. Posloužil? I mezinárodně? Tím líp! A Spěváček na další straně, ~~jakékoli~~ v téže roce 1413 konstatuje /s.453/: "Od chvíle Husova rozhodnutí překazit jakékoli další jednání a jít cestou konfrontace s církevní autoritou upadl vůdce programového odporu proti zkažené církvi trvale v nemilost krále Václava IV. Ten se v budoucnu ani v nejmenším nedokázal přimět k tomu, aby ztratil v Husův prospěch jediné slovo". /Podtrženo KO./

J. Spěváček nás tedy seznamuje s faktem, že Hus, když už nějaké stanovisko napsal - nemínil je nikdy odvolat. Církev, která už jen díky vchnutému arcibiskupovi z Jenštejna byla nucena v Čechách Václavovi IV. ustupovat - až kam? - získala náhle od Václava IV. souhlas k tomu, aby zničen byl ten, který své jméno zatížil. Tím, že psal o tomto českém králi ~~lépe~~ lépe než o papeži: vědomě lhal ve prospěch toho, který odolával před zraky všech a po dobu celého Husova života. Křichlým, o nichž Hus tvrdil, že náležejí všem viditelným představitelům církve! A přitom nikdo nenalezne v Husově díle /jako u Štítného/ jedinou odsuzující ztíčku o "zločinech" Václava IV.. Vycházejí z písemné pozůstalosti Husovy a kdybychom neměli jiné historické prameny /a nestává se to?/, pak na základě Husovy "ověřené" pravdomluvnosti by bylo zapotřebí, aby v říši Václava IV. jako horlivého obránce Kristova evangelia ⁷svatořečili.

Však v této souvislosti /Husovy konfrontace s církví/ J. Spěváček vidí z ČSSR do Kostnice tak, jako by neexistovaly jiné vědecké prameny, než Spěváčkovy dílo. Cituji /s. 582-83/: "Jestliže král Václav IV. vypadal z politického zápolení jako první, pak přední kostniční kardinálové se snažili využít Husova procesu k tomu, aby na sebe soustředili pozornost celé církve a dosáhli nejvyšší mety v církevní kariéře./.../ A proto kardinálové Petr d'Alilly a Francesco Zabarella, ač sami odpárci papežského absolutismu a příkří kritici církevních zlořádků, učením mužové stojící ve skutečnosti na prahu hereze, nedolali pokušení a neváhali vetřít se do přízně koncilu./1/ Rozhodli se s jasným vědomím vzít na sebe odium justiční vraždy pravověrného Husa a získat tak potřebnou popularitu, jež by je vynesla na výsluní moci./2/."

A je nutné ocitovat dvě doplňující poznámky /s.583/: "1. To je jediný racionální výklad jejich chování, které nepochybně zakrývá taktické manévry jednotlivých kardinálů, snažících se Husa donutit k odvolání. Objektivní

zmatečnost Husova procesu nelze zahalit novodobými úvahami, zda dnešní papežská kurie bude Husa rehabilitovat či nikoli /srv. Milan Machovec, Bude katolická církev rehabilitovat Jana Husa?, Praha 1965/. Na historické skutečnosti nelze provádět nějaké "kosmetické úpravy".

2./ Správnost tohoto závěru potvrzuje zvolení jednoho z předních představitelů kardinálského kolegia na kostnickém koncilu, kardinála Oddo Colonna papežem Martinem V. dne 1. 11. 1417."

Nejprve k poznámce 2: Proč nebyli zvoleni "na výsluní moci" ti kardinálové, které Spěváček jmenoval? A k volbě došlo až za dva a půl roku od upálení Husa, když už jeho causa byla na koncilu pořádně pozapomenuta, jak víme z jiné literatury: a je věitou tradicí církve, že papežem bývá volen "jeden z předních představitelů kardinálského kolegia".

K poznámce 1: Nevím, kdo nutí marxistického vědce k tomu, aby hluboce věřící středověké lidi - jak tomu bylo u d'Ailly a Zabarely, ~~Marxistický~~ ~~obviňoval~~ - obviňoval z "justiční vraždy" na základě "racionálního" výkladu? Vždyť jako marxista nesmí ani předpokládat "racionální" chování u tak středověkou zbožností ovlivněných lidí! Co když skutečně věřili v apoštolské poslání církve ole Krista - který při svém působení nevyřezoval ze své lásky ani skutečné hříšníky, což od církve - žádal Hus? Co když skutečně milovali Krista víc než vlastní pověst "v dějinách"? A co když kardinálové i v současné římské kurii věří v nesartelnost lidské duše a uvažují-li o Husově rehabilitaci, pak z hlediska skonání věků a Kristova soudu a přes věky trvající povinnosti odpouštět? Skutečně, co když jim jde o tento ze Spěváčkova hlediska neracionální výklad Husova odsouzení - a ne o kosmetické úpravy historické skutečnosti?

A nutná podpoznámka: poukazovat v poznámkovém aparátu vlastní knihy neustále na "zahalování" umlčeného M. Machovce a chyby zakázaného J. Macka a J. Pekaře /z jehož díla uvádí k literatuře dané doby 1361-1419 pouze "Žižku a jeho dobu", což je nevědecky málo/, zdůrazňovat tamtéž "militantnost katolických autorů", nesvědčí to vše o průbojně militantnosti marxistické, jež bije tam, kde nelze očekávat /od zavržených/ odpověď?

O "militantnosti katolických autorů" svědčí nejlépe světově proslulé vyhlášení českého historika, shodou okolností kardinála, Josefa Berana, který už ze všechny české katolíky, mrtvé, žijící i budoucí - se světlé památce Jana Husa - poklonil a to na místě právě koncilními

Přitom je nutné vidět Jana Husa jako muže militantního /což Spěváček rovněž zdůrazňuje/, který byl oeložitelně poučován, jak královská moc jednoznačně převažuje nad mocí církve /v Praze/ a předpokládal, že jeho věrnost moci státní a politické ho při jeho militantnosti zaštiťuje!

Tak na základě poznání ze Spěváčkovy knihy tvrdím, k předpokladům husitské revoluce, to co J. Spěváček: "Husovo působení ... probíhalo pod ochranou krále Václava IV." /s.437/ a že "kardinál Francesco Zabarella jako vynikající znalec kanonického práva, nestranný a neúpltný člověk, poskytl Husovi naprostou satisfakci". Kdy? V roce 1412, tedy ještě před tím, než J. Hus v mezinárodní politice ukázal, že sám pravdu nectí ~~o je~~ ~~spoléhá~~ /vůči státnímu majestátu/, byť se jeho představitel chová sebezvrhleji - a ještě ji oproti pravdě dokáže zaštit^{it} jako kněz, tím nejcennějším - evangeliem Kristovým /Výše uvedené hodnocení kardinála Zabareilly - dobré, když Husovi posloužil - nepsal J. Spěváček na s. 442 své knihy. Opek tvrdí na s. 582-83, ale z hlediska dialektiky marxistické píše opět pravdu - neboť tam už Zabarella pochybuje o Husově hájení pravdy. Jinak řečeno: církev byla dost podrobně informována o stavu práva v Českém království; kdyby J. Hus věren svému "mluv pravdu, slyš pravdu" mluvil v Čechách pravdu o panování Václava IV. z hlediska Písma, dostal by se přinejlepším pod zánek. A možná, že by ho jako kněze umučil Václav IV. osobně a ještě bolestněji než maršálek říše Německé: pravdivý muž per ze středověku /jako štítný/ cítil povinnost kritizovat i zlou ^{svého panovníka} moc ~~světla~~ a nejen chyby církevní. /8)

Souhlasím tak plně se Spěváčkovým tvrzením ze s. 588: "Václav IV. s přibývajícím věkem... přestával snášet jakýkoli nesouhlas a odpor/.../. Jeho okolí se proto snažilo udržovat krále v dobré náladě neustálým podkováním, nadbíváním jeho slabostem k ženám a k pití, příznivým líčením objektivně se zhoršující politické situace v zemi, pořádáním hočokvasí". K předpokladům husitské revoluce tedy patří /což J. Spěváčkovi zřejmě nedochází/ fakt, že v tomto prostředí /i na hradech loveckých/ ⁹⁾ se pohyboval Jan Hus a plně v něm žil "čvořan Jan Žižka". Přitom Václava IV. charakterizuje J. Spěváček větou: "Václavovy politické představy a záměry se rozcházelý stále častěji ze skutečností". Nebo: "To vedlo ke královu ustavičnému rozladění, podrážděnosti a znechucení". A nemáme z dějin jednoznačné doklady /pomýšlel i na zničení Prahy/, že "ustavičné rozladění, podrážděnost a znechucení" doprovázelo veřejné působení "Jana Žižky"?

A J. Spěváček nekomentuje, jak to, že si vášnivý kritik církevních zlořádů a ~~václavský~~ obhájce Václava IV. nepovšiml svým pronikavým zrakem toho, co autor uvádí jako fakt /s.587/: "je zřejmé, že prakticky všechny královny církevně politické konflikty měly výrazně osobní pozadí. Z tohoto králova postoje vyplývala i jeho politická zásada, že práva církve musí vždy ustupovat zájmům státu a panovníka. /Srv. P.M. Bartoš, Husův král, 1940, s. 12/ Václav IV. byl v uplatňování této zásady naprosto neústupný".

Ano, Husův král byl naprosto neústupný vůči církvi a učil tomu své okolí. A klíč ke stotisícovému vydání historického díla o Václavu IV. v r. 1986 je v proklemovaném poznatku J. Spěváčka /¹⁰⁾ ~~že~~ se v současnosti - v ironii husitského hnutí - tak úzkostlivě drží Československá církev husitská/: "práva církve musí vždy ustupovat zájmům státu a panovníka".

/LC/

Poznámky, jež by v díle s podtitulem "K předpokladům husitské revoluce" čtenář těžko hledal:

① Už v polovině osmdesátých let 14. století hrozil králův milec Hynčík Pluh z Rabštejna kněžím a duchovenstvu v listě zaslaném do Domažlic /Pelacký, Formeltbücher II. 64/: "Protože vaší kněží mne a mé služebníky vyloučili z církve způsobem neobyčejným, jak se domnívám, pro sprostého kněze, žádám, abyste mi to nepřičítali a nehleděli k tomu, ani byste pak ničeho nepodnikali, kdyby se přihodilo, že bych některým, kteří mne tak neobyčejně prohlašují za vyloučená z církve, jazyk dal protáhnouti tylem, jak zamýšlím učiniti".

② Za onoho hrozného pražského pogromu na Židy získala královská komora Václava IV. jen uloupeného židovského stříbra pět tun. Jak nepředstavitelně velké množství stříbra v onom 14. století to znamenalo, můžeme srovnat s dobře zaznamenaným výtěžkem dolů na stříbro v Čechách; aby B. Balbín zdůraznil bohatost české země, zapsal v barokní době: "Viděl jsem účty příbramských dolů dodané r. 1584 na horní úřad a do pokladny císaře Rudolfa II., v nichž jasně čteme: od r. 1553 do roku 1584 bylo dodáno do královské pokladnice z příbramských dolů 55 centnýřů, 10 liber a 12 lotů stříbra". /Centnýř = 62 kg, tedy celý epochální výtěžek činil 3,5 tuny!/"

③ Králův milec, palmaršálek dvora krále, Jan Čích ze Závady, poručil zhotovit jez na Labi z příčiny rybolovu u svého statku v Lobkovicích, v sousedství majetku pražského arcibiskupství v Heratovicích. I za středověku však existovalo vodní právo, zvláště na splavném Labi, po němž bylo dopravováno obilí z Čech do Německa; když byl jez na příkaz arcibiskupa rozebrán, povolal Václav IV. Jana z Jenštejna na Kgrlštejn, kde ho držel několik dní jako ve vězení a poručil, aby se mezitím na statcích arcibiskupství loupilo, čím byla učiněna škoda /zvláště poddávám/ na šest tisíc kop grošů. Takto vznikla první pátka mezi Václavem IV. a Jenštejnem v roce 1384.

④ Oproti Mikuláši Puchníkovi to měl Jan z Pozuka u Václava IV. horší, neboť ten si ho pamatoval zřejmě z dětství. Vychovatelem Václava IV. byl Jan Očko z Vlešimi /pozdější kardinál/, který už v r. 1370, kdy bylo Václavu IV. 9 let, umožnil Janu z Pozuka, aby se stal jeho "domácím spolustolovníkem". Nehledě k faktu, že Jan z Pozuka měl blízko k celé rodině Jana z Jenštejna, včetně arcibiskupových sourozenců, s nimiž studoval v Pačově.

⑤ Jan Hus byl však k představitelům církve natolik kritický, že ačkoliv ve svých kázáních nabádal křesťany ke zrušení "odúmrtí", nevzpomněl skutečného příkladu svého arcibiskupa. Jan z Jenštejna totiž na svých statcích zrušil tento český právní zvyk a nikdo mu nemůže upřít zásluhu, že on byl první, který své pečené od "úmrtí" osvobodil. /Protože mu k tomuto kroku odmítla udělit souhlas kapitula a pařížský mistr Vojtěch Raňkóv z Ježova se proti tomuto rozhodnutí arcibiskupa ohradil i písemně, platil Jenštejnův příkaz jen do konce jeho života./ Roku 1406 Jenštejnův

nástupce arcibiskup Zbyněk však ke zrušení "odúmrtí" získal souhlas kapituly - zrušení provedl s platností trvalou; de facto jen do husitské revoluce, po níž bylo zavedeno v Čechách na statcích šlechtických poddanství mnohem zhoršenější a arcibiskupství majetkově přestalo existovat.

/Odúmrtí - hospodářství, jehož zemřelý majitel nezanechal synů, spadalo zpět na vrchnost bez ohledu na vdovy a dcery; ty byly provdávány dle vůle vrchnosti a vzdálenější příbuzní neměli vůbec právo dědické./ A nelze u Jana Husa očekávat, že by reformní kroky arcibiskupů, kteří své poddané postavili téměř na roven obyvatelům měst královských, zaznamenal a ocenil. Václav IV. pro své poddané ^{nicke} takové rozhodnutí ~~neudělal~~ nikdy neučinil, nehledě na jeho milce /Lefla z Lažan, hostitele Husa na Krakovci/ apod.

⑥ Jan z Pomuku jako generální vikář dosáhl ročního příjmu 58 kop grošů ročně. Začínal jako kanovník u sv. Jiljí s 9. kopami ročně /grošů/ a před svou smrtí pobíral /shodou okolností/ tolik, jako Jan Hus, pokud se těšil ochápně Václava IV.

⑦ Dokonce samotná výzdoba evangelijních a biblických textů byla pro potěchu Václava IV. profanována. Už Julius Schlosser /Jahrb. d. Kunsthist. Sammlungen XIII, 293/ šestidílnou bibli Václava IV., kterou ilustroval zřejmě malíř Franz, vykládá /díky miniaturám vedle německého textu/ jako erotickou alegorii. Václav IV. je tam malován v koupeli bez oděvu, vedle lazebnice /v průsvitném závoji/, s kbelíkem a střepecem v ruce. Známe-li dobře proti erotice brijící rozhořčení Husovo, pak měl u Václava IV. při jeho horlivém čtení takového evangelia /s německými popisy pod obrázky/ mnoho důvodů k pochvale. /Už Tomek psal /Děj. III., 328/ "o nepřeknám vkusu Václavově svědčí oplzlé obrázky s nechutnými nápisy"/.

⑧ O porušené mravní povaze králově svědčí okolnost, že dával svým milcům přezdívky sprosté /viz. Tomek, Dej. II., 508/. Ve své kronice dovedené k r. 1419 píše Eberhard Windecke /který pobýval 40 roků u dvora Zikmunda, též v Praze/: "Tito byli milci krále Římského a slují takto, kteří tvořili jeho radu, Kepka, Řitka, Lefl". /Vilém Kepka, Jan Řitka, Jindřich Lefl z Lažan: nejedná se zde o opak /a záměrný/ toho, jak Kristus v evangeliích přejmenovával své apoštoly?

⑨ Palacký uvádí k létu 1412, že na hradě Žebráku před Václavem IV. "Hus na tom stál, že nepřátelé jeho" "pod pokutou odvěty /poena talionis/, totiž pod upálením" mají se "zavázati k dostatečnému právoú žaloby své". "Doktorové odpověděli po krátké poradě, že chtějí k tomu vydati jednoho ze sebe" - Jan Hus však trval na tom, že v případě prohry při disputaci mají být "společně" jeho protivníci upáleni, t.j. všech 8!

Mám vinšovat Vlastě Chramostové, a nemám rád herečky! To mi poraďte! Nemám rád herce, zvláště herečky, jako nemám rád zpěváky a sportovce. O sportu, té rozšířené neřesti, napíšu možná jindy. Dnes o své nechuti k herectví, protože narozeniny má divadelní umělkyně Vlasta Chramostová.

Já vlastně nemám rád umělecký svět. Nevím, zda je to u mě zdravý pozůstatek z mých hlinitých počátků, či chorobná předzvěst mých hlinitých konců. Jak oni kolem sebe rotují, přitahování svými odpudivými náboji! A okolo nich ti trabanti - kritice, ohlašovatelé a ctitelé! Je jich křížem krážem od písemnictví přes film a divadlo po malbu tolik, že opravdu jsou svým světem, jenž okolnímu vesmíru hlásí, o čem právě má trpět, zače je svobodno či nesvobodno a zač je duše. A tito sebranci o sobě vždy rádi veřejně besedují, píší, hlasitě se navzájem ctí, abychom je také museli ctít, spřádají souvislosti mezi čímkoli a ničím, jen když si v tom najdou roli, a z jejich ušlechtilé jemného dupotu zvedá se zvláštní prach, jemuž se praví kulturní atmosféra, a ta vyznačuje kulturní území, aniž se přemístí kolečko zeminy. To už zbuče na lidi, kteří také vnímají, cítí a trpí, jenže to neumějí vymalovat a ne dělají jeden druhému tu protekci. Jakou já mám nechuť k těm uměleckým klubům, kde se smluveně pije, kouří a žvaní jak v hospodách! A musím se smát těm literárním kavárnám, kde si štamgasti dávají význam myšlenkových směrů, s nimiž stojí či padají dějiny snad ducha.

Všecko toto umění, a umění umění, vzniká podle mých sebepozorování ze ctižádosti člověka, jenž se chce dát znát, proto se podle míry své síly a studu snaží vklíčit do obecného užitku. To umělci vymysleli teorie o svém společenském poslání, vydávající se za barometr, sondu, za svědky přítomnosti či proroky budoucna. Bývám si s tím tak protivný, že mě to žene až k pravdě. Proč psát, nač psát, jděte pryč,

jdu pryč! A jenom to, že jsou u nás horší věci než umění a nebezpečnější ctižádostivci než umělci, vede mě k volbě mezi dvěma zly a vrací mě zpátky k uměleckému vzdoru, do sobělibé nezávislosti a okaté svobody-
chtivosti; protože kolečkovat zeminu, to by se jim na nás líbilo, to by se jim hodilo. Ale jináč vezme a při dobré příležitosti, jakou je tato, si připomeňme, že svět míru a harmonie, o němž sní umění světa, ten bude určitě bez politiků a vojáků, bez sportovců a umělců. Ovšem bude to možná jen zbylý ostrov po děsném zemětřesení od nějaké politické, původně umělecké smyšlenky.

Ale když už je to tak, jak to je, hledá si každý z nás pevné místo v agresi umění všeho druhu, a mezi umělci pár snesitelnějších, co si navzájem tolerují své samomluvné aspirace až po mez mírné opilosti. Proto se i já sbližuju a smiřuju s umělou krásou například Zoubkových soch, s filozofickou spekulací pudově malovaných obrazů Katalových například, či posledně s infantilním půvabem toho šampióna chvástavosti, toho - jak se jmenuje - Hrabala. Taky mě až do záporu přitahuje dvojnásobná tvář herce Hrušínského, například. A jiní, někteří, málokteří. Všecko je to trochu zvrhlost, droga, jed. Je v tom šamanské kejklířství, a já se zas divím, jak a s čím si to vždycky znovu zavleču na ten svůj čistý ostrov prostého míru. Že by s tou bežnou hřebíků, kterou tak pracně vyvaluju z vln na písek?

Divadlo, na rozdíl od herců, měl jsem vždycky rád. Divadlo jako výlet do cizího života a ve vlastním životě jako vycházku aspoň na Poříčí, na Smíchov, na Vinohrady. Díval jsem se rád, ale nikdy jsem si řádně nevšimnul, kdo tam co hrál. Nikdy jsem proto neměl své oblíbené herce; ale nemám ani své oblíbené strojvůdce, přestože tak rád jezdím vlakem. Vzpomínám na půvabný výjev u rozsvícené lampy v Komorním: Drahý lhář. Ale kdo ho hrál, nevím. Jistě jsem také vídal Vlastu Chramostovou, ale kdo hrál Plajznerku, nevím. Kdo mi tenkrát pekl denní chleba? Umění je prý chlebem duše; to se ti jistě líbí, herečko, že? Tedy jsem ho od tebe snědl, a máš to. Abys ale nemyslela, že tu vidíš čistou přírodní jakousi

duši až lidovou, tedy přijmi náповědu: hlupáka vidíš, který také se naučil něco hrát.

Vlastně, měl jsem kdysi oblíbenou herečku, v Semaforu: Naču Urbánkovou. Ale zaspívala hloupější písničku, a uviděl jsem, že všechny jste jen nádoby: co do sebe necháte nalét, to porodíte. V televizi jsem si zas oblíbil kdysi Janžurovou. Když se herečka člověku líbí, chtěl by ji mít blíž. Jeden kamarád to zkusil, a z jeho života stalo se prý hrozné divadlo někdy. Myslím, že televize divadlu herce zničila: nehrají už, imitují život. Kdo z nás mužů, kteří s požitkem vidí svou herečku na obrazovce, měl by z ní v životě radost? Manžel televizní herečky musí trpět mukami daleko horšími, než byla Čapková kdysi. Nepřavte mi, že když začne to obvyklé hnětení masa, že na tu chvíli vzali do hry jejího muže! Dobře že si nepamatuju žádnou ze stáda mladých hereček: i když je každý týden přistihuju s jiným chlapem, nevím na ně pořád nic. O škodlivosti tohoto televizního divadla chci však psát jindy. - Cení si dneska herci svých nesčetných týdenních rolí víc než jednoho souvislého života? Ci berou život jenom jako divadlo? Tato divadelní sezóna zdá se mi už nepříjemně dlouhá a neveselá: a když se v ní ještě volba role a kostýmu někdy zvrhne v hlasování mezi životem a divadlem, jak se máte, herci?

Řeknete asi, že jsem staromódní: trčím v divadelní sezóně, kdy si herci před tváří jenom přidržovali masku zla, dobra, lásky, zrady. Ochránila je před jejich rolí, a čomů šli vesvém pravém charakteru. Jaký jde domů herec, který se obléhnutím role svlékl na kůži? Převlékaje se po představení do svých slušných šatů, nebere si vlastně masku? Sílu sportovce, marná věc, musíme soudit podle toho, co ještě skočí. Sílu herce v dnešním divadle bez masek podle toho - co už skákat odmítne?

Ano, vypadá to staromódně. Ale buče to nové!

/Listopad 1986/

92

